T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA'DA BARIŞI KURMA VE SÜRDÜRME ÇABALARI

Efsun Çelik
2501020487

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Levent Ürer

İstanbul – 2005

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA'DA BARIŞI KURMA VE SÜRDÜRME ÇABALARI

Efsun Çelik
2501020487

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Levent Ürer

İstanbul – 2005

II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları

Efsun Çelik

ÖZ

Bu yüksek lisans çalışmasının amacı, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabalarını tarihsel bir bakış açısıyla analiz etmektir. Çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da güvenlik anlayışının değişmesi ve buna bağlı olarak oluşturulmaya çalışılan yeni güvenlik politikası ve Soğuk Savaş sonrası Kuzey Atlantik İttfakı'nın (NATO) değişen rolü incelenmektedir. Çalışmanın temel argümanı, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası oluşan Avrupa güvenlik sisteminin sorunlarını çözmede, NATO'nun askeri imkan ve yetenekleri çok gelişmiş olsa da, tek bir örgütün etkin olamayacağıdır. Bu bağlamda, Avrupa'da tesis edilen barışın sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi Avrupa güvenlik sisteminin mimarı olan bütün aktörlerinin yakın işbirliğine bağlıdır. Çalışmanın temel argümanını desteklemek için ise, savaş sonrası düzende barışın kurulması ve sürdürülmesi amacıyla oluşturulan örgütlenmeler ve silahsızlanma tartışmaları tarihsel bir perspektifle incelenmeye çalışılmaktadır.

II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları

Efsun Çelik

ABSTRACT

This study aims at analyzing the efforts to construct and sustain peace in Europe after the Second World War in a historical view. Perceptions about what meant by security after the Second World War and the new policy, which has been developed upon them and the transformation of North Atlantic Treaty Organization's (NATO) role after the post-Cold War are examined in the study. The main argument of the study is that although NATO has considerable military assets and capabilities, no single organization can be effective to solve the problems in European security system, which emerged after the Second World War and post-Cold War. Therefore, all the architectures of the European security system have to make a close cooperation in order to sustain the peace that was established in Europe. In order to support the main argument of this study, the study seeks to scrutinize the organizations and the disarmament debates, which were launched to construct and sustain the peace in the post-war era in a historical perspective.

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii

ABSTRACT iv

KISALTMALAR LİSTESİ viii

GİRİŞ 1

1. GÜVENLİK KAVRAMINA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR 6

1.1. Güvenlik Kavramı 7

1.2. Güvenlikle İlgili Teorik Yaklaşımlar 8

1.2.1. İdealizm 9

1.2.2.Realizm 10

1.2.3. Davranışsalcılık 12

1.2.4. Neo-realizm 13

1.2.5. Plüralizm 14

1.2.6. Yeni Yaklaşımlar 15

1.3. Güvenlikle İlgili Tarihsel Bir Bakış:
İki Savaş Arası Dönem (1919-1939) 20

1.4. İkinci Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Avrupa'da Barışı Kurma Girişimleri ve Barış Antlaşmaları 25

1.4.1. Barış Konferansları 26

1.4.1.1. Moskova Konferansı 27

1.4.1.2. Tahran Konferansı 28

1.4.1.3. Dumbarton Oaks Konferansı 29

1.4.1.4. Yalta Konferansı 30

1.4.1.5. Potsdam Konferansı 33

1.4.2. Paris Barış Antlaşmaları ve Savaşın Hukuki Sonu 34

2.SAVAŞ SONRASI AVRUPA'DA BARIŞIN SAĞLANMASI İÇİN KURULAN ÖRGÜTLENMELER VE SİLAHSIZLANMA TARTIŞMALARI 38
2.1. Güvenlik ve Savunma Amaçlı Kurulan Örgütlenmeler 39
2.1.1. Birleşmiş Milletler (United Nations – UN) 39
2.1.2. Batı Avrupa Birliği (Western European Union – WEU) 42
2.1.3. Varşova Paktı (Warsaw Pact) 46
2.1.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security Cooperation in Europe – OSCE) 48
2.1.5. NATO (North Atlantic Treaty Organization) 55
2.1.5.1.Soğuk Savaş Döneminde NATO Stratejileri 58
2.1.5.2. Soğuk Savaş Sonrası NATO 64
2.1.5.2.1. NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı 65
2.1.5.2.2. NATO'nun Genişlemesi 66
2.1.5.2.2.1. BİO 67
2.1.5.2.2.2. NATO'nun Rusya Federasyonu ile Olan İlişkileri ve Yeni Üyelerin Kabulü 70
2.2. Silahsızlanma Tartışmaları 72
2.2.1. Silahsızlanma Kavramı 73
2.2.2. Silahsızlanma Görüşmeleri 76
2.2.2.1. SALT I ve SALT II Görüşmeleri 79
2.2.2.2. Avrupa Füzeler Krizi ve INF Antlaşması 81
2.2.2.3. START Görüşmeleri 82
2.2.2.4. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) 84

3.AVRUPA'NIN AVRUPALILAR TARAFINDAN SAVUNULMA ÇABALARI 88
3.1. Avrupa Birliği ve Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) Oluşumu 91

3.2. Batı Avrupa Birliği ve NATO Süreci
(Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği) 94
3.2.1. Petersberg Deklarasyonu ve BAB'ın Yeniden Yapılandırılması 96
3.2.2. NATO ve AGSK 98
3.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nden Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na 105
3.4. AGSP Alanındaki Yeni Gelişmeler 112
3.4.1. Avrupa Güvenlik Stratejisi 113
3.4.2. AB Anayasası'na Doğru Giderken 114
3.4.3. 2010 Temel Hedefine Giden Yol 116
3.5. Avrupa Güvenlik Sisteminin Bugünü ve Geleceği 119

SONUÇ 130

KAYNAKÇA 135

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOK	Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABM	Anti-Balistik Füze/Anti-Ballistic Missile
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK/AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı/Teşkilatı
AGS	Avrupa Güvenlik Stratejisi
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması
AKKUM	Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri
AMG	Acil Müdahale Gücü
ASA/EDA	Avrupa Savunma Ajansı/European Defence Agency
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Birliği
BİO	Barış için Ortaklık
BM	Birleşmiş Milletler
BMGG/CJTF	Birleşik Müşterek Görev Gücü/ Combined Joint Task Force
EUMC	AB Askeri Komitesi/EU Military Committee
EUMS	AB Askeri Personeli/EU Military Staff
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu/

	European Atomic Energy Community
ICBM	Kıtalararası Balistik Füze/ Inter-continental Ballistic Missile
INF	Orta Menzilli Nükleer Güçler/ Intermediate Nuclear Forces
ISAF	Uluslararası Güvenlik Destek Gücü/ International Security Assistance Force
KAİK	Kuzey Atlantik ve İşbirliği Konseyi
KAK	Kuzey Atlantik Konseyi
MBFR	Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi Mutually and Balanced Force Reduction
MC	Milletler Cemiyeti
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı/North Atlantic Treaty Organization
NSAB	Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölgeler
ODGP	Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
PJC	Daimi Ortaklık Konseyi/Permanent Joint Council
PSC	Siyasal Güvenlik Komitesi/Political and Security Committee
RF	Rusya Federasyonu
SACEUR	NATO Avrupa Kuvvetleri Komutanı/ Supreme Allied Commander Europe
SALT	Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması /Strategic Arms Limitation Treaty
SHAPE	Müttefik Avrupa Yüksek Kumandanlığı/ Supreme Headquarters Allied Powers Europe
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	Stratejik Silahların İndirimi Görüşmeleleri/ Strategic Arms Reduction Talks
SYG	Savunma Yetenekleri Girişimi
VP	Varşova Paktı

GİRİŞ

Avrupa güvenlik sisteminin ve güvenlik kültürünün analizi Antik Yunan'daki şehir devletlerine ve Kutsal Roma İmparatorluğu Avrupası'na kadar götürülebilir, ancak günümüz Avrupa güvenlik sistemine etkilerinin ağırlığı ve önemi açısından bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabalarına değinilmiştir. Bu tür bir tarihsel sınırlandırmanın nedenleri savaş sonrasında Avrupa'da kurulmaya çalışılan barışın daha önceki dönemlerden farklı bir güvenlik anlayışının oluşmasınına neden olması ve Avrupa'da yeni yapılanmaların doğmasına neden olması olarak sayılabilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında barışı kurmak ve sürdürmek amacıyla geliştirilen kurumsal, politik ve hukuki pratikler, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında Avrupa'nın güvenlik sistemini düzenleyen dinamikleri oldukça etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nı yaşayanlar, savaşın ne derece acımasız ne derece yıkıcı olduğunu görmüşlerdir. Savaşın bir daha çıkmaması ve kurulan barışın sürdürülebilmesi için de büyük hassasiyet göstermişlerdir. Korkulan şey ise istenmeyerek de olsa savaşa neden olmaktı, ani bir kriz veya beklenmedik bir olay üçüncü bir dünya savaşının başlamasına neden olabilirdi. Barışı sürdürmek ve savaşı önlemek ise sadece arzu ederek gerçekleştirilemezdi. Savaşı önlemenin en radikal yolarından biri ise silahların yok edilmesi idi. Bu görüşü destekleyen Doğulu ve Batılı ülkeler için silahsızlanma, barışı ve güvenliği sağlamanın en kısa yollarından biri olarak görülmeye başlandı. Dolayısıyla silahsızlanma politikası, güvenlik ve savunma alanlarında blokların samimi işbirliğini sağlayacak en önemli politika araçlarından biri haline gelmiştir. İkinci önemli politika ise kollektif (ortak) güvenlik politikasıdır. Kollektif güvenliği sağlamak içinde örgütlenmeye gitmek gerekir. Bu nedenle hem Doğu hem Batı kendi aralarında güvenliklerini sağlamak için Kuzey Atlantik İttifakı, Varşova Paktı (VP) gibi ortak savunmaya dayanan örgütlenmelere gitmişlerdir. Ayrıca 1970'li yıllardan itibaren de her iki blok ortak güvenliği sağlayabilmek için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) gibi ortak bir örgütlenmeye gitmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan barışın korunması en azından sistemin başat güçlerini sıcak bir çarpışmaya girişmekten alıkoyduğu ve aralarında kurmuş oldukları dengeyi devam ettirebilmeleri adına önemli ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Bu sistemin başarısı sayesinde istikrar korunmuş, sıcak çatışmalar ise merkez dışında, çevre topraklar üzerinde gerçekleşmiştir. Avrupa tarihinin en uzun soluklu barış dönemi boyunca kıta üzerinde büyük çaplı bir çatışma Yugoslavya'nın parçalanmasına kadar yaşanmamıştır. Bu dönemde, özellikle Batı Avrupa'da, uluslararası kurumlar desteklenmiş, iktisadi işbirlikleri güçlendirilmiş, tek pazar ortamı yaratılarak olağanüstü bir kalkınma sürecine girilmiştir. Serbest pazar ekonomisi de sosyal ve siyasal düzende karşılığını bulmuş; demokratik ilkelerin benimsenmesi, insan haklarına saygı ve toplumsal barış kültürü yerleşik hale getirilmiştir.

Uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı ve nükleer dengesine dayalı istikrar tablosu Soğuk Savaş boyunca ufak müdahaleler ile sürdürülebilir kılınmıştır. Savaş sonrası statükonun temel kurumsal direklerinden biri olan Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla, barışın ve güvenliğin sağlanması adına birçok operasyon gerçekleştirilmiş ve en azından dünyanın bir bölümü açısından güvenlik sağlanarak barış sürdürülebilmiştir. Soğuk Savaşın bitmesiyle uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı sona ermiş, Avrupa-Atlantik bölgesinde ise yeni bir güvenlik yapısı ortaya çıkarak kuzey yarımkürede yeni anlayışların doğmasına, Avrupalı aktörlerin yavaş yavaş ön plana çıkmasına neden olmuştur. Büyük ve hızlı değişimler Soğuk Savaş yıllarındaki hareketsizliğe son vermiş ve Avrupa'da güvenliğin daha geniş bir zemine kaymasına neden olmuştur. Güvenliğin kapsamı genişleyerek bir ülke ya da ittifakın toprak bütünlüğünden daha fazla anlam taşımaya başlamıştır. Artık Avrupa'da ana amaç hukuk kuralları, özgürlük ve serbestlik gibi ortak ve kabul gören normların, değerlerin korunmasıdır.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte; başta NATO olmak üzere Avrupa güvenlik mimarisi içerisinde yer alan örgütler, hızlı bir adaptasyon süreci içine girmişlerdir. Bu süreci şekillendiren Zirve toplantıları ve ikili görüşmeler birbiri ardına gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların ağırlık noktasını, güvenlik mimarisinin

yeniden şekillendirilmesi, faaliyet alanlarının ve rol dağılımının belirlenmesi oluşturmuştur. NATO adaptasyon çalışmalarını, genişleme, yeni görev ve faaliyetlerinin belirlenmesi, güvenlik mimarisinde yer alan örgütler ile ilişkilerinin geliştirilmesi ve Kuzey Atlantik bölgesinde barış ve istikrar ortamının yaygınlaştırılması konularında yoğunlaştırmıştır. Bu süreçte Avrupa Birliği (AB), ağırlıklı olarak faaliyetlerini, siyasi bütünleşme ve Avrupa güvenliğinde daha etkin rol sahibi alma konularında yoğunlaştırmıştır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Avrupa devletlerinin sınırlarına yönelik başka devletlerden gelecek tehditler büyük ölçüde ortadan yok olmuştur. Artık, Avrupa sınırlarını başka devletlerden gelecek saldırılara karşı savunmak zorunda değildir. Oysa şimdi Avrupa, sınır tanımayan başka tehditlerle karşı karşıyadır. Bu yeni tehditler arasında; terörizm, etnik ve milliyetçi çatışmalar, kitle imha silahların yaygınlaşması, göç, örgütlü suçun yükselişi, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı sayılabilir. Güvenliğin, Soğuk Savaş sonrasında kazandığı bu yeni gündem yukarıda da belirtildiği gibi Avrupa'nın güvenliğinin nasıl düzenleneceği sorunsalını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, hiçbir örgütün tek başına Avrupa güvenliğini etkileyen bu sorunlar mozaiğiyle başa çıkması muhtemel değildir. Bu yeni düzende Avrupa tümüyle yeni bir sistem geliştirmelidir ki, bu sistem siyasal, ekonomik ve askeri değişimlere rahatça uyum sağlayarak kalıcı ve güvenli bir barış sağlayabilsin.

Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da güvenlik anlayışının değişmesini ve bu bağlamda oluşturulmaya çalışılan yeni güvenlik politikası ve Soğuk Savaş sonrası NATO'nun değişen rolü incelenmektedir. Bu çerçevede, barışı sağlamak ve sürdürmek amacıyla Avrupalı aktörlerin kullandığı etkin müdahale biçimleri ile silahsızlanma görüşmeleri analiz edilmektedir. Bu çalışmanın ana argümanı, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası oluşan Avrupa güvenlik sisteminin sorunlarını çözmede tek bir örgütün etkin olamayacağıdır. Çalışmanın ana argümanını desteklemek için ise, savaş sonrası düzende barışın kurulması ve sürdürülmesi amacıyla oluşturulan örgütlenmeler ve silahsızlanma tartışmaları tarihsel bir perspektifle incelenmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar süren dönem, Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olarak ikiye

ayrılır. Bu bağlamda, iki farklı dönemin barışı kurma ve sürdürme çabaları da birbiriyle karşılaştırılarak analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Çalışma giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa'daki güvenlik anlayışını incelerken bize ışık tutabilmesi için kavramsal, teorik ve tarihsel boyutlarıyla güvenlik kavramı analiz edilmektedir. Yine bu bölümde çalışmanın konusunu daha iyi analiz edebilmek ve bize tarihsel bir bakış açısı sunması için Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönem ve savaş sonrası düzende etkili olduğu varsayılan barış konferansları ile savaşın hukuki olarak sonunu getiren barış antlaşmaları incelenmektedir.

İkinci bölümde, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan güvenlik ve savunma amaçlı örgütlenmeler incelenmektedir. Avrupa-Atlantik bölgesinin savunulması amacıyla kurulan NATO, bu örgütler arasında önemli bir yere sahiptir. Kurulduğu zamandan günümüze varlığını sürdürmekle birlikte, yarım yüzyılı aşan tarihi boyunca İttifak'tan ayrılan bir üyesi bile olmamıştır. Çalışmada, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa güvenliğinin belkemiği olan NATO, Soğuk Savaş yıllarında izlediği stratejiler ve Soğuk Savaş sonrasında geçirdiği dönüşüm, diğer örgütlenmelerden daha ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir. Yine bu bölümde, barışı kurmak ve sürdürmek için uygulanan yöntemlerden silahsızlanma politikası analiz edilmektedir. Bu çerçevede, İkinci Dünya Savaşı sonrası silahsızlanma çabaları ve silahsızlanma görüşmeleri incelenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da, "Avrupa, Avrupalılar tarafından savunulmadır" düşüncesi zaman zaman Batı Avrupa Birliği (BAB) ya da başarısız Avrupa Savunma Topluluğu (AST) gibi projelerle ön plana çıkmaya çalışsada, Soğuk Savaş boyunca bu girişimler sıkı iki kutuplu dönemde savunma alanında hemen hiç bir etki doğurmamış, bu konudaki faaliyetler doğrudan NATO içinde yürütülmüştür. Avrupa Birliği ülkeleri, Maastricht Antlaşması'ndan beri, AB'nin gelişen entegrasyon sürecindeki eksiklikleri gidermek üzere ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturmaya çalışmaktadırlar. NATO içerisinde kalarak "ayrılabilir fakat ayrı olmayan" (separate but not separable) bir Avrupa

kuvveti oluşturmaya yönelik başlangıç çabaları, AB çerçevesinde otonom bir "Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" oluşturmanın yolunu açmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümde Avrupa'nın güvenliğini kendisinin sağlama yolundaki bu atılımlar, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde kendini yeniden yapılandırma süreciyle birlikte incelenmektedir.

1. GÜVENLİK KAVRAMINA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Tarih içerisinde genelde "güvenliğin sağlanması" ile "barışın kurulması" kavramları birbirinin yerine veya birlikte kullanılmıştır. Bu da savaşın, savaşların barışlar için temel araçlardan biri olarak kullanılması sonucunu doğurmuştur. Tarih boyunca var olan, kurulan barışların çoğu, savaşlardan sonra oluşturulmuştur. Barış sürdürülen bir statüko olarak değerlendirilirse, barış ortamının kendisinden memnun olanlarla birlikte, memnun olmayan, ona karşı duranları da içerdiği söylenebilir. Genel olarak, savaşlardan sonra bir barış kurulsa da, barışlar da yeni savaşların doğumuna neden olabilirler. İstikrarlı dönemleri, onun ardından gelen çatışmalar, uzlaşmazlıklar ve kargaşalar dönemi izleyebilmektedir. "Barış" mutlak ve sınırları belli olan bir kavram değildir. Kimi zaman barış zamanlarında savaşlar, savaş zamanlarında ise barışlar var olmuştur. Barışın, her toplumun kendi ölçüleri çerçevesinde algıladığı ve yorumladığı son derece spesifik ve subjektif bir olgu olduğu söylenebilir.

Bu bölümde, güvenlik kavramı kavramsal, teorik ve tarihsel açılardan incelenmiştir. Bölüm, dört ana başlığa ayrılmıştır. İlk başlıkta, güvenlik kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci başlıkta, güvenlik ile ilgili teorik yaklaşımlar incelenmiştir. Üçüncü ve dördüncü başlıklarda çalışmanın konusu II. Dünya Savaşı sonrası barışı kurma ve sürdürme çabaları olduğu için konuyu daha iyi analiz edebilmek ve bize tarihsel bir bakış açısı sunması için ilk önce Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönem analiz edilmeye çalışılmış, daha sonra ise savaş sonrası düzende etkili olduğu varsayılan barış konferansaları ile savaşın hukuki olarak sonunu getiren barış antlaşmaları incelenmiştir.

1.1. Güvenlik Kavramı

Avrupa güvenliğinin temel yapısı, unsurları ve dinamiklerini anlamaya yönelik bir analiz "güvenlik" kavramının kavramsal ve teorik bir incelemesini gerektirmektedir. Gerek kavramın zamana ve aktörlere göre göreceli bir terim olması gerekse tarih boyunca yapılan "güvenlik" tanımlamalarının ortak bir çerçevede taban bulamamış olması, günümüz uluslararası sisteminin ve özelde Avrupa güvenlik sisteminin sorunlarını anlamada bütünsel ve şartlara uyum sağlayabilen bir güvenlik tanımını zorunlu kılmaktadır.

Güvenlik sözcük olarak tehdit, tehlike ve korku durumunun ve hissinin olmaması anlamına gelir. Bu tanıma, ülkeleri dahil edebileceğimiz gibi kurum ve kişileri de dahil edebiliriz. Elbette ki, ülkelerin güvenliği daha karmaşık bir durum arz eder.[1] Güvenlik kavramı, insanın doğumundan itibaren geçirdiği her bireysel ve toplumsal evrede kullanılan bir terimdir. Varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan her davranış biçiminde güvenlik kavramı ile karşılaşabiliriz. Bir güvenlik olgusundan söz edebilmek için varlığın korunması ve sürdürülmesi bakımından bir (ya da bir kaç) içsel ve/veya dışsal bir (ya da bir kaç) tehdidin ve/veya bu türden algılamaların ve tahminlerin bulunması gerekmektedir. [2]

Uluslararası sistemi şekillendiren en önemli kavramlardan biri olarak "güvenlik" ana hatlarıyla ülkelerin, yaşam biçimlerini, ideallerini, inançlarını ve toprak bütünlüğünü algılanan ya da gerçek tehditlere karşı koruması anlamında kullanılmaktadır.[3] Bu tanımdan yola çıkarak güvenlik kavramının öncelikle amaca ilişkin bir anlam taşıdığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, güvenlikle amaç arasında doğrudan bir ilinti bulunmakta; araç değiştikçe ya da geliştikçe, iç ve dış tehdit

[1] Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği (NATO, AGİT, AGSP)**, Ankara, Akçağ Basım, 2003, s. 25.
[2] Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003, s. 9-10.
[3] İbrahim Mazlum, "Çevre ve Güvenlik İlişkisine Tanımsal bir Yaklaşım", **Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar**, Ed. Ayhan Kaya, Günay G. Özdoğan, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003, s. 333.

algılanmasında bir artış ya da azalış olmakta ve yeni güvenlik arayışları doğmaktadır.[4]

Bunun yanında, uluslararası sistemdeki tüm aktörlerin kendilerini, amaçlarını, yaşam biçimlerini ve kendileri gerçekleştirme yolunda hedeflerini tanımlama ve kullandıkları yöntemler birbirlerinden farklı olduğu için, bu aktivitelerini tehdit eden açık ya da örtülü, iç ya da dış, ulusal ya da global unsurlar göreceli bir şekilde algılanmakta, bu da güvenlik kavramının tanımlanmasında karmaşıklığa yol açmaktadır. Bu noktada aktörlerin, güvenlik algılamalarında içinde bulundukları uluslararası sisteme ve yapısal unsurlara bağımlı oldukları gözden kaçırılmamalıdır. Bütün bunların sonucu olarak da farklı sistem ve dönemlerde değişik güvenlik anlayışları ortaya çıkmaktadır.

Güvenlik kavramının bir diğer niteliği de, belirli dönemlerde ortaya çıkan ve güvenlik ilişkileri kapsamında ele alınabilecek olayların, örneğin savaşlar, silahlanma gibi, değerlendirilmesinde bir "çerçeve" (framework) sağlaması, fakat bu olayların sonuçları konusunda kesin yargılar ya da kanunlar koyabilme özelliğine sahip olmamasıdır.[5] Güvenlik kavramının bu özelliği; aynı uluslararası sistem ve dönemde değişik güvenlik teorileri ve metodolojilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu teorilerin orta koymuş olduğu değişik güvenlik paradigmaları, sistemin aktörlerine ve sisteme yön veren politika yapıcılarına bu süreçte yön vermiştir.

1.2. Güvenlikle İlgili Teorik Yaklaşımlar

Uluslararası sistem ve özelde güvenliğe dair teoriler ve yaklaşımlar ulus devletin ortaya çıkışıyla birlikte gelişme göstermiş ve uluslararası ilişkiler temelde devletlerarası ilişkiler olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla, ulus devlet, klasik güvenlik tanımlamalarının ve analizlerinin yegane öznesi olarak tanımlanırken, güvenliğe karşı tehditler de ulus devlet referans alınarak belirlenmeye ve analiz

[4] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 11.
[5] Micheal Klare – Daniel Thomas, **World Security: Challenges For a New Century**, New York, St. Martin's Press, 1994, s. 2.

edilmeye çalışılmıştır. Temel yaklaşımları birbirinden farklı olsa da klasik güvenlik yaklaşımlarının temel özelliği, içinde bulunulan sistemi veri almaları, bu sistem içindeki tehditleri ortak kabul etmeleri ve genel olarak güvenliği, sistem içi bir sorun olarak algılamaları ve güvenliğin sağlanması konusunda yine sistem içi çözümler sunmalarıdır. Klasik yaklaşımların en temel farklılığı güvenliği sağlamada birbirlerinden farklı çözüm yolları önermeleridir.

1.2.1. İdealizm

Birinci Dünya Savaşı'nın toplumsal, siyasi ve ekonomik yıkımına ve savaşın çıkmasına neden olan anarşik ve uluslararası hukuk ve normlardan yoksun uluslararası sisteme bir tepki olarak ortaya çıkan idealist perspektif, hem uluslararası ilişkiler ve hem de güvenlik tanımına ilişkin radikal bir yaklaşım geliştirmiştir. Savaştan galip olarak çıkan ABD ve İngiltere'nin karşılıklı yoğun destekleriyle idealizm düşüncesi, I. Dünya Savaşı sonrasının en anlamlı ve itibar gören teorisi haline gelmiştir.[6] İdealistlere göre devletler ve toplumlar özlerinde işbirliği ve barış yanlısıdırlar ancak uluslararası sistemin, devletlerin ilişkilerini düzenleyen uluslararası normlarının ve hukukunun yokluğu devletler arası rekabeti ve güvensizlikleri besleyen en önemli etkenlerdir. Bu yaklaşıma göre eğer toplumlar ve devletler davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkileri düzenleyecek evrensel ve uluslarüstü hukuk kuralları belirleyip, bu norm ve hukuk kurallarının işleyişini gözetecek bir küresel kurumun oluşturulmasını başarırlarsa barış kendiliğinden tesis edilecektir. İdealistler için bu şekilde kurulmuş olan bir barış ortamı güvendedir ve bunun ötesinde bir güvenlik mekanizmasına gerek yoktur. Bir başka ifade ile, bu yaklaşıma göre, güvenlik ancak hukukun ve kurumların normları tesis edildiği zaman sağlanabilmektedir.[7]

Uluslararası sistemde olan durumdan ziyade olması gereken normatif bir yaklaşımı olan idealizm, Birinci Dünya Savaşı sonrası barışı kurma çabalarında

[6] Levent Ürer, "Woodrow Wilson'un "İdeal" Dünya Tasarımının, Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Felsefesine Etkileri", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 28, Mart 2003, s. 2.
[7] Barry Buzan v.d., **The European Security Order Recast (Scenarios for the Post-Cold War Era)**, London, Pinter Publishers, 1990, s. 2-3.

devlet adamlarına öncülük etmiş ve bu doğrultuda Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuş ve dönemin ABD Başkanı Wilson[8]'un görüşleri doğrultusunda uluslararası ilkeler belirlenmiştir. Aynı doğrultuda savaş sonrası, savaşı kazanan devletler bu ilke ve normları, barış antlaşmalarına dahil etmişler ve barışın bu temelde sağlanmasını ummuşlardır. Ancak umulan bu barış süreci ancak 20 yıl sürmüş ve Avrupa'da kurulan barış ortamı korunamamıştır. Savaşın önlenememiş olması idealist teorinin yaklaşımlarının gerçekle ne kadar bağdaşmaz olduğunu savunanların görüşlerini kuvvetlendirmiştir. Milletler Cemiyeti'nin uluslararası normları koruma yolunda herhangi bir askeri ve güvenlik örgütüyle pekiştirilmemesi ve devletlerin barış yanlısı olup savaşa özenmeyeceği düşüncesi, yaklaşımın açıklayıcı gücünü yitirmesine neden olmuştur.

1.2.2. Realizm

Temel ilkelerini Machiavelli'den[9] alan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası altın çağını yaşayan realist (gerçekçi) yaklaşım ise, güvenlik kavramının merkezine nesne olarak devleti ve gücü oturtmuştur. Realist yaklaşım, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 1980'li yılların başlarına kadar uluslararası ilişkilerin tanımlanmasında çok etkin bir rol oynamıştır.[10] "Siyasal gerçekçilik" ya da "realist yaklaşım" olarak adlandırılan bu yaklaşımda güvenlik, gücün bir uzantısı olarak ele alınmaktadır.[11] Varlığını koruma ve sürdürme ilkesini bir devletin en temel ulusal çıkarı olarak kabul eden realist perspektif, bu amaçlarını gerçekleştirmede devletleri her zaman çatışma halinde olacağını öne sürmekte, uluslararası sistemin de kaotik yapısının bu süreci besleyerek kalıcı barışın hiçbir zaman tesis edilemeyeceğini öngörmektedir.

---

[8] Örneğin dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'a göre, "dünya sathında yaygın bir demokrasi geleneği, sürdürülebilir bir barışın önkoşuludur".Ürer, **a.y.**

[9] Realizm, kökenleri Thucydides'e kadar uzanan ve sonrasında Nicolla Machiavelli, Thomas Hobbes tarafından sürdürülen bir fikir akımı olarak geçerliliğini korumuştur. Ancak realizmin uluslararası ilişkiler alanında özgün kullanımı Hans J. Morgenthau ile başlamış ve "ulusal çıkar", "güç" ve "uluslararası politika" gibi kavramlar uluslararası sistemi açıklamada kullanılan temel terimler haline gelmişlerdir. Morgethau'nun uluslararası ilişkilere kendi kuramsal yaklaşımını özetleyen "siyasal realizmin altı ilkesi" için bkz.: Scott Burchill, "Realism and Neo-realism," **Theories of International Relations**, Ed. Scott Burchill, Andrew Linklater, New York, Macmillan Press, 1996, s. 74-76.

[10] James E. Dougherty – Robert L. Pfaltzgraff, **Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey**, 5. bs., New York, Longman, 2001, s. 63.

[11] "Siyasal gerçekçilik" ya da "klasik yaklaşım" için bkz: Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, 4. bs., Ankara, Atilla Kitabevi, 1993, s. 3-9.

Realist yaklaşımın öne sürdüğü temel varsayımlar şu şekilde sıralanabilir: Uluslararası sistemde rol oynayan ana aktörler devletlerdir ve sistem içi ilişkiler onların davranışları ile şekillenmektedir, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler bağımsız devletlerin davranışlarına sadece önemsiz bir düzeyde etki edebilirler; devlet bölünmez bir bütündür; sistemin ana aktörleri olan devletler arzulanan faydayı ve çıkarlarını maksimum kılmak amacıyla "rasyonel" davranmaktadırlar; uluslararası sistem, düzeni sağlayacak merkezi bir otorite bulunmadığından anarşik kabul edilmektedir; uluslararası sorunlar hiyerarşisinde ulusal güvenliğin en başta geldiği farz edilmektedir; devletlerin davranışlarını belirleyen temel motif güç elde etme mücadelesidir ve bu nedenle uluslararası ilişkilerin anahtar kavramını "güç" oluşturmaktadır.[12]

İdealist yaklaşımın yücelttiği uluslararası normlar ve hukukun sağlayacağı sürdürürülebilir bir uluslararası barış ortamı umudunun savaşla sonuçlanması, realist yaklaşımın ön plana çıkmasını sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve sonraki dönemde ortaya çıkan Soğuk Savaş, uluslararası sistemde meydana getirdiği dinamikler ve yapıyla, realist yaklaşımın güvenlik tanımının açıklayıcı rolünü ve analiz yeteneğini doruğa çıkartmıştır. Realist yaklaşımın güvenlik analizinin açıklayıcı gücü, Doğu ve Batı Blokunun kendi siyasi ve ideolojik kimliklerini birbirlerine karşı duydukları güvensizlik üzerine tanımlamalarına rağmen, temel belirleyici unsurun "askeri üstünlük"ü gerçekleştirme olduğudur. Bu açıdan bakıldığında askeri güç referansıyla tanımlanan güvenlik "birinci derece politika / yüksek politika" (high politics) olarak değerlendirilirken, ekonomik, siyasal ve diğer sorunlar "ikinci derece politika / düşük politika" (low politics) unsurları olarak güvenlik boyutundan dışlanmış ve bu sorunlar uluslararası politikada önemsiz olarak kabul edilmiştir.[13] Bu noktada, realist yaklaşımın güvenlik tanımlaması, özellikle 1970'lerde uluslararası sistemde ortaya çıkan "yumuşama" dönemindeki silahsızlanma görüşmeleri ve gerginliğin azalması nedeniyle yoğun eleştirilere uğramıştır. Sönmezoğlu realist yaklaşıma getirilen eleştirileri şu şekilde açıklar:

---

[12] Paul R. Viotti – Mark V. Kauppi**, International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond**, Boston, Allyn & Bacon, 1999, s. 6-7 ve Faruk Sönmezoğlu (der), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 1996, s. 370.
[13] Viotti – Kauppi, **a.g.e.**, s. 7.

"Gerçekçiliğe getirilen eleştirilerin başında, esas olarak statükoyu temel alan bir bakış açısını temsil ettiği söylenebilecek olan bu perspektifin uluslararası alandaki değişim ve gelişmeleri açıklamakta pek başarılı olmadığı gelmektedir. Zira gerçekçi akım tarihsel boyuttan yoksundur. Bu nedenle ulusal devletlerin ve bu birimlere dayanan uluslararası sistemin zaman ve mekandan yoksun, ezelden ebede kategoriler olduğu düşüncesine yakındır. Uluslararası sistemdeki değişime yönelik açıklamaların da esas olarak güç dengesine ve savaş olgusuna ilişkin olması, bu anlamda askeri olana gereğinden fazla önem vermesi bir diğer eleştiri konusudur. Öte yandan, gerçekçi ekolün iç ve dış politikanın zeminlerindeki farklılığı öne çıkartması da günümüzde bu farkın azaldığına inananlarca eleştirilmektedir." [14]

1.2.3. Davranışsalcılık

Soğuk Savaşın çözülüp sona ermesine kadar uluslararası sistemde, güvenlik kavramının tanımlanmasına dair birçok yeni doktrin ortaya çıkmıştır. 1950'lerle birlikte realizme metodolojik bir karşı çıkış olarak davranışsalcılık akımı gündeme gelmiştir. Davranışsalcı yaklaşım, devleti homojen ve rasyonel bir aktör olarak değerlendirerek devlet içi alanı dışlaması ve sonuç olarak, devletleri sadece devletler arasında var olan anarşik yapı içindeki tutumlarıyla değerlendirmesi bakımından realizmi eleştirmektedir.[15] Arıboğan'a göre, davaranışsalcı yaklaşımın savunucularının, realist yaklaşımın bilimsel olup olmadığı konusunda yönelttikleri eleştirileri bir yandan realizme yönelik karşı atak olarak kabul edilebilirken, diğer taraftan realizm dışındaki yaklaşımlarla ilgilenme gereği bile duymamaları onları gerçekte realizmi meşrulaştıran bir konuma getirmiştir.[16]

Özellikle 1970'li yıllarda önemli kabul edilen davranışsalcı akım, güvenlik kavramına "bölgesel işbirliği" girişimlerini modelleme konusunda önemli katkı sağlamıştır. Çatışmaların çözümüne yönelik pratik öneriler geliştiren davranışsalcı akım, esas olarak gerginliklerden kurtulmanın tüm rakip taraflara yaratacağı avantaj üzerine oturmaktadır.[17] Realist akımın sisteme yönelik ilkelerini, yani güvenliğin temel nesnesi olan ülkeleri baş aktör olarak kabul eden bu akım, güvenliğin

[14] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2002, s. 15-16.
[15] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 104.
[16] Ülke Arıboğan, **Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1998, s. 177.
[17] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 45.

sağlanmasına yönelik farklı çözüm arayışları sunması bakımından önemlidir. İletişim olanak ve ağlarının ülkeler arasında yaygınlaştırılmasının karşılıklı güveni arttıracağını savunan bu yaklaşım, ilk elden edinilen bilginin ve iletişimin güvenliğe hizmet ettiğini ve bu iletişimin ekonomik ve sosyal alana taşınarak artacak diyalog sayesinde dünya barışının sağlanacağını öne sürmüştür. Yine bu yaklaşımın savunucuları bölgesel serbest ticaret alanlarının ya da gümrük birliklerinin yaratılarak işbirliklerinin geliştirilmesinin de dünya barışına katkı sağlayacağını savunmuşlardır. [18]

1.2.4. Neo-realizm

1970'li yıllarda uluslararası sistemde değişen koşulları açıklanmasında neo-realist (yeni gerçekçi) yaklaşımında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Neo-realistler, realist akımın temel ilkelerini kabul etmişler ve güvenlik analizlerini bu ilkelere göre şekillendirmişlerdir. Onlara göre geleneksel güvenlik anlayışından farklı olarak güç sağlamak devletlerin asıl amacından ziyade güvenliği sağlamada bir araçtır. Devletin temel amacı güvenliği sağlamaktır, ancak bir devletin güvenliği sağlanırken sadece diğer devletleri değil, öteki uluslararası aktörleri de dikkate alması gerekir. Yine bu akıma göre uluslararası sistem, devletlerin dış politikalarının toplamından ibaret değildir. Dedeoğlu neo-realistlerin uluslararası sistem tanımını şu şekilde anlatır:

> "Uluslararası sistem, aktörlerin çıkarları uyuşmadığı için anarşiktir. Ama, sistem anarşik olduğu içinde devletler genel bir güvenlik oluşumu yönünde faaliyet göstermezler, sadece kendi güvenliklerini esas alırlar. Diğer bir ifade ile, devletler bir uluslararası güvenlik sistemi kurmak isteseler bile, sistem anarşik olduğundan bunu yapamazlar."[19]

Neo-realistlerin analizlerinde, devlet dışındaki diğer uluslararası aktörlerin varlığı yadsınmayarak, anarşik olan uluslararası sistemin işleyişinin, devletler ve NATO, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından asgari düzeyde kurumsal hale getirdiklerini öngörmüşlerdir.

[18] **A.e.**
[19] **A.e.**, s. 46.

Neo-realistler bu tür kuruluşları anarşik işleyişin kurala bağlaması biçiminde değerlendirmişlerdir. 1970'lerde Avrupa Topluluğu (AT) ve Birleşmiş Milletler'in uluslararası sistemdeki etkin faaliyetlerini, güvenlik arayışlarının birçok kurumsal yapıyla düzenlemeye başlamasına neden olduğunu görmüşlerdir. Bu durumu da ileri sürdükleri tezlerin bir kanıtı olarak değerlendirmişlerdir.[20]

1.2.5. Plüralizm

Plüralizm, uluslararası sistemin değişiklik geçirdiği 1960'lı ve 1970'li yıllarda ululslararası ilişkiler alanında uluslararası politika ve iç politika arasında ayırıma giden ve devlet merkezli bir analizi benimseyen düşünce okullarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Plüralizm, sistemdeki değişikliklerle beraber, artan karşılıklı bağımlılık ve etkileşim dolayısıyla devletin sınırlarının giderek önemini yitirmeye başladığına ve iç politikanın dış politikadaki ağırlığının arttığına dikkat çeken çalışmalara başlamış ve uluslaraşırıcılık ve karşılıklı bağımlılık eksenindeki tartışmalarda tanımlanmıştır.[21]

Plüralistlere göre, uluslararası sistem, yalnızca devletlerden oluşan bir bütün olarak tarif edilememekte, sistemin analizine uluslararası örgütler, şirketler, bireyler gibi farklı birimlerin de katılması gerekmektedir.[22] Bu yaklaşımın savunucuları, alanın konusunu sadece devletlerin dış politikalarını ve aralarındaki ilişkileri incelemek olarak gören devlet merkezli görüşe karşıdırlar. Devletler arasındaki siyasal sınırların öneminin giderek azaldığını, iç ve dış politika arasındaki ayırımın oldukça güçleştiğini, uluslararası siyasetin ekonomik olaylardan giderek daha etkilendiğini savunan bu görüş sahipleri, uluslararası ilişkileri bu varsayımlar çerçevesinde incelemeye önem vermektedirler.[23] Plüralist yaklaşımın öne sürdüğü temel varsayımlar şu şekilde sıralanabilir: devlet dışı aktörlerin varlığı görmezden

---

[20] **A.e.**
[21] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri (Çatışma, Hegemonya, İşbirliği)**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 343.
[22] Arıboğan, **Kabileden Küreselleşmeye...**, s. 208.
[23] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s. 18.

gelinemez; devlet bölünmez bir aktör değildir; uluslararası politika gündemi sadece askeri-güvenlik konularından ibaret değildir. [24]

Bu yaklaşıma göre, uluslararası sistemde başat rol oynayan aktörler halen devletler olsa da, aktör sayısı ve çeşitliliği artmış; aynı paralelde sınır ötesi ilişkilerin artması, bilim ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler bu aktörlerin karşılıklı ve çok sayıda yeni ilişki biçimleri geliştirmelerine yol açmıştır. Bu nedenle dünyadaki tüm bölgeler, aktörler ve bunların her türlü faaliyetleri karmaşık bir biçimde karşılıklı olarak bağımlı hale gelmiştir. Bu yüzden, bu yaklaşımlara göre, güvenlik anlayışı da çeşitlenerek, toplumları tehdit eden olguların tümü küreselleşmiştir.[25]

Soğuk Savaş döneminde, uluslararası sistemin temel belirleyici özelliğini özellikle egemen devletler arasındaki askeri rekabet oluşturduğu için, güvenlik de bu parametreler içinde ve çerçevesinde değerlendirilmiştir. Askeri güç olarak tanımlanan ulusal çıkarların aşırı vurgulandığı geleneksel güvenlik algılamalarının Soğuk Savaş sonrası değişen dinamikleri, güvenlik sorunlarını ve algılamalarını sağlıklı bir şekilde analiz edemeyeceği açıktır.

1.2.6. Yeni Yaklaşımlar

Soğuk Savaşın sona erdiği 1991 sonrasında güvenlik kavramının anlamı ve kapsamı, global düzeydeki gelişmelere paralel olarak ciddi ölçüde değişikliğe uğramıştır. Günümüz güvenlik anlayışının kapsamına, Soğuk Savaş dönemine ait perspektiflerin ikinci derece politika olarak gördükleri bir çok konu dahil olmuştur. Bu yeni dönemde; uluslararası güvenlik yeni tehditlerle karşı karşıya kalmış, bu gelişmelerin sonucu olarak da ekonomik, siyasi, toplumsal sorunları ve çevreyi güvenlik kavramı içinde değerlendiren yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Eleştirel yaklaşımlar olarak da adlandırabileceğimiz bu yeni perspektifler Soğuk Savaş sonrası güvenlik tanımını dönüştüren dinamikleri farklı çerçevelerden

[24] Viotti – Kauppi, **a.g.e.**, s. 7-8.
[25] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 47.

ele almışlar ve geleneksel güvenlik anlayışı önermelerinden ciddi ölçüde sapmaları temsil eden yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Yeni güvenlik tanımlamalarının en önemli ortak yanı ise Soğuk Savaş döneminde ikinci derece politika olarak nitelendirilen toplumsal, ekonomik, siyasi, çevresel ve beşeri birçok konuyu güvenlik algılamalarının dinamikleri olarak değerlendirmeleridir.

Geleneksel güvenlik söylemlerinin yetersizliğini eleştiren söz konusu akımların çabaları değişik biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bu çabalar; ekonomik güvenlik, toplumsal güvensizlik, uluslararası uyuşturucu ve kara para dolaşımı, insan hakları, uluslararası göç ve terörizm, küresel gelir dağılımı eşitsizlikleri ve nükleer silahların yaygınlaşması gibi konuların daha geniş bir güvenlik şemsiyesi altında nasıl toplanacağına ilişkin tartışmaları içermektedir.[26]

Güvenlik tanımının temel belirleyicisi olarak düzen ve istikrarın sağlanmasında askeri önlemlerin yeterli olacağı yaklaşımı, yeni ekoller tarafından yanıltıcı bir etkiye sahip olduğu gerekçesiyle reddedilmiş, güvenliğin göç hareketleri, self determinasyon, ekonomik gerileme, sürdürülebilir kalkınma, sınırlar arasındaki çatışmalar ve milliyetçiliğin yayılması gibi konuları içeren geniş bir yelpazede değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.[27]

Bary Buzan ve Ole Waever'ın sözcülüğünü yaptığı Kopenhag Okulu da devlet güvenliğinden toplumsal güvenliğe doğru yaşanan değişimi vurgulamış ve devlet merkezli çerçeveden temelde sapmadan göç, nüfus ve kültür gibi iç toplumsal etkenleri güvenlik kapsamında çözümlemeye çalışmıştır. Sözü edilen yeni dinamikler ışığında, Buzan; askeri, siyasal, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş tür güvenlik kavramı üzerinde durmuştur.[28]

---

[26] Simon Dalby, "Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse," **Critical Security Studies: Concept and Cases**, Ed. Keith Krause, Michael Williams, London, UCL Press, 1997, s. 6.
[27] Simon Duke, **The New European Security Disorder**, London, St. Martin's Press, 1994, s. 4.
[28] Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the 21st Century," **International Affairs**, C.77, No:3, 1991, s. 432-433 ve Barry Buzan, **People, States and Fear: An Agenda for Security Studies in the Post Cold War Era**, London, Harvester Wheatsheaf, 1991, s. 134-136.

Buzan'a göre, askeri güvenlik, devletlerin saldırı ve savunma yetenekleri ile birbirlerinin niyetlerini algılama sorununu temel almaktadır. Siyasal güvenlik, devletler ve hükümetler sisteminin örgütsel istikrarı ile bunlara meşruiyet kazandıran ideolojilerle ilgilenir. Ekonomik güvenlik devletlerin refah ve güç düzeylerini sürdürmek amacıyla gereksinim duydukları kaynaklara, paraya ve pazara erişimi sağlar. Toplumsal güvenlik ise, toplumların kabul edilebilir evrimsel şartlar altında, dil, din, kültür, ulusal kimlik ve gelenek kalıplarını üretme biçimleriyle ilgilidir. Çevresel güvenlik de, insanlığın bağımlı olduğu bir destek sistemi olarak yerel ve küresel çevrenin korunmasını sağlamaya çalışır. Buzan'a göre, her biri, güvenlik sorunsalının bir odak noktasını, bir öncelikler setini oluşturmaktadır. Bunun yanında bunlar birbirleriyle de güçlü bir ilişkiler bağıyla da bağlanmışlardır.[29]

Bu metodolojik çerçeve, güvenlik meselelerinin katı (hard security) ve yumuşak (soft security) güvenlik olarak sınıflandırılmasına olanak sağlar. Askeri seçenekleri gerektiren ve savunmaya yönelik güvenlik konuları katı güvenlik olarak kategorize edilirken; çatışma önlenmesi gibi askeri olmayan önlemleri gerektirenler de yumuşak güvenlik olarak değerlendirilmektedir. Yumuşak güvenlik düşüncesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki dönemde katı güvenlik kavramına karşı ortaya çıkmıştır. Katı güvenlik, geleneksel olarak bir devletin askeri savunmasına işaret etmekte ve güvenlik konularını askeri strateji ve taktikler kadar askeri denge açısından da incelemektedir. Bu bağlamda yumuşak güvenlik ise, güvenliğin askeri olmayan mücadele boyutlarını işaret etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası çok boyutlu ve geniş güvenlik tanımlamalarından biri de Richard Ulman'a aittir. Ulman'a göre, devletlerin güvenliğine yönelen tehditler; kısa bir zaman dilimi içinde bir devletin bireylerinin yaşam kalitesini düşüren tehditler ve hükümetler ile bireyler, gruplar ve örgütler gibi hükümet-dışı yapıların uygulayabilecekleri politika seçeneklerini ciddi biçimde kısıtlayan tehditlerdir.[30]

---

[29] **A.e.**
[30] Richard Ulman, "Redefining Security," **International Security**, C.8, No:1, 1983, s. 130.

Uluslararası güvenlik ve özelde Avrupa güvenliğinin eleştirel analizinde inşacı (constructivist) yaklaşım, güvenlik tanım ve algılamalarına çok farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre topluluklar güvensizliklerini (kimliklerine yönelik tehditleri) tanımlarken ve temsil ederken aynı zamanda güvensizliğin nesnesi olarak kimliklerini inşa ve idame ettiklerini ve bu yüzden de güvenlik kültürünün statik değil dinamik olduğunu öne sürerler.[31] Waever, güvenliği bir konuşma eylemi olarak tanımlar. Ona göre güvenlik kendinden daha gerçek olan birşeye ait bir gösterge değildir, ondan bahsetmek eylemin kendisidir. Eylem söylemek yolu ile gerçekleşir. Bu bağlamda tehditler devlet yetkilileri tarafından güvenlik sorunu olarak temsil edildikleri yani güvenlikleştirildikleri için normal bir sorun olarak görülmekten çıkar ve tehdit haline gelirler. Dolayısıyla, güvenliğe tehdit olarak algılanmayan bir durum bir anda en önemli tehdit unsuru olarak ortaya çıkabilir.[32]

Butün bunların yanısıra, ortak ya da kollektif güvenlik yaklaşımı olarak da bilinen "kapsamlı güvenlik" kavramı da günümüz uluslararası ve özelde Avrupa güvenliğinin analizinde bize bütünlükçü ve işlevsel bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, hiçbir ülke kendi güvenliğini aynı zamanda başkalarının güvenliğini arttırmadan sağlayamaz. Bir başka ifade ile hiçbir ülke, diğer ülkeleri kendi güvenliği için tehdit olarak algıladığı sürece güvenlikte değildir. Kapsamlı güvenlik, uluslararası güvenliğe en büyük tehditin ülkelerin kendilerinden değil, ülke içinde veya ülkeler arasındaki gelir dağılımı bozuklukları, çevre sorunları, nükleer savaş gibi sorunlardan kaynaklandığı varsayımına dayanmaktadır.[33] Bu yaklaşım, küresel sistemdeki hiçbir ülkenin günümüz küreselleşme tehditlerinin altından bireysel çözümler yoluyla kalkamayacağını ancak küresel ittifak ve küresel çözümlerle küresel güvenlik ve barışın sağlanabileceğini öne sürmektedir. Kapsamlı güvenlik veya ortak güvenlik kavramı, dar anlamdaki ittifak oluşturmayı da içine alarak, güvenliğin bölgesel ve küresel düzeyde sağlanmasını öngören yaklaşımdır.

---

[31] Pınar Bilgin, "Türkiye – AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü," **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Ed. Cem Karadeli, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 199.
[32] **A.e.**, s. 200.
[33] İrfan Ülger, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları," **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 87.

Bu yeni yaklaşımlar ışığında günümüzde güvenlik; salt savaşı engellemek ya da savaştan korunmak olarak anlaşılmamakta, bunun yanında hayatta kalabilmeyi ve refahı etkileyecek tehlikelerden korunmayı da içermektedir. Modern anlamıyla güvenlik, küresel düzeydeki tüm gelişmelerden etkilenir hale gelmiştir. Mülteci akımları, terör eylemleri ve etnik milliyetçiliğin yükselmesi gibi olgular da artık toplumların güvenliğini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Savaştan korunmanın tek yolu ise askeri tehditlere karşı koymak değildir. Fischer'e göre olası savaş nedenlerine dikkat etmek ve uyuşmazlıkları bir savaşa yol açmadan önce, en erken düzeyde çözüme kavuşturmak güvenliği sağlamak için uygun bir yaklaşımdır. Bir uyuşmazlığın savaş boyutuna gelmesini bekleyip daha sonra askeri müdahaleyle güvenliğin sağlanmaya çalışılması ise akılcı ve doğru bir tutum değildir. Bu nedenlerden ötürü de "aktif bir barış politikası" izlenerek olası uyuşmazlıkların öngörülmesi ve bunların savaş boyutuna gelmeden çok önce çözümlenmesi kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir.[34]

Bütün bu yeni yaklaşımlar, tanımlar ve Soğuk Savaş sonrası gelişmeler birarada değerlendirilirse; belirli tehditlerin dar anlamda askeri önlemler geliştirerek bertaraf edilmesi ve ortak savunma stratejileri geliştirerek kurulan ittifakların barışı tesis etme yönündeki güvenlik algılamalarının büyük ölçüde değiştiği söyleyenebilir. Uluslararası göç akınları, sınır-ötesi para transferleri ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi tehditler, ülkelerin sınırlarının denetiminde temel normlar belirleyip, işleyen bir denetim sistemi kurmadan tek başlarına bertaraf edebilecekleri tehditler değildir. Aynı şekilde konvansiyonel, nükleer silahların ve kitle imha silahlarının yayılmasına yine uluslararası denetim ve hukuk yoluyla engel olunabilir ve sürdürülebilir bir barış ortamı tesis edilebilir.

[34] Dietrich Fischer, **Nonmilitary Aspects of Security: A Systems Approach**, Vermont, Dartmouth Publishing, 1993, s. 7.

1.3. Güvenlikle İlgili Tarihsel Bir Bakış: İki Savaş Arası Dönem (1919 –1939)

1919'da başlayıp 1939'da patlak veren İkinci Dünya Savaşı ile biten iki savaş arası dönem, Avrupa'nın ve sonrasında dünyanın geri kalanının bir dünya savaşından başka bir dünya savaşına gidişini hazırlayan süreç olarak değerlendirebilir. Çalışmanın konusunu, İkinci Dünya Savaşı sonrası barışı kurma ve sürdürme çabaları oluşturduğu için, bu çabaları daha iyi anlayabilmek için İkinci Dünya Savaşı'na giden yolu anlamak ve iki savaş arası dönemin kısa bir analizini yapmak önemlidir. Savaşı hazırlayan nedenler elbette ki iki savaş arası dönemle sınırlı değildir. Tarafları savaşa sürükleyen nedenlerin kökenlerinin çok eski yıllar öncesine dayandığını da söylemek mümkündür. Çalışmanın bu bölümününün iki savaş arası dönemle sınırlandırılmasının nedeni ise bu dönemin, İkinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini ve sonrasındaki dinamikleri yorumlamakta, diğer dönemlere nazaran daha iyi bir perspektif sunmasıdır. Bu dönem incelenirken çalışmaya yön gösteren kaynak ise Murat Sarıca'nın "Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)" adlı çalışması olmuştur. Sarıca'nın çalışmasından hareketle Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan barış antlaşmalarının sonuçları, Avrupa'da güvenliği sağlayacak uluslararası işbirliğinin kurulamaması ve Avrupa'da savaş sonrası tesis edilen yeni güç dengesi ve bu dengede devletlerin tutumları kısaca bu bölümde incelenmiştir.

Yirminci yüzyılda yaşanan ilk global ölçekli savaşın yani Birinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası ortama idealizm ve iyimserlik duyguları yayılmıştır. Biten savaşın tüm savaşlara son veren bir savaş olacağına dair genel bir kanı vardır. Savaş süresince verilen kayıpların büyüklüğü, insanlığın bundan sonra ortaya çıkabilecek yeni bir büyük savaşa asla izin vermeyeceği konusunda genel bir kanı yaratmıştır. 1919 yılında Birinci Dünya Savaşı sona ererken, insanlık yeni bir "altın çağın" açılacağına inanıyordu.[35] Onlara göre, son savaş yaşanmıştı çünkü bu savaşla,

[35] Murat Sarıca, **Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)**, İstanbul, İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi, 1982, s. 271.

savaşa karşı savaşım verilmişti.[36] Bu iyimserlik, barış antlaşmalarının kurulan barışın sürdürülmesinde etkisiz kalması sonucu yerini umutsuzluk ve karamsarlığa bıraktı. Sarıca'ya göre, "Barış Andlaşmaları'nın amacı adalet ve güvenliği sağlamaktır. Oysa ne adaleti sağlayabilmişler, ne de tam güvenliği. Adaleti sağlayamadıkları için yenilenler düş kırıklığı içindedir, güvenliği sağlayamadıkları için de yenenler...".[37]

Savaşı bitiren antlaşmalar, barışın kurucu metinleri olarak ön plana çıkmıştır. Barışın tesisi için mağlup devletlere imzalatılan bu antlaşmaların kalıcı olmak için gerekli şartlara sahip ya da adil olup olmadığına bakılmamıştır. Bu antlaşmalar, daha çok galip devletlerin zaferlerinin ve güçlerinin uluslararası sistemde sürekli kılınmasına hizmet etme amacı gütmektedir. Bu antlaşmalar, bir yandan Avrupa'da barışı kurmaya çalışırken bir yandan da mağlup tarafları karşılanması mümkün olmayan miktarlarda savaş tazminatları ödemeye mahkum etmekte, verimli topraklarına el koymakta, mağlup tarafları askersizleştirmekte ve bu şekilde de ekonomilerine çok büyük boyutlarda darbeler vurmaktadırlar. Nitekim bu antlaşmaların adaletsiz hükümleri, kurulan barışın yıkılması için gayet meşru nedenler sağladılar. Savaşın galiplerine büyük imkanlar sağlarken, mağlup taraftakilere ise kabul edilemez yaptırımlar öngören bir antlaşmalar dizisi üzerine kurulan barış ancak yirmi yıl sürebilmiştir.

İki savaş arası dönemde kurulan barışın sürdürülmesine yönelik sorunlara bakıldığında ilk olarak, Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarının yeni "uyuşmazlık tohumları" taşıdığı ve bu antlaşmalardaki haksızlık ve adaletsizliklerin, 1919'u izleyen yılların dünya politikasını büyük ölçüde biçimlendirdiği söylenebilir.[38] Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa diplomasisinin ve güç dengesinin temel unsurlarını oluşturmuş olan üç büyük İmparatorluğu (Rus Çarlığı, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ve Alman İmparatorluğu) yıkılmış ve bunun sonucunda Avrupa'nın güç dengesinde bir boşluk meydana gelmiştir. Barışın

[36] **A.e.**
[37] **A.e.**, s. 272.
[38] **A.e.**, s. 235.

sağlanabilmesi için güç dengesinin Avrupa'da yeniden kurulması gerekirdi ancak bu sağlanamamış ve "geçici bir barış" kurulmuştur.[39]

Çarlık Rusyası'nın yıkılmasına ve komünist rejimin kurulmasına Avrupa'nın büyük devletleri engel olamamış ve devrim sonunda kurulan Sovyetler Birliği, sadece Avrupa'da değil, bütün dünyada da kuvvetler dengesini ileride köklü şekilde değiştirmek üzere, kabuğuna çekilmiş ve genel olarak Avrupa sorunlarından uzak kalmıştır. Barış antlaşmaları, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerinde milli birlikler üzerine dayandırılan yeni devletler kurmaya çalışmışlar, ancak Yugoslavya ve Çekoslovakya örneklerinde görüldüğü üzere, yeni kurulan devletler farklı unsurları kapsamaktan geri kalmamıştır. Barış antlaşmalarının Balkanlar'da yaptığı toprak düzenlemeleri tatmin edici olmamış ve beraberinde yeni istekleri getirmiştir.

Alman İmparatorluğu'na bakıldığında ise savaşın sonunda galip devletlerin cezalandırmak için "Alman milletini ellerine aldıkları" görülür.[40] Armaoğlu'na göre, Versailles antlaşması kin ve intikamın "ağır belgesi" olmuş, Almanya'nın kuvvet dengesinde bıraktığı boşluk, kin ve intikam tedbirleriyle doldurulmak istenmiş, bu durum ise dengesizlik yaratmak dışında bir işe yaramamıştır.[41] Versailles antlaşmasının Almanya'ya yüklediği ağır bedeller, 1929 ekonomik bunalımı ile birleşince, savaşı kaybetmeyi zaten sindirememiş olan Alman halkını çok zor durumda bırakacaktır. 1933 yılında Nasyonal Sosyalist Partisi'nin (Nazi Partisi) iktidara gelmesinin ardından, Hitler önce Versailles'in Almanya'yı saran ve ağır şartlar içeren zincirlerinden kurtulmaya çalışan bir politika izleyecektir. Bunu gerçekleştirdikten sonra ise I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya sınırları dışında kalan Almanları birleştirme (bir ulus, bir devlet - ein Volk, ein Reich) amacına yönelik bir politika izlemiştir.[42] Bunun ardından da Nazi öğretisinin "üstün Alman ırkının daha geniş topraklara ihtiyacı olduğu, aşağı ırkların elinde bulunan bazı

[39] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)**, 13. bs., İstanbul, Alkım Yayınevi, t.y., s. 151-152.
[40] **A.e.**, s. 151.
[41] **A.e.**, s. 151-152.
[42] Sönmezoğlu,**Uluslararası İlişkilere Giriş.**, s. 37.

toprakların Almanlara hayat sahası (lebenstraum) yaratmak amacı ile ele geçirilmesi gerektiği" düşüncesi doğrultusunda Çekoslovakya ve Polonya'nın işgallerine başlamış ve ardından dünya hakimiyetine yönelmiştir.[43] Kısaca, barış antlaşmaları harita üzerinde bir düzen yaratmakla beraber, uluslararası yaşamda istikrarsız ve sallantılı bir düzenin tüm iç unsurlarını kapsamıştır.[44]

İkinci olarak ise İtalya'nın iki savaş arası dönemdeki saldırgan politikalarının temellerinden söz edilebilir. İtalya, her ne kadar galip devletler içinde olsada ve Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla üstünlük ve kazanç sağlasada, savaş sonrasında düş kırıklığı yaşamıştır, çünkü kendisine gizli antlaşmalarla söz verilen yerlerin çoğunu ele geçirememiştir. İtalya, 1915 Nisan'ında ve 1917'de Saint Jean de Maureienne'de yaptığı anlaşmalardan beklediğini elde edemedi; Adriyatik'te Dalmaçya kıyılarının ancak bir bölümünü ele geçirebildi, geri kalan kısım ise yeni kurulan ve kendisine rakip bir tutum takınan Sırp, Hırvat ve Sloven (Yugoslavya) Devleti'ne bırakıldı; eski Alman sömürgelerinden kendi mandası altına verilecek bir pay alamadı; Doğu Akdeniz'de ele geçirdiği 12 ada dışında, Anadolu topraklarındaki isteklerini elde edemedi, çünkü İngiltere, Anadolu'yu denetim altında tutmak için sözünü dinlemeye daha yatkın olan Yunanistan'ı tercih etmişti.[45] İtalya, galip devletlerin kendisini yeterince takdir etmediğine ve yeterli bir biçimde ödüllendirilmediğine inanıyordu. Bu durum, İtalya'nın hem milli gururunu incitmişti hem de isteyip de ulaşamadığı hedefleri gerçekleştirmek için saldırgan bir politika izlemesinin temelini oluşturuyordu. Bu yeni yayılma ve genişleme politikası çerçevesinde 1927 yılında Arnavutluk Devleti'ni koruyuculuğu altına alan İtalya, 1935 yılında ise Habeşistan'ı işgal etti. Bu arada İtalyan dış politikasındaki önemli bir çelişki de gözden kaçırılmamalıdır; İtalya, Avrupa'da genişleyebilmek için İngiltere ve Fransa ile hareket etmeliydi, ancak Afrika'da genişleyebilmesi için de bu iki devletle karşı karşıya gelmesi gerekiyordu.[46]

---

[43] **A.e.**
[44] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 152.
[45] Sarıca, **a.g.e.**, s. 159.
[46] Oral Sander, **Siyasi Tarih:1918-1994**, 7. bs., İstanbul, İmge Yayınevi, 2001, s. 14.

Üçüncü olarak, İngiltere'nin savaş öncesi dönemdeki "denge politikasını" savaş sonrasında sürdürememesi söylenebilir. Bunun nedeni, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan güç dengesinin temel öğesi haline gelen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Milletler Cemiyeti'ne girmeyişi ve büyük ölçüde bu nedenden dolayı Avrupa sorunlarından uzak kalışı, Avrupa düzenini önemli bir güvenceden yoksun ve bugünün Birleşmiş Milletler'inin öncüsü sayılan Milletler Cemiyeti'ni güçsüz bırakmıştır. Bu da güç dengesinin kolayca bozulmasını sağlamış ve İngiltere'nin Avrupa sorunlarında bir denge unsuru olmasını engellemiştir. Sarıca'ya göre Milletler Cemiyeti "bir dünya kamuoyu yaratmak" için atılan ilk adım olmuştur, ancak yeni bir dünya düzeninin kurulmasını ve sürdürülmesini sağlayacak güç ve otoriteden yoksundur.[47] Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna savaştan yenik çıkan devletler katılmamışlardır. Milletler Cemiyeti'nden sadece yenilen devletleri uzak tutmakla yetinilmemiş, Sovyetler Birliği'ne de çağrıda bulunulmamıştır. Ayrıca Cemiyet Statüsü'nün yenilenlere empoze edilen barış antlaşmalarının başına konarak, antlaşmalarla Cemiyet Statüsü arasında bir bağ kurulması, barış antlaşmalarına karşı olan revizyonist devletlerin Milletler Cemiyeti'ni benimseyememesine ve MC'ye yukardan zorla kabul ettirilen bir kuruluş olarak bakmalarına neden olmuştur.[48] Bu nedenlerden ötürü Milletler Cemiyeti yeryüzünde barış ve güvenliği sağlayacak bir kuruluş için gerekli saygınlığı kazanamamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın çözümleyemediği veya getirdiği yeni sorunların ve bunların da neden olduğu gelişmelerin, İkinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini ve olayların başlangıcını oluşturduğunu söylemek mümkündür. 1919 Versailles antlaşmasının kurmuş olduğu yeni düzene daha en başından tepkiler vardı. Bu de tepkiler yeni sorunlar ve bunalımlar ortaya çıkmasına neden olsa da 1929'daki büyük ekonomik bunalıma dek Avrupa'da göreceli olarak sürdürülen bir barış havası esmekteydi. 1929'dan itibaren patlak veren bunalım dalga dalga dünyanın her köşesine yayılmış ve ekonomik sarsıntılar, siyasal atmosferi de etkileyerek siyasal bunalımları tetiklemiştir. Böylece, özellikle 1930'lardan itibaren Avrupa güçler dengesinde yeni gelişmeler meydana gelmiş, statükocu devletlerle statükonun

[47] Sarıca, **a.g.e.**, s. 56-57.
[48] **A.e.**, s. 57.

değişmesini isteyen devletler arasında siyasi, ekonomik ve askeri çekişmeler başlamıştır.[49] Bunlar arasındaki çatışma da İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur.

Yirmi yıllık bir ateşkes döneminden sonra yüzyılın ikinci büyük savaşının patlak vermesi yalnızca barışın kurulduğu inancına sahip olmanın ya da kurulmuş olmasını dilemenin, barışı kuramayacağını göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında milyonlarca insan yaşamını kaybetmiş, Avrupa kentleri bir kez daha yıkılmıştır. Artık, kurulan barışların sağlam temellere oturmaması ve adaletsiz olması durumunda istikrar ve barışın uzun süre sürdürülemeyeceği net bir biçimde görülmüştür. Bu nedenledir ki, ikinci savaş sonrasında kurulan barış, mağlup taraflar açısından kabul edilemez şartlar ve antlaşmalar üzerine oturtulmamıştır. Mağlup tarafların sisteme yeniden entegre edilebilmelerini sağlayacak önlemler alınmış ve iktisadi ve siyasi destek sağlanmıştır. Bütün bunların yanısıra devletler yerine, yönetimler suçlu görülerek, cezanın muhatapları halklardan bağımsız tutulmuşlardır. Barış, yeni yönetimlerle kazananlar arasında gerçekleştirilmiş ve istikrar, kurulan müteffiklik ilişkileri çerçevesinde uzun bir dönem sürdürülebilir kılınmaya çalışılmıştır. Bu noktada, İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılan düzenlemeler, teorik açıdan Avrupa'da altmış yılı aşkın bir barışın kurumsallaşmasını sağlayabilmiştir.[50]

1.4. II. Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Avrupa'da Barışı Kurma Girişimleri ve Barış Antlaşmaları

Avrupa'da ve dünyada barış ve güvenliğin sağlanması için savaşa katılan ülkeler toplantılar düzenleyerek savaş sonrası barışın kurulması ve sürdürülebilmesi için ortak politikalar belirlemek, sorunlarını çözmek ve savaş sonrası yeni düzenin koşullarını belirlemek için bir dizi konferanslar düzenlemişlerdir. Ayrı siyasal görüşlerine rağmen İkinci Dünya Savaşı, ABD ve SSCB'yi ortak düşmana karşı

[49] Uçarol, **a.g.e.**, s. 597.
[50] Ülke Arıboğan, "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe," **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ed. Toktamış Ateş, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, s. 44-45.

birlikte mücadele etmeye itmiştir. Ancak savaşın kazanılacağı kesinleşince aralarındaki siyasal düşünce ve çıkar farklılığı iki devlet etrafında, iki ayrı oluşumun doğmasına neden olmuştur. Bu bölümde çalışmanın konusu gereği, savaşın yapılışı ile ilgili olanlardan çok, savaş sonrası Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabalarına ilişkin olan konferanslar incelenmiştir.

Bölüm iki alt başlığa ayrılmıştır. İlk alt başlıkta, daha çok savaş devam ederken düzenlenen konferanslar incelenmiştir. Bunlar; Moskova Konferansı, Tahran Konferansı, Dumbarton Oaks Konferansı, Yalta ve Potsdam Konferansları'dır. İkinci alt başlıkta ise savaşın hukuki sonunu getirdiği varsayılan Paris Barış Antlaşmaları incelenecektir. Savaş bittikten sonra yenilen devletlerle ile ilgili koşulların düzenleneceği barış antlaşmaların tartışılacağı konferanslar hemen toplanamamıştır ve nihai olarak Paris Barış Antlaşması imzalanmasına kadar bir kaç barış konferansı düzenlenmesi gerektiği için yine bu alt başlıkta bu süreçteki diğer barış konferanslarına yer verilmiştir.

1.4.1. Barış Konferansları

İkinci Dünya Savaşı devam ederken de gerek savaşın genel durumu gerekse savaş sonrası oluşacak yeni düzenin şekli üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Savaş sonrası düzenin belirlenmesi için ilk önemli toplantı 14 Ağustos 1941'de ABD ile İngiltere arasında Atlantik'te düzenlenmiştir. ABD Başkanı Franklin Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Birleşmiş Milletler'in temelini oluşturacak prensipleri kapsayan bir anlaşmayı imzalamışlardır. Bu anlaşma Atlantik üzerinde yapıldığı için "Atlantik Şartı" adını almıştır. Bu toplantıyla ilgili gerekli hatırlatma yapıldıktan sonra şimdi Müttefikler arasında düzenlenen konferansları inceleyelim.

1.4.1.1. Moskova Konferansı (19 Ekim – 1 Kasım 1943)

Bu konferans savaş sonu düzeni ile ilgili ilk konferanstır. Konferansta hem devam eden savaşın durumu hem de savaş sonrası konular görüşülmüştür. Ekim 1943'te dışişleri bakanları düzeyinde toplanmıştır ve gerçekte Tahran Konferansı'nın (Zirvesi'nin) hazırlığı niteliğindedir.[51] İngiltere, Sir Anthony Eden; ABD, Cordell Hull; SSCB, Vyacheslav Molotov ve Çin de Moskova Büyükelçisi Foo Ping-Sheung ile konferansa katılmışlardır.[52]

Konferansta SSCB, Almanya ile sonuca ulaşıncaya kadar savaşacağı garantisini vermiştir. Daha önce böyle bir garanti vermediğinden, bu devletin Almanya ile anlaşacağından çekinilmekteydi.[53] SSCB ayrıca savaş sonunda kurulacak uluslararası örgütü destekleyeceğini ve üye olacağını belirtmiştir. Milletler Cemiyeti örgütünün uluslararası saygınlığını yitirmesi, ABD'nin kuruluş çalışmalarına katılmasına rağmen bu örgüte üye olmaması, SSCB'nin Finlandiya'ya saldırması nedeniyle Milletler Cemiyeti'nden atılması ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını önleyememesi gibi nedenlerle savaştan sonra yeni bir örgütün kurulması gerektiği sonucuna varılarak bu konuda anlaşmışlardır.[54]

Konferansta Almanya tarafından 1938'de ilhak edilen Avusturya'nın düşman mı yoksa ilhaka uğramış dost bir ülke mi olduğu tartışılmış ve dost bir ülke olduğuna karar verilmiş ve Avusturya ile bir anlaşma yapmaya gerek olmadığı kararlaştırılmıştır. Ekim 1943'te toplanan Moskova Konferansı'nda savaş sonrası için alınan önemli kararlardan birisi de savaş suçlularının etkili bir biçimde cezalandırılmasıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında da böyle bir karar alınmış, ancak etkili bir biçimde uygulanamamıştır. Bu yüzden savaş sonunda bir mahkeme kurularak suçluların yargılanmasına karar verilmiştir. Ayrıca, Almanya'da

[51] Sander, **a.g.e.**, s. 189.
[52] Muharrem Gürkaynak, **Avrupa'da Savunma ve Güvenlik**, Ankara, Asil Yayın, 2004, s. 16.
[53] Nitekim bir yıl önce SSCB, Hitler ile anlaşma arayışlarına girmişti ve bu durumda ABD ve İngiltere'yi rahatsız etmişti.
[54] Sander, **a.g.e.**, s. 190.

Nazizm'in, İtalya'da Faşizm'in tasfiye edilmesinin kararlaştırıldığı bir "Kurtarılmış Avrupa Deklarasyonu" yayınlanmıştır.[55]

1.4.1.2. Tahran Konferansı (28 Kasım – 1 Aralık 1943)

Dışişleri bakanları arasında yapılan Moskova Konferansı'nda SSCB, ABD ve İngiltere'nin hükümet başkanları arasında bir toplantı yapılması da kararlaştırılmıştır. Ancak bu toplantının yapılacağı yer konusunda uzun diplomatik müzakereler olmuştur, çünkü Stalin, Rus işgali altında bulunmayan bir yere gitmeye yanaşmıyordu. Sonunda toplantının Stalin'in ısrarı ile 1941'de İngiltere ve SSCB tarafından işgal edilmiş olan İran'ın başkenti Tahran'da yapılmasına karar verildi.[56] Bu arada konferansta, Uzakdoğu cephesinin durumu da görüşüleceğinden Çin adına Chiang Kai-shek'in toplantıya katılması konusu da tartışılmış, fakat Stalin'in kabul etmemesi nedeniyle bu konuda bir anlaşma sağlanamamıştır.[57]

Churchill ve Roosevelt bunun üzerine, hem Chiang Kai-shek ile görüşmek, hem de Tahran'da yapılan zirveye görüş birliği içinde gitmek için, 22-26 Kasım 1943 tarihlerinde Kahire'de Chiang Kai-shek'in de katıldığı bir toplantı yaparak Japonya ile yapılacak barış antlaşmasının koşullarını tartışmışlardır.[58]

Tahran konferansı ise Roosevelt, Churchill ve Stalin katılmasıyla 28 Kasım – 1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılmıştır. Buna şifre adı ile "Eureka" da denmektedir.[59] Yapılan görüşmeler sonucunda, dışişleri bakanlarının Moskova'da almış olduğu kararlar teyit edilmiştir. Ayrıca konferansta İran ile ilgili bir demeç yayınlanmıştır. Bu demece göre Müttefikler, İran'ın savaşın kazanılmasında hizmetlerini dikkate alarak, savaştan sonra bu ülkeden askerlerini çekeceklerini ve İran'ın bağımsızlığına saygı göstereceklerini kabul etmişlerdir.[60] Konferansta

---

[55] **A.e.**
[56] Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, 5. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s. 621.
[57] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 393.
[58] Sander, **a.g.e.**, s. 192.
[59] Armaoğlu, **a.y.**
[60] Sander, **a.y.**

İngiltere ve SSCB, savaşın bitiminden altı ay sonra askerlerini İran'dan çekeceklerini ilan etmişlerdir. Bu konferansın önemli bir başka sonucu da zafere doğru yaklaşıldıkça Müttefikler arasında görüş ayrılıklarının da belirmeye başlamasıdır.[61]

1.4.1.3. Dumbarton Oaks Konferansı (21 Ağustos – 7 Ekim 1944)

Daha önceden belirtildiği gibi, İkinci Dünya Savaşı'nın ilerleyen yıllarında ve savaşın Müttefikler lehine gelişmeler gösterdiği sıralarda, Müttefik Devletler, gelecek barışı; askeri, siyasi ve örgütlenme yönlerinden hazırlamak için çeşitli konferanslar yapmışlardır. Bunlar içerisinde sonuçları dolayısıyla en çok önem kazanlardan birisi ise Dumbaton Oaks Konferansı'dır.[62]

Daha önce de kısaca bahsedildiği gibi, ABD Başkanı Roosvelt ile İngiltere Başbakanı Churchill, Atlas Okyanusu'nda bir İngiliz savaş gemisinde buluşarak, 14 Ağustos 1941'de, Atlantik Bildirisi'ni yayınlamışlardı. Bunda iki devlet, dünya uluslarının maddi ve manevi nedenlerle kuvvet kullanmasını bırakmalarını, gelecekte geniş ve genel güvenlik sisteminin kurulmasını kararlaştırmışlardı. Bundan sonra da, Mihver Devletleri'ne karşı savaşan yirmi altı devlet, 1 Ocak 1942'de bu bildiriyi imzalamışlardı. Daha sonra ise ABD, savaştan sonra daimi bir uluslararası örgütün kurulması çalışmalarına başlamış ve bu arada Moskova Konferansı'nda da bu doğrultuda bir karara varılmıştı.

İşte bu gelişmelerin sonucunda, silahlı anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve sürekli bir barışı sağlamak amacıyla, 21 Ağustos 1944'de (Washington'da) Dumbarton Oaks Konferansı toplanmıştır. 21 Ağustos ile 7 Ekim 1944 tarihleri arasında yapılan toplantılar iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği temsilcileri, ikinci aşamaya ise ABD, İngiltere ve Çin temsilcileri katılmışlardır. Konferansın iki aşamalı yapılmasının nedeni, Sovyetler

[61] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 394 ve Uçarol, **a.g.e.**, s. 621.
[62] Uçarol, **a.g.e.**, s. 622.

Birliği Japonya'ya henüz savaş ilan etmediği için, sadece Japonya'ya karşı savaşan Çin ile aynı konferansta bulunmak istememesidir.[63]

Bu konferansın amacı savaş sonrası yeni bir dünya düzeninin kurulması ve bu düzende barış, güvenlik ve sıkı bir ittifakla ortak uluslararası bir örgüt kurarak barışı ve güvenliği bu örgüt vasıtasıyla temin etmektir. Bu nedenle zamanın güçlü ülkeleri ve savaşın muhtemel galipleri ABD, İngiltere, SSCB ve Çin uzun pazarlıklar ve tartışmalar sonucu Birleşmiş Milletler'in kurucu senedinde anlaşmışlardır.[64] Anlaşamadıkları tek konu oluşturulacak olan Güvenlik Konseyi'ndeki karar alma yöntemidir. Diğer bir ifade ile sorun oluşturacak olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki üyelik ve oy hakları konusudur. Bütün çabalara rağmen bu konuda uzlaşmaya varamamışlardır. Bu nedenle de konunun Yalta Konferansı'nda tekrar görüşülmesi kararlaştırılmıştır.[65]

Böylece, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarının görünmeye başladığı sıralarda, Müttefik Devletler, uzun gelişmeler sonucunda, savaştan sonra barışı kuracak ve sürekli kılacak, kendi kontrollerinde bir uluslararası daimi barış örgütünün kurulmasını gerçekleştirmede önemli bir aşama katetmişlerdir.[66]

1.4.1.4. Yalta Konferansı (4 – 11 Şubat 1945)

Tahran'dan sonra ikinci zirve toplantısı olan Yalta Konferansı, savaş içinde Müttefikler arasında yapılan diplomatik konferansların sonuncusudur. Tahran Konferansı daha çok savaş stratejisi üzerinde odaklanmış, 4–11 Şubat arasında toplanan Yalta Konferansı ise savaş sonrası düzen ile ilgilenmiştir. Konferans savaşın bitmek üzere olduğu bir zamana rastladığı için savaş döneminin sonu, savaş sonrası dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir.[67] 1945 yılı başından itibaren artık "zaferin ilk ışıkları" da görülmeye başlamıştı, fakat bu ışıkla beraber savaş sonrası

[63] **A.e.**
[64] Çakmak, **a.g.e.** , s. 109.
[65] Sander, **a.g.e.**, s.193.
[66] Uçarol, **a.g.e.**, s. 623.
[67] Sander, **a.y.**

düzenle ile ilgili farklı bakış açıları da iyice su yüzüne çıkmaya başlamışır.[68] Savaşın içindeyken bu farklılıklar bastırılabilmiştir, ancak Yalta Konferansı'na gelindiğinde üç devletin kafasında barış düzeninin kurulması ile ilgili farklı tasarılar olduğu söylenebilir.[69] Yine de konferansın sonunda bu devletler, ortak bir mutabakata varabilmişlerdir.

4-11 Şubat 1945 tarihlerinde bir Karadeniz kenti olan Yalta'da Roosevelt, Churchill ve Stalin bir araya gelerek savaş sonrası kurulacak düzeni ve rolleri belirlemişlerdir. İlk ele aldıkları konu Dumbarton Oaks'ta kuruluş kararı aldıkları ve kuruluş senedini yaptıkları Birleşmiş Milletler örgütünün üzerinde anlaşamadıkları Güvenlik Konseyi üyeleri ve karar alma mekanizmasıdır. Bu sorun beş devlete (ABD, İngiltere, Rusya, Fransa ve Çin), Güvenlik Konseyi daimi üyeliği ve veto hakkı[70] verilerek çözülmüştür. Ancak Rusya, bağımsız devletlerin temsil edileceği Genel Kurul'da Sovyetler Birliği'ni oluşturan 16 devletinde üye olmasını istemiştir. Buna karşılık Roosevelt; "ABD'nin de 48 devleti var, o halde bunların da üye olması gerekir" diyerek Rusya'nın talebini reddetmişlerdir. Ama Ukrayna ve Beyaz Rusya, BM'ye üye kabul edilmiş ve her zaman Rusya paralelinde oylarını kullanmışlardır. Almanya sorunu hususunda Yalta'da çok büyük tartışmalar çıkmamıştır. Zaten 1944 sonbaharında Almanya'nın üç devlet arasında işgal bölgelerine bölünmesi üzerinde anlaşmaya varılmıştı, ancak Yalta Konferansı'nda Fransa'ya da bir işgal bölgesi verme kararı almışlardır. Bu karara göre ABD ve İngiltere kendi bölgelerinden Fransa'ya bir bölge vermeyi kabul etmişlerdir.

---

[68] Armaoğlu, **a.g.e.**, s.399.

[69] Nitekim Roosevelt, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasına, bu örgütün getireceği güven ortamıyla savaştan sonra Amerikan askerlerinin Avrupa'dan çekilmesine ve SSCB'nin bir an önce Japonya'ya savaş açmasına önem veriyordu. İngiltere, önceliğin Almanya ve Polonya sorunlarının çözümlenmesine verilmesini, aynı zamanda Balkanlar'da ve İran'da İngiliz nüfuzunun varlığıyla ilgili konuların görüşülmesini istiyordu. SSCB için ise, Almanya'nın bir daha kendisine saldırmasını önleyecek güvenlik önlemlerinin alınması, Amerikan yardımının sürmesi, Almanya'dan alınacak savaş tazminatı ve Uzakdoğu çıkarları gibi konular önemliydi ve Sovyetler, bu konulara ağırlık verilmesini istiyordu.

[70] Yaygın olan kanının aksine, veto konusunda ısrar eden Sovyetler Birliği değil, ABD ve İngiltere'dir. Ama daha sonra kurulan Sovyet Bloku'nun Birleşmiş Milletler'de azınlıkta bulunduğu ilk yirmi yıl içinde (1945-1965) SSCB hemen hemen her önemli sorunda bu yetkiyi kullanmıştır (ilk yirmi yıl içinde yüz kereden çok). Sander, **a.g.e.**, s. 195.

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkış nedenlerinden biri ve hatta en önemlisi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanan adaletsiz anlaşma koşullarıydı. Çakmak'a göre, Almanya'nın bu şekilde dörde bölünme politikası geçmişten ders alınmadığını göstermektedir.[71] Alınan Yalta Kararlarına göre, Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlamak için ortak askeri harekatın sürdürülmesine; yapılan plana göre her üç devletin silahlı kuvvetlerinin Almanya'nın birer bölgesini işgal etmelerine; merkezi Berlin olmak üzere her üç devletin komutanlarından oluşacak bir "Merkez Kontrol Komisyonu"nun kurulmasına; Fransa'ya da işgal etmek üzere bir bölgenin verilmesine; Alman militarizmi ile Nazizmini yok etmeye ve Almanya'nın bir daha dünya barışını bozamayacak duruma getirilmesine; Almanya'nın savaş tazminatı ödemesine; 25 Nisan 1945'te San Fransisco'da Birleşmiş Milletler'in kurulması amacıyla bir konferansın toplanmasına, bu konferansa Mihver Devletleri'ne savaş açmış olan ülkelerin alınmasına karar verilmiştir.[72]

Üç lider, bunlardan başka "Kurtulan Avrupa Hakkında Bildiri" başlığı altında, bir de bildiri yayınladılar. Bununla, Nazi egemenliğinden kurtulan uluslara, "Atlantik Bildirisi" esasları çerçevesinde barış için gerekli olan koşulları hazırlamak ve kalkınmalarını sağlamak için önlemler almak ve ulus iradesine göre hükümet kurmalarını gerçekleştirmek; Polonya'nın yeniden hayat bulmasını sağlamak ve bu amaçla "Ulusal Birlik Geçici Polonya Hükümeti" adıyla bir hükümet kurmak; Yugoslavya'da iç birliğin sağlanarak yeni bir hükümetin oluşturulmasını gerçekleştirmek için, karar aldıklarını açıklamışlardır.[73] Yalta'da üç lider, bunların yanısıra, Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya savaş açmasına ve buna karşılık Kuril adalarını almasına, Boğazlar statüsünün Sovyetler Birliği lehine değiştirilmesine ve durumun Türkiye'ye bildirilmesine karar vermişlerdir.[74]

Genel olarak Yalta Konferansı'na bakıldığında, üç devletin herbirinin konferanstan bekledikleri arasında büyük farklılıklar bulunduğundan, görüşmeler sırasında birçok konuda anlaşmaya varamadıkları görülmektedir. Müttefikleri

[71] Çakmak, **a.g.e.**, s. 111.
[72] Uçarol, **a.g.e.**, s. 623-624.
[73] **A.e.**, s. 624.
[74] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 405.

arasındaki bu farklı tutum ve davranış da, savaş sırasında meydana getirilmiş olan "Büyük İttifak"ın sonunun gelmesine yol açmıştır. Böylece de, Müttefikler arasındaki işbirliği dönemi sona ermiştir, bundan sonra aralarında rekabet ve mücadele dönemi başlayacaktır.[75] Ancak, savaş daha sona ermediğinden, bir süre daha birlikte hareket etmişlerdir.

1.4.1.5. Potsdam Konferansı (17 Temmuz – 2 Ağustos 1945)

7 Mayıs 1945 tarihinde Almanya'nın kayıtsız-şartsız teslim belgesini imzalayarak savaştan çekilmesi üzerine, Avrupa'da savaş bitmiş ama sorunlar bitmemiştir. Bu sorunlara barış içinde çözümler bulmak gerekiyordu. Bu amaçla İngiltere, ABD ve SSCB arasında 17 Temmuz – 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin yakınlarında Potsdam'da bir konferans yapılmıştır.[76] Bu konferans "Üç Büyükler" arasında yapılan son ve uzun süren doruk toplantısı olma özelliğini taşımaktadır.

Başkan Roosevelt 12 Nisan 1945'de ölünce, Başkanlık Başkan Yardımcısı Harry S. Truman'a geçtiği için ABD'yi Potsdam'da Truman temsil etmiştir. İngiltere'de de Temmuz sonundaki seçimleri Muhafazakar Parti kaybettiği için İngiltere'yi Konferansın yarısında Churchill, Temmuz sonundan itibaren de seçimi kazanan İşçi Partisi lideri Clement Attlee ve SSCB'yi Stalin temsil etmiştir.

Savaş sırasında Müttefikler arasında yapılan çeşitli toplantılarda, savaşı kazanmak için ne yapmak gerektiğini tartışmaları nedeniyle ciddi uyuşmazlıklar olmamıştır. Ancak savaşı kazanacaklarının kesinleşmesiyle birlikte, savaş sonu düzeni ile ilgili sorunlar ve farklı düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle konferansta, Yalta'da çıkan anlaşmazlıklar derinleşmiştir

Daha önce de belirtildiği gibi, Potsdam Konferansı, Müttefikler arasında daha önce yapılan barış konferanslarından farklı olarak, savaşın nasıl bitirileceğini değil,

[75] Uçarol, **a.y.**
[76] Armaoğlu, **a.g.e.**, 403-404.

aksine barışın nasıl sağlanacağını konu olarak almıştır. Bu tarihte galip devletlerin aralarındaki savaş ittifakı bitmek üzeredir ve aralarında çıkar çatışmaları başlamıştır. Savaş sonrası Avrupa'da barışı ve güvenliği ortaklaşa olarak kuramayacaklarının farkına varmışlardır, zaten konferansa gelirken bu üç devlet, barışı nasıl kurarızdan çok nasıl daha fazla çıkar elde edebiliriz diye düşünüyorlardır.

Konferans'ın çalışmaları 2 Ağustos 1945'te sona ermiştir.[77] Potsdam Konferansı'ndan ele alınan konular, Almanya, Polonya ve Türk Boğazları'nda Rusya'nın istekleri konularıdır. Bunlara ilave olarak Avusturya, İtalya, İspanya, İran gibi ülkelerin durumları ile Rus askerlerinin işgal ettiği Romanya, Bulgaristan'ın durumu ve Sovyetler'in Japonya'ya savaş ilan etmemesi gibi konular görüşülmüştür. Tarafların bu sorunlara karşı tutumları da Yalta kararlarından farklı olmamıştır. Ancak birbirlerine güvenleri sarsılmıştır. Rusya'nın savaştan çok güçlü çıkması Rusya'yı hırslandırmış ve yayılımcı bir ülke haline getirmiştir. Savaş sonrası kesin çözüm savaşın bitiminden sonra yapılacak barış anlaşmalarına bırakılmıştır.[78]

Potsdam Konferansı, İkinci Dünya Savaşı'nın ve Üç Büyükler'in yaptığı son büyük konferans olmuştur. Diğer yandan bu konferans, Müttefikler arasındaki anlaşmazlığı şiddetlendirmiş ve bunu açığa çıkarmıştır. Bununla da dünya, başlıca iki nüfüz alanına ya da iki bloka ayrılmaya ve yeni bir döneme girmeye başlamıştır.

1.4.2. Paris Barış Antlaşmaları ve Savaşın Hukuki Sonu

Almanya ve Japonya ile buna bağlı devletlerin yenilgiyi kabul etmeleri üzerine, Müttefikler'in karşılaştıkları sorunları çözmek amacıyla, 1945 yılında Potsdam Konferansı'ndan sonra Londra ve Moskova'da iki barış konferansı daha yapılmıştır.

---

[77] Potsdam Konferansı'nda Üç Büyükler'ın anlaştıkları konuları konferans sonunda yayınladıkları "Potsdam Deklarasyonu (Üç Devlet Konferansı Hakkında Tebliğ)" ile açıklamışlardır. Deklarasyon metni için bkz.: Uçarol, **a.g.e.**, s. 629-630.

[78] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 404-406 ve Sander, **a.g.e.**, s. 213-218.

Londra Barış Konferansı, ABD, İngiltere, SSCB ve Çin Dışişleri Bakanları'nın katılmasıyla 11 Eylül 1945'te açılmıştır. Konferanta, İtalya ve Mihver bağlısı devletlerle yapılacak antlaşmaların hazırlanması; Batı Almanya'nın geleceği; mağlup Japonya'nın işgal ve kontrolü; atom enerjisinin kontrolü ve buna SSCB'nin katılması gibi konular görüşülmüştür[79]. Ancak bu konularda ABD ile SSCB'nin farklı görüşler öne sürmesi, konferansın bir sonuca ulaşmadan 3 Ekim 1945'te sona ermesine yol açmıştır.

Londra Konferansı'ndan sonra bu defa, 16 Aralık 1945'te Moskova Konferansı toplanmıştır. Buna ABD, İngiltere ve SSCB Dışişleri Bakanları katılmıştır. Yapılan bu konferansta, Londra Konferansı'nda ele alınan fakat çözümlenemeyen konular görüşülmüştür. Bu görüşmelerin sonucunda: Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Finlandiya ile yapılacak barış antlaşmalarının düzenlenmesine; Uzakdoğu'nun kontrolüne, bunun için merkezi Washington olmak üzere bir Uzakdoğu Komisyonu'nun kurulmasına, ayrıca Japonya için merkezi Tokyo ve başkanı Amerikan Başkomutanı olan bir Müttefik Konseyi'nin oluşturulmasına; bunlardan başka Kore'nin yeniden kurulmasına karar verilmiş ve ayrıca Çin'in geleceği hakkında yeni kararlar verilmiş, bu arada Japonya'nın işgal bölgelerine ayrılmasından ise kaçınılmıştır.[80]

Böylece Müttefikler arasında, sorunlardan bazılarının çözümlenmesi üzerinde anlaşmaya varılmış ve bunların uygulamasının var olan veya oluşturulacak kurallara devredilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Müteffikler, bu konferansta da Almanya gibi sorunlu konularda bir çözüme ulaşamamışlardır. Moskova Konferansı bu sonuçlarıyla 26 Aralık 1945'te sona ermiştir. 1945 yılının sonlarında yapılan bu konferanslarda Müttefikler arasında bazı konularda anlaşmaya varılmakla birlikte, gerçekte, bunlar arasındaki gerginlik gittikçe tırmanmasını sürdürmüştür. Bu nedenle de barış antlaşmalarının yapılması bir süre daha gerçekleşmemiştir.

[79] Uçarol, **a.g.e.**, s. 662.
[80] **A.e.**, s. 662-663.

Müttefik Devletler arasındaki yukarıda belirtilen gelişmelerden sonra, savaşta Almanya'nın müttefiki olan yani yenilen devletlerle barış antlaşmaları yapmak üzere, 29 Temmuz 1946'da Paris Barış Konferansı toplanmıştır. Paris Barış Konferansı'na; Müttefik Devletler yani İngiltere, ABD, SSCB ve Fransa ile dört büyük ülkenin davetlisi olarak Avusturalya, Belçika, Beyaz Rusya, Ukrayna, Brezilya, Kanada, Çin, Çekoslovakya, Habeşistan, Yunanistan, Hindistan, Felemenk, Yeni Zelanda, Norveç, Lehistan, Yugoslavya, ve Güney Afrika olmak üzere 21 devlet katılmıştır.[81] İtalya, Bulgaristan, Finlandiya, Macaristan ve Romanya da kendileriyle ilgili barış antlaşmalarının görüşmeleri sırasında konferansa çağrılmışlardır. Konferansın Başkanlığına Fransız Dışişleri Bakanı George Bidault seçilmiştir.[82]

Paris'te 29 Temmuz – 15 Ekim 1946 tarihleri arasında yapılan konferans sona erdikten sonra konferansta kabul edilen esaslara göre Müttefik Devletler ile, İtalya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Finlandiya arasında ayrı ayrı olmak üzere, 10 Şubat 1947'de Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır.[83] Paris Konferansları'nda Doğu ve Batı Blokları ortaya çıkmıştır ve Avrupa ülkeleri ikiye bölünmüştür. Beyaz Rusya, Ukrayna, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Bulgaristan Doğu Bloku'nda diğerleri ise Batı Bloku'nda kaldılar. Yenilen ülkelere belli oranlarda savaş tazminatı ödeme zorunluluğu getirdiler.[84] Ülke sınırlarında değişiklikler yapmışlardır ki bu sınır sorunları günümüzde de hala varlığını sürdürmekte ve Avrupa barışını ve güvenliğini bozmakta olduğu ve Balkanlarda çıkan çatışmaların kökeninde İkinci Dünya Savaşı sonunda çizilen haritalarda yattığı söylenebilir.[85]

Paris Barış Antlaşmalarından sonra bu defa Almanya ile ilgili yapılacak barış antlaşmasının taslaklarını görüşmek üzere, Mart 1947'de Moskova'da Müttefik Devletler Dışişleri Bakanları Konferansı toplanmıştır. Ancak Müttefikler, kırk beş

[81] **A.e.**, s. 663.
[82] **A.e.**
[83] Yenilen devletlerle yapılan antlaşma maddeleri ile ilgili geniş bilgi için bkz.: Uçarol, **a.g.e**, s. 664-665. Yapılan antlaşma koşullarına göre devletlerin sınırları ya daraltılmış ya da savaş öncesi duruma getirilmişlerdir, ayrıca hepsinin silahlı kuvvetlerinin sayısını sınırlamışlar ve onlara savaş tazminatı ödemek zorunda bırakmışlardır.
[84] Çakmak, **a.g.e.**, s. 113.
[85] **A.e.**, s. 114.

gün süren görüşmelerde Almanya'nın geleceği hususunda anlaşamamışlar ve Konferans başarısızlığa uğrayarak 24 Nisan 1947'de sona ermiştir. Bundan sonra Mütetfikler arasında, Almanya ve Avusturya sorununu görüşmek üzere 1947 yılı Kasım'ında Londra'da, 1949 yılı Mayıs'ında Paris'te iki Dışişleri Bakanları Konferansı daha yapılmıştır. Bunların arkasında 1951 yılında Dışişleri bakan Yardımcıları düzeyinde toplanılmıştır, ancak bunların hiçbirinde bir anlaşmaya varılamamıştır.[86]

Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın galipleri olan Müttefik Devletler'in barışı kurmak üzere yaptıkları konferanslar, Paris Barış Antlaşmasının gerçekleşmesine rağmen, dünyada genel bir barışı sağlayamamıştır. Bunda, SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren başlattığı yayılma siyaseti ve bu siyasetin konferanslara yansıması önemli rol oynamıştır. Sonuç olarak Almanya, SSCB-ABD-İngiltere ve Fransa arasında dörde bölünmüştür. Mayıs 1949'da Batılılar Federal Alman Cumhuriyeti'ni, Ruslar da Ekim 1949'da Demokratik Almanya'yı kurdurdu ve böylece Almanya fiili ve hukuki olarak ikiye bölünmüştür.[87] 1991'de (42 yıl sonra) tekrar birleşmiştir. Bu arada Ruslar da, İkinci Dünya Savaşı'nın hem galibi hem de en fazla güçlenen dünyanın ikinci büyük gücü haline gelmişlerdir.

Bu bölümde kuramsal açıdan analiz edilmeye çalışılan "güvenlik" kavramı tanımı ile ilgili bazı kavramlar ve teorik yaklaşımlar sunulmuştur. İki savaş arası döneme kısaca göz atıldıktan sonra ise, savaş sonrası düzenin nasıl olması ile ilgili konferanslar ve savaş sonunda yapılan barış antlaşmalarına kısaca değinilmiştir. Bir sonraki bölümde ise bu konferanslar ve antlaşmalarında yardımıyla kurulan düzeni sağlamak için oluşturulan örgütlenmeler ve silahsızlanma tarışmaları incelenmiştir.

[86] Uçarol, **a.y.**
[87] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 447.

2. SAVAŞ SONRASI AVRUPA'DA BARIŞIN SAĞLANMASI İÇİN KURULAN ÖRGÜTLENMELER VE SİLAHSIZLANMA TARTIŞMALARI

Ulusların güvenliğini tehdit eden birçok neden vardır. Tarihsel sorunlar, ülkelerin bulunduğu coğrafyanın getirdiği sorunlar, komşu ülkelerle çeşitli nedenlere dayanan (tarihsel, etnik, politik, ekonomik, vb.) sorunlar, ülkelerin dış politikaları, değişik ülkelerle sorun çıkarabilir. Devletler arasında çıkar çatışması olabilir. Bu nedenle ülkeler güvenliklerini sağlamak için, ikili veya çok yönlü anlaşmalarla diğer ülkelerle işbirliği yapabilirler. İkinci Dünya Savaşı sonunda şekillenen güvenlik amaçlı örgütlenmeler bu davranışın bir sonucudur. İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşan Doğu-Batı kampının birbirlerine karşı oluşturdukları güvenlik örgütlenmelerinin yanı sıra her iki kampın içerisinde de diğer bölge ve ülkelerden gelecek tehlikelere karşı güvenlik örgütlenmelerine gidilmiştir.

Bu örgütlenmelerden Birleşmiş Milletler, dünyada barışı, güvenliği sağlamak, ülkeler arası işbirliğini geliştirmek gibi temeller üzerine kurulmuştur. BM'ye ilave olarak Batı Bloku'nun güvenlik amaçlı kurduğu NATO ve Batı Avrupa Birliği; Doğu Bloku'nun kurduğu Varşova Paktı ve her iki blokun Avrupa'da ortak kurduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi önemli kuruluşlar, İkinci Dünya Savaşı sonunda genelde dünyada, özelde ise Avrupa barışı için önemli roller üstlenmiştir. Çalışma bu örgütleri, Avrupa barışı açısından incelemektedir.

Bu bölüm iki ana başlığa ayrılmıştır. İlk başlıkta, II. Dünya Savaşı sonrası kurulan güvenlik ve savunma amaçlı örgütlenmeler incelenmiştir. İkinci başlıkta ise barışı kurmak ve sürdürmek için uygulanan yöntemlerden silahsızlanma politikası analiz edilmiştir. Bu çerçevede, İkinci Dünya Savaşı sonrası silahsızlanma ve silahsızlanma görüşmeleri incelenmiştir.

2.1. Güvenlik ve Savunma Amaçlı Kurulan Örgütlenmeler

Bu bölümde, BM, BAB, Varşova Paktı ve AGİT'in tarihçesi ve görevleri kısaca açıklanmıştır. BAB'dan bu çalışmanın üçüncü bölümünde de tekrar bahsedileceği için, özellikle 1980'lerden sonraki gelişmeler, burada çok ayrıntılı bir şekilde anlatılmayacaktır. NATO ise bu çalışmada özellikle Soğuk Savaş döneminde Avrupa savunmasının belkemiği olarak sayıldığı için, çalışmada bahsedilen diğer örgütlenmelerden daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2.1.1. Birleşmiş Milletler (United Nations – UN)

Daha önce vurgulandığı gibi, Birinci Dünya Savaşı sonunda 1919 yılında kurulmuş olan Milletler Cemiyeti uluslararası barışı ve işbirliğini sağlamada başarısız olmuştur. Milyonlarca insanın ölümüne ve büyük fiziki tahribata sebep olan İkinci Dünya Savaşı sonunda aynı hatayı tekrarlamak istemeyen başat ülkeler, bu kez uluslararası barışı ve güvenliğini sağlayacak bir örgütün kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bilindiği gibi bu örgütün adı Birleşmiş Milletler'dir. Çalışmanın ilk bölümünde, Birlemiş Milletler'in kurulma aşamalarından bahsedilmiştir. Bu nedenden dolayı bu bölümde, Atlantik Demeci'nden Yalta Konferansı'na kadar olan süreç gereksiz tekrardan kaçınmak için burada açıklanmayacaktır.

Yalta Konferansı'nda Stalin, Churchill ve Roosevelt, BM'in görevleri, organları, çalışma yöntemlerini içeren kuruluş senedi projesini onaylamışlardır, taraflar arasında Güvenlik Konseyi'nde karar alma yöntemi uyuşmazlık konusu olarak ortaya çıkmış ve bu sorun o günün en güçlü görünen beş ülkesine, yani ABD, SSCB, Çin, İngiltere ve Fransa'ya veto hakkı verilerek uyuşmazlık ortadan kaldırılmıştır. Bu beş ülke, yeni kurdukları BM'ye 1942 yılında toplanan yirmi altı ülkeyle, mihver devletlere 1 Mart 1945 tarihine kadar savaş ilan eden bütün ülkelere üye olabilme hakkı tanımışlardır. Bu koşulu yerine getiren toplam elli ülke 26 Haziran 1945'de Birleşmiş Milletler Şartı veya San Fransisco Senedi diye adlandırılan kurucu senedi imzalamışlardır. 24 Ekim 1945'de yürürlüğe giren senet

ile 50 üyeli BM kurulmuştur. BM ilk genel kurulunu Ocak 1946'da Londra'da yapmış ve daha sonra New York'a taşınmıştır. BM'ye kuruluşundan itibaren zaman içinde, bağımsız, barış yanlısı ve örgütün prensiplerini kabul eden ülkeler üye olmaya devam etmişlerdir. Söz konusu üyeliklerin oldukça yoğun yaşandığı dönemler de olmuştur. Örneğin 1955 yılında, Doğu ve Batı bloklarının anlaşması üzerine on altı ülkenin üyeliği kabul edilmiştir. Yine 1960'da, çoğunluğu Afrikalı olmak üzere on yedi ülke BM'ye üye olmuştur. 1990 sonrası Doğu Bloğunun yıkılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan on üç ülke de BM'ye üye olmuştur.[1]

Karmaşık ve çok geniş bir örgütlenme yapısına sahip BM, insani, sosyal, ekonomik ve mali hemen her sorun ile ilgili bir birime ve faaliyet alanına sahiptir. Bununla birlikte, BM'in uluslararası güvenlik ile doğrudan ilgili olanı Güvenlik Konseyi'dir ve bu örgüte uluslararası alanda etkinlik sağlayan ya da kaybettiren de bu organ olmaktadır.[2] Güvenlik Konseyi, kendisine sunulan ya da doğrudan el koyduğu bir uzlaşmazlığın giderilmesinde arabuluculuk faaliyetlerinde bulunur. Barışın tehdit edilmesi durumlarında ise, çeşitli zorlama önlemleri alabilmektedir. Bu önlemler, zorlayıcı önlemler ve ekonomik yaptırımlardan askeri müdahaleye kadar tırmanabilir. Askeri müdahale kararlarının adı, barışı koruma görevi[3] (peacekeeping mission) olarak ifadelendirilmekte ve bu amaçla görev yapan askeri birliklere de Barış Gücü denmektedir.[4] Güvenlik Konseyi'nde alınan kararlar, uyulması zorunlu kurallardır ve Konsey gerekli her zamanda toplanmaya hazır durumdadır.

---

[1] Uçarol, **a.g.e.**, s. 624-628 ve Çakmak, **a.g.e.**, s. 192-194.
[2] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 227.
[3] BM Antlaşmasının uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin hükümleri, baş sorumluluğu üstlenen Güvenlik Konseyi'nin, Örgütün kuruluş yıllarından itibaren veto yüzünden çalışamaması nedeniyle, gereği gibi uygulanamamıştır. Bu durum BM'e duyulan güvenin giderek sarsılmasına yol açarken, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla BM'in içinde bir takım arayışlara girilmiştir. BM içinde girilen arayışların sonuçlarından biri "barışı koruma operasyonları" olmuştur. BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali barışı korumayı, "ilgili tarafların rızasıyla uluslarası barış ve güvenliğin korunması çerçevesinde çatışmaların önlenmesi ve barışın sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla zor kullanma yetkisi olmayan askeri ve sivil personelden oluşan BM varlığının sorunlu bölgeye yerleştirilmesi" olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede barışı korumada, doğrudan uyuşmazlıkları çözmek yerine, çözüm için gerekli hava ve zemin yaratılmaya çalışılır. Canan Ekşi, "Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü," **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 42.
[4] **A.e.**

BM bugün 191 üyeli, gerçek anlamda evrensel bir örgüt olmuştur. BM'ye kuruluş amacı olarak barışın tesisi, uluslararası güvenliğin sağlanması, insan hakları ve demokrasi, insani çalışmalar, çevrenin geliştirilmesi ve korunması, hukuk düzeni ve adaletin sağlanması, ülkeler arası dostane ilişkiler, ekonomik kalkınma vb. görevler verilmiştir. Dünya kamuoyundaki genel kanı BM'nin üstlendiği görevlerde başarılı olmadığıdır. Örneğin BM, kuruluşunu takip eden 1950'li yıllarda iki bloğu karşı karşıya getiren Kore ve Vietnam gibi uluslararası sorunlarda varlık gösterememiştir; kuruluşundan yaklaşık elli yıl sonra Avrupa'da meydana gelen Bosna-Hersek dramı, Kafkasya'da şahit olunan Çeçen dramı, Ortadoğu'da İsrail-Filistin, İran-Irak savaşı, ABD'nin Irak'a müdahelesi, Afrika'da meydana gelen ve halkın hemen hemen yok edilmesi noktasına gelen Ruwanda cinayetleri gibi çok sayıda olayda bir varlık gösterememiştir.

BM'nin kurulmasından bu yana genel bir savaş çıkmamış olsa da, çok sayıda ülke birbiriyle çatışmaktadır. Ülkeler arasında büyük ekonomik eşitsizlikler vardır. Terör, yoksulluk, insan hakları ihlalleri, çevre kirliliği had safhadadır. BM bunların çözümünde etkili olamamıştır. Bu başarısızlığın nedenlerinden bazıları şöyle özetlenebilir: [5]

- BM'nin politize olması: Üye ülkeler ve örgüt çalışanları, çeşitli ülke ve/veya ülke gruplarının veya ideolojik olarak bir siyasi grubu diğer kutba karşı kayırmasıdır.
- BM imkanları küçük, ancak görevleri büyük bir teşkilattır: BM'nin yıllık bütçesi 2,5 milyar dolar civarındadır. Bunun yarısını da barış operasyonları için yapılan harcamalar kapsamaktadır. BM'nin, dünyanın herhangi bir bölgesinde çıkan olaylara müdahele etme zorunluluğu vardır. BM Şartının 24. Maddesi Güvenlik Konseyi'ne uluslararası barışı ve güvenliği sağlama görevi vermektedir. BM, kurulduğundan bu yana birçok olaya müdahil olmuş, ancak yukarıda bazıları sayılan örneklerde olduğu gibi birçoğunda etkili bir varlık gösterememiştir. Bu başarısızlığın tek nedenini parasal imkanların

[5] Çakmak, **a.g.e.**, s.194-195.

yetersizliğine bağlamak doğru bir değerlendirme olmaz. Parasal sorunların yanısıra güçlü ve etkin üyelerin tutumları ve çıkar kavgaları da bu başarısızlıkta parasal imkanlar kadar etkili olmuştur.

- Barış Güçleri doğrudan savaşmazlar: Barış güçleri bir kriz durumunda doğrudan savaşan taraf olamazlar, çünkü bu türden bir müdahale için çatışan devletlerin Barış Gücü'ne talepleri ve bu gücün faaliyetlerine izin vermesi gerekir. Anlaşmazlık içindeki taraflar, BM müdahalesini istemediklerinde, bu bölgeye bir misyon gönderilmesi olanaklı değildir. Filistin-İsrail anlaşmazlıklarında İsrail'in BM müdahalesini reddetmesi ve bölgede barış gücü operasyonu gerçekleşememesi örneğinde olduğu gibi. Bu durum, BM'in neden kurulduğundan bu yana çeşitli tür ve biçimdeki savaşların sadece belli bir oranına müdahale edip ve bunların bir kısmını da sonuçlandıramamasının nedeni açıklamada yardımcı olabilir.

Günümüzde, etkinliği tartışılmakla birlikte halen evrensel güvenlik konusuna giren her konuda ve dünya devletlerinin tamamına yakının katılımıyla faaliyet gösteren tek örgütlenme Birleşmiş Milletler örgütüdür. Eleştirilebilecek zayıf yönleri olmasına rağmen BM, 1945 yılından bu yana uluslararası sorunların görüşüldüğü bir forum olarak uluslararası gerginliklerin yumuşatılmasında yardımcı olmuştur. Sander'in vurguladığı gibi, "kaynayan kazana açılan bir delik gibi", bu görüşmeler uluslararası sürtüşmelerin ilk patlayıcı ısısını azaltmış, çeşitli vesiler ile kurduğu barış güçleriyse bazı yerel çatışmaların önlenmesinde etkili olmuştur.[6]

2.1.2. Batı Avrupa Birliği (Western European Union – WEU)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya'nın Avrupa'da genişlemesi ve diğer bölgelerde de batılı ülkelerin çıkarlarına karşı politikalar takip edeceği belli olunca batılı ülkeler savunmalarını kendilerinden çok güçlü olan SSCB'ye karşı tek başlarına yapamayacaklarını anlamışlardır. Bu da Avrupa'nın Avrupalılar tarafından ortak olarak savunulması düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu düşünce de öncelikle 4

[6] Sander, **a.g.e.**, s. 205.

Mart 1947'de İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkirk Antlaşması ile somutlaşmıştır.[7] Şubat 1948'de Prag Darbesi ve Berlin Ablukası ile ortaya çıkan "Avrupa'nın bölünmesi" tehdidi karşısında 17 Mart 1948'de Benelüks (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ülkeleri, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Brüksel Antlaşması ile Batı Birliği oluşturulmuştur. Bu antlaşmaya göre, beş devlet, aralarındaki işbirliğinde başka, taraflardan biri, bir silahlı saldırıya uğrarsa, diğerleri her türlü vasıtalarla onun yardımına gideceklerdi.[8]

Kuruluşun amaçları arasında Almanya'nın yeniden silahlanmasına engel olma; ABD'yi Avrupa savunmasına çekme; ve SSCB'nin Avrupa'da yayılmasına engel oluşturma sayılabilir. Ancak kuruluş, 1949'da NATO'nun kurulması ile işlevsiz duruma düşmüştür. 1950'de genelkurmay başkanlarından oluşan askeri kanat ile Batı Avrupa Daimi Başkomutanlığı, NATO içinde kurulan NATO Avrupa Kuvvetleri Komutanı (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR) ile birleştirilmiştir.

1950'li yılların başlarında, Almanya'nın silahlanmasına karşı çıkacak yeni yollar bulunması ve bir Avrupa Ordusu oluşturulması tartışmaları sürüyordu. Bu sebeple önce Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran devletler daha sonra ise bir Avrupa Savunma Topluluğu kurmaya karar verdiler. AST projesi fikrinin dayandığı nedenler arasında şunlar sayılabilir: savaş sonrası Batı Avrupa devletleri arasında askeri entegrasyon ile bir barış düzeni oluşturmak; Batı Avrupa'da Sovyet tehlikesine karşı kendilerini savunmak; ve Batı Avrupa'nın eskiden olduğu gibi dünya meselerinde aktif rol oynamasını sağlamak. AST'nin temel amacı, tüm üye devletlerin savunma güçlerini tek merkezde toplamaktı ve bunun için AST "uluslarüstü bir otorite"yi öngörüyordu. AST her ne kadar bir Fransız girişimi olarak ortaya çıkmışsada, egemenlik konusundaki çekinceleri olan Fransa, 30 Ağustos 1954'de Ulusal Parlamentosu'nda AST'yi kuran antlaşmayı ve "uluslarüstü otoriteyi" reddetti. Böylece AST projesi ortadan kalkmıştır.

[7] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 258.
[8] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 445.

AST'nin başarısızlığından sonra Batı Avrupa entegrasyonu, temelde AET çerçevesinde şekillenen ekonomik konulara kaymıştır. AST'nin başarısızlığı Avrupa güvenliğinde bir boşluk oluşturmuştur. Bu boşluğu doldurmak için ise 1948'de kurulan Batı Birliği 1954 yılında güncelleştirilmiş ve yenileştirilen Brüksel Antlaşması ile Batı Avrupa Birliği'ne dönüştürülmüştür.[9] Duke'e göre, "BAB, önceki kriz ve Avrupa'nın kararsızlığı esnasında oluşmuştur."[10]

AST projesini ortaya attıktan sonra Almanya'nın silahlanmasından endişe duyduğu için ek garantiler isteyen ve egemenliğinden taviz vermek istemeyen Fransa, kurucu antlaşmayı reddedince, Avrupa güvenliği için insiyatif İngiltere'nin eline geçmiştir. 23 Ekim 1954'de İngiltere'nin çabaları sonucu toplanan Paris Konferansı'nda üç yeni antlaşma imzalanmıştır. Bunlardan birincisi, Federal Almanya'nın egemenlik haklarını iade etmiş ve bu ülke üzerindeki işgal statüsünü sona erdirmiştir. İkinci antlaşma ile Federal Almanya'nın NATO'ya katılması kabul edilmiş ve nihayet son antlaşma ile yukarıda belirtildiği gibi, 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşması değiştirilerek, İtalya ve Federal Almanya'nın katılımıyla Batı Avrupa Birliği kurulmuştur.[11]

BAB'ı tamamlayan üç protokolden birincisiyle Kara Avrupası ülkelerindeki silahların belli bir tavanı aşmaması öngörülmüş, ikincisinde kara ve hava kuvvetleri için ülke tavanları belirlenmesi kabul edilmiş ve sonuncusunda ise ulusal düzeyde silahlanmanın denetimi için Batı Avrupa Birliği Ajansı adıyla bir birim kurulması kararlaştırılmıştır. Anılan protokollerin gerisinde yatan düşünce, Batı Almanya'nın yeniden silahlanmasından duyulan kaygı olmuş; antlaşma ve tamamlayıcı protokollerle bu ülkenin askeri gücü 12 tümenle sınırlandırılmış, konvansiyonel silahların dışında kalan silahlara sahip olması engellenmiştir.[12]

---

[9] 1954 Antlaşması'na "Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması" adı verilir.
[10] Simon Duke: The Second Death (or the Second Coming?) of the WEU, **Journal of Common Market Studies,** C. 34, No:2, 1996, s.168.
[11] G. Wyn Rees, **The Western European Union at the Crossroads: Between Trans-Atlantic Solidarity and European Integration**, Oxford, Westview Press, 1998, s. 4-5.
[12] **A.e.**, s.9.

Tüm bu çabalar temelde Almanya'nın askeri gücünü kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. Zira Almanya ve İtalya dışındaki devletlerin denizaşırı topraklarının bulunması, bu devletler açısından protokoldeki kısıtlamaları hafifletmiştir. Antlaşma ve protokoller sonucu ortaya çıkan duruma göre, Batı Avrupa'nın askeri gücü 12 tümenle sınırlandırılmış, ayrıca kimyasal-biyolojik silah üretimi, atom silahları, bazı klasik kitle imha silahları üretimi, 32 km menzili geçen füzeler, 3000 ton kapasitenin üzerindeki savaş gemileri ve 350 ton kapasitesinin üzerindeki denizaltı üretimi yasaklanmıştır.[13]

Tüm bu gelişmelere karşılık BAB'ın kuruluşu, Avrupa'nın güvenliğine önemli bir katkı sağlamamış, tam aksine Avrupa kıtasında çekişmeyi hızlandırmıştır. SSCB, BAB'ın kurulmasının hemen ertesinde, 14 Mayıs 1955'te, daha önceden kendisine ikili anlaşmalarla bağlı olan doğu bloku ülkeleriyle Varşova Paktı'nı kurmuştur. Böylece Avrupa'nın ve Almanya'nın bölünmüşlüğü çok daha belirgin bir hale gelmiştir.[14]

Uluslarüstü değil de uluslararası örgüt niteliğindeki BAB, 50 yıl için kurulmuş ve Avrupa savunmasının Avrupalılar tarafından yürütülmesi tezini savunmuştur. Üyeler arasında askeri işbirliğinin yanı sıra siyasal ve sosyal ilşkilerin de geliştirilmesi öngörülmüş, birisine yapılacak saldırının hepsine yapılması ilkesi benimsenmiştir. Sıkı iki kutuplu dönemde savunma alanındaki konular genelde doğrudan NATO içinde yürütülmüştür. BAB'ın güvenlik alanında 1954-1973 yılları arasında bazı önemli fonksiyonlar gerçekleştirdiğini de gözden kaçırmamak gerekir. Bunlar, Federal Almanya'nın NATO'ya katılımını sağlamak, silahların denetlenmesi konusunda karşılıklı güvenin oluşturulması – ki bu çerçevede 1954'de Silahlanmayı Denetleme Ajansı kurulmuştur – ve İngiltere'nin AET'ye katılım sürecini hızlandırması olarak sıralanabilir.

BAB genelde çok etkili ve güçlü bir savunma örgütlenmesi olarak görülmez. BAB'ın daha çok sembolik bir değere sahip olduğu ve NATO'nın gölgesinde

[13] Ülger, **Avrupa Güvenlik ve ...**, s. 97.
[14] **A.e.**

kaldığına dair genel bir kanı vardır. Genelde BAB, İngiltere tarafından, 1973'te AT'ye katılana kadar, diğer ülkelerle dış politika konularını tartışabildiği siyasi bir platform olarak kullanılmıştır. İngiltere'nin Topluluğa katılması ile BAB siyasi platform oluşturma işlevini de büyük ölçüde kaybetmiştir. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren Avrupa güvenliği hususunda BAB yeni bir ivme kazanmış ve kuruluşundan bu yana ilk defa güvenlik alanında aktif ve etkili rol oynamaya başlamıştır. BAB'daki 1980 sonrası bu değişim ise çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

2.1.3. Varşova Paktı (Warsaw Pact)

Ruslar Doğu Bloku'nu kendi otoriteleri altında birleştirmişlerdir. Bu bütünleşme ekonomik, politik ve askeri olarak gerçekleştirilmiştir. Kararlar tek merkezden alınmış ve uygulamada önemli itirazlar olamamıştır. Doğu Bloku'nun mantığı gereği kapalı ve birbirine bağlı bir ekonomi modelinin uygulanması, blok içi ve dışı politikalarının aynı merkezden yürütülmesi ve alınan kararlara uyulması zorunlu olmuştur. Doğu Bloku'nun en önemli rakipleri Batı Avrupa Birliği ve NATO idi. BAB ve NATO'nun politikalarında saldırı prensibi yer almamaktaydı. Bu bağlamda da, Doğu Bloku'nun güvenlik sorunu yoktu, çünkü Batı tehlikesi ancak kendisinin saldırması durumunda gerçekleşebilirdi. Ama yine de, SSCB ve diğer komünist ülkeler batının savunma amaçlı girişimlerini, kendi güvenlikleri için tehdit olarak algılamışlar ve aynı Batı Bloku gibi (ortak güvenlik amacıyla NATO benzeri) bir örgütlenmeye gitmişlerdir. Fodor'a göre, Stalin dönemi Sovyet dış politikası katı temeller üzerine yükseliyor ve "benimle olmayan bana karşıdır" ilkesi ile birlikte hareket ediyordu. Bu nedenle de savaş sonrasında Batı Avrupa'ya yönelik Sovyet dış politikası tamamen Almanya sorunu üzerine odaklanmış, Sovyetler Birliği'nin Almanya üzerine kurduğu bu politikaların bir sonucu olarak da, Varşova Paktı kurulmuştur.[15] Varşova Paktı'nın kurulmasını hızlandıran süreçlerden birinin de Federal Almanya'nın 1954'de BAB'a katılması yine aynı tarihte NATO'ya

[15] Neil Fodor, **The Warsaw Treaty Organization – A Political and Organizational Analysis**, London, Mac Millan Press, 1990, s. 21-22.

üyeliğinin onaylanarak, 5 Mayıs 1955'de tarihinde NATO'ya resmen üye olması sayılabilir.

14 Mayıs 1955'de Doğu Almanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk'tan oluşan Doğu Bloku mensubu ülkeler SSCB önderliğinde Varşova Paktı'nı kurmuşlardır. Arnavutluk 1968 yılında üyelikten çekilmiştir. Varşova Paktı görünürde blok dışı tehdit ve tehlikelere karşı kurulmuştur, ancak zaman içinde örgütün askeri faaliyetlerinin Doğu Bloku içinde merkezi otoriteye uymayan davranışlara karşı oluşturulduğu ortaya çıkmıştır.[16] Leonid Brejnev döneminde ortaya çıkan Brejnev Doktrini[17] ile Varşova Paktı'na dost ülkelerde meydana gelen yıkıcı olaylara paktın müdahalesine izin veren bir yetki tanınmıştır. Böylece blok içi müdahale meşrulaştırılırken, komünist ülkelerde Moskova yanlısı olmayan davranış ve değişikliklerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Çek ve Macar müdahalelerinde olduğu gibi, Brejnev Doktrini'nin bir parçası olan "sınırlı egemenlik" kavramı çerçevesinde, SSCB müttefiklerinin iç ve dış işlerine müdahale etme olanağını Varşova Paktı aracılığıya elde etmiştir.

Varşova Paktı'nın üye devletlerinin karar alıcıları kendi ülkelerinde askeri kuvvet kullanma ve bu kuvvetlerin eğitme ile ilgili bağımsız kararlar alamazlardı. Bu kararlar Sovyetler Birliği'nin kontrolündeki Varşova Paktı Ortak Komuta organı tarafından alınmaktaydı. SSCB kontrolündeki Doğu Avrupa ülkelerindeki askeri yapılanma zaman içinde değişikliklere uğramıştır. Özellikle 1945 sonrası on yılda, Doğu Avrupa silahlı kuvvetleri SSCB'nin silahlı kuvvetlerinin uzantısı biçiminde çalışmıştır. Sovyet Yüksek Komutası'na bağlı binlerce askeri danışman Doğu Avrupa ordularında görev almıştır. Varşova Paktı'nın kuruluşundan sonra, Sovyet Bloku'nun askeri kararlarında Doğu Avrupalıların göstermelik de olsa bir katılımı

[16] Çakmak, **a.g.e.**, s. 207-208.
[17] Bu doktrin, 1968 yılında SSCB'nin Çekoslovakya'ya askeri müdahalede bulunmasını haklı göstermek amacıyla aynı ülkenin devlet başkanı Leonid Brejnev tarafından geliştirilen tezin adıdır. Sovyet lideri Brejnev, Polonya Komunist Partisi'nin 5. Kongresi'nde 12 Kasım 1968'de yaptığı konuşmada, sosyalist ülkeler arasında bu gibi müdahalelerin olmasının normal olduğunu savunmuştur. Sovyet liderine göre, bir sosyalist ülkenin iç gelişmeleri bütün sosyalist ülkeleri ilgilendiren bir durumdur. Sosyalist bir ülkenin egemenliği dünya sosyalizmin çıkarlarına aykırı olamaz. Böyle bir durum ortaya çıktığında, sosyalist ülkeler topluluğu adına yapılacak bir müdahale, yerinde bir davranıştır. Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, s. 114.

söz konusu olmuşsada SSCB'nin baskın hali ve bölgedeki askeri güçler üzerindeki kontrolü devam etmiştir.[18]

Varşova Paktı'nın 1960'ların ortalarına kadar çok önemli askeri ve siyasal güce sahip olmadığı söylenebilir. 1960'lı yılların başlarına kadar Pakt'ın hemen hemen her kademesinde SSCB'nin tartışmasız otoritesi ve gücü ortaya çıkmaktadır. O kadar ki Doğu Avrupa başkentlerindeki Ortak Komuta organında görev yapmak üzere gönderilen "yerel temsilciler" bile, üst düzey Sovyet memurlarından atanmıştır. Ortak Komuta organında görev yapan Sovyet görevlilerinin, Doğu Avrupa askeri tesislerinde kendi garnizonlarını da kurmalarına izin verilmiştir. 1960'lara gelindiğinde ise Nikita Khrushchev'in Sovyet Kara Kuvvetleri'nde kısıntıya gidilmesi isteğiyle eş zamanlı olarak, Doğu Avrupa Devletleri'nin askeri katkıları artmaya başlamıştır. Ekim 1961'de Pakt ilk kez askeri tatbikatlarını uygulamaya koymuş ve bu şekilde Doğu Avrupalı güçlere bir açılım ve modernleşme olanağı sağlanmıştır. Bu gelişmelere rağmen Varşova Paktı'ndaki değişim çok kökten ve büyük değildir. Birlikte savaşma anlayışına rağmen, yine de Pakta bağlı güçler her zaman Sovyet Yüksek Komutası altında bulundurulmuştur.[19]

1985 yılında Varşova Paktı 20 yıl daha uzatılmasına rağmen, 1989'da Doğu Bloku'nun çökmesiyle işlemez duruma gelmiştir. 1 Nisan 1991 tarihinde üye ülkeler resmen Varşova Paktı'nın varlığına son vermişlerdir.

2.1.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security Cooperation in Europe – OSCE)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu sistemde, Avrupa güvenliği ve istikrarını sağlayacak bir antlaşma gerçekleştirme çabaları 1950'li yılların ortalarına kadar uzanmaktadır. Bu düşünce temel olarak Doğu Bloku'ndan

[18] Gürkaynak, **a.g.e.**, s. 63-64.
[19] **A.e.**, s. 64-65.

gelmiştir.[20] Bu düşünce ekseninde Ocak 1954'de SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, Batılılara genel bir "Avrupa Güvenlik Antlaşması" teklifinde bulunmuştur. Ancak iki blok arasındaki sorunlar ve uluslararası krizler 1950 ve 1960'lı yıllarda bu teklifin gerçekleşmesini mümkün kılmamıştır. 1960'ların sonlarına kadar Doğu Bloku, Avrupa güvenliğine yönelik girişimlerini sürdürmüş, ancak Batı Bloku'ndan bir karşılık alınamamıştır. 1969'da Bonn'da iktidara gelen Willy Brant başkanlığındaki koalisyon hükümetinin, Batı Almanya'nın Polonya ve Çekoslovakya ile olan Doğu sınırını tanıması, Doğu Almanya ile ilişkiye girmeyi kabul etmesi ve 1972 yılı Kasım ayında da, ABD ile SSCB arasında stratejik silahların sınırlandırılmasına ilişkin antlaşmanın (SALT-I) imzalanması sonucu meydana gelen yumuşama ortamı, Avrupa güvenliği ve istikrarı yolunda olumlu bir adım oluşturmuştur.[21]

Bu gelişmeler sonucu Batı, Avrupa güvenliği ve istikrarı konusunda görüşmeler yapmayı kabul etmiş, buna karşılık, "Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi" (Mutually and Balanced Force Reduction – MBFR) görüşmelerinin de başlamasını önermiştir. Bu öneriyi de, Doğu Bloku'nun kabul etmesi sonucu; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 15 Ocak 1973 tarihinde Helsinki'de çalışmalarına başlamıştır. İki yılı aşan hazırlık çalışmalarından sonra, 1 Ağustos 1975 tarihinde Helsinki Nihai Senedi, Arnavutluk dışında, 33 Avrupa Devleti, ABD ve Kanada'nın devlet veya hükümet başkanlarınca imzalanmıştır.

Helsinki Nihai Senedi ile İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da oluşan sınır hatlarının meşruluğu kabul edilmiştir. Senet, güvenliğin sadece dış tehditler ve temel askeri önlemler ile sınırlı kalmadığını, bununla birlikte, ülkelerin kendi toplumsal ve ekonomik durumlarının da birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek, güvenliğin geniş anlamda değerlendirilmesini önerir.[22] Taraflar Nihai Senet ile şu konular üzerinde anlaşmışlardır:[23]

---

[20] Gökçen Alpkaya, **AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları**, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996, s. 19.
[21] Sander, **a.g.e.**, s. 348-349.
[22] Gürkaynak, **a.g.e.**, s. 150.
[23] Çakmak, **a.g.e.**, s. 210.

- Devletlerin eşit egemenliği.
- Güce ve tehdide başvurulmayacaktır.
- Sınırların değişmezliği.
- Ekonomik işbirliği.
- İki bloğa ait insanların görüşmelerini kolaylaştırmak.
- Ayrı ailelerin birleştirilmesi ve farklı ülke vatandaşlarının evliliklerinin kolaylaştırılması.
- Gazetecilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi.
- Demokrasilerin geliştirilmesi.
- İnsan haklarının geliştirilmesi.
- Güvenlik ve barış için çalışılması.

Senet, Avrupa'da insan hakları, demokratik haklar, vatandaşlık hakları konularında insanların ve toplumların gereksinmelerinin giderilmesi, azınlık haklarının güvence altına alınması gibi konularda bir işbirliği belgesi niteliği kazanmaktadır.[24] Sovyet tarafı AGİK'in yetkilerle donatılarak kurumsallaşmasını teklif etmiş ama Batı Bloku buna, Ruslar'ın işlerine karışabileceği düşüncesiyle yanaşmamıştır. Doğu Bloku yıkılıncaya kadar AGİK önemli başarılar elde etmese de iki blok arasında politik bir platform oluşturarak, Avrupalı ülkelerin yakınlaşmasına katkı sağlamıştır.[25] Konferansın çok esnek ve çok üyeli yapısı taraflar arasında bir diyalog zemini yaratılmasında etkili olmuş, hatta bağlantısız ülkelerin katılımı ile keskin blok ayrımlarının yumuşatılmasında önemli bir işlev sağlamıştır.[26]

Helsinki kararlarının uygulanmasını takip etmek için bir izleme komitesi kurulmuştur. Bu komite düzenli olmasa da birçok kez yapılmıştır. Helsinki Nihai Senedi'nin kabulü ile başlayan konferanslar dizisi, Belgrad (1977-78), Madrid (1980-83), Viyana (1986-89), Helsinki (1992) ve Budapeşte (1994) olmak üzere yapılan izleme toplantılarından (follow-up) oluşmaktadır, daha sonra gözden geçirme

[24] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 248.
[25] Çakmak, **a.g.e.**, s. 210-211.
[26] Dedeoğlu, **a.y.**

(review) toplantısı adını alan toplantılar, 1996'dan sonra Viyana'da düzenlenmektedir.[27]

Soğuk Savaş'ın bittiğini tescil etmek, yeni dönemin tabi olacağı esasları belirlemek ve AGİK'in yeni koşullara uygun hale getirmek amacıyla, 19-21 Kasım 1990 tarihinde, Paris'te toplanan AGİK Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde "Paris Barış Şartı" kabul edilmiştir. Avrupalılar Paris Şartı ile önemli kararlar almışlar, bir başka deyişle yeni Avrupa'nın temellerini atmışlardır. Paris Şartı ile, demokrasi Avrupa'nın tek yönetim tarzı olarak benimsenmiş, temel özgürlükler ve insan haklarına dayanan demokrasinin, barış istikrar ve adaletin temelinde yattığı savunulmuştur.[28]

Paris Zirvesi'nde aynı zamanda AGİK'in kurumsallaşmasına da karar verilmiştir. Bu amaçla oluşturulması düşünülen bazı mekanizmalar belirlenmiştir. Buna göre; Viyana'da "Çatışma Önleme Merkezi", Varşova'da "Serbest Seçimler Ofisi", Prag'da bir Sekreterya kurulmasına karar verilmiştir.[29] Bunun dışında, her iki yılda bir devlet ve hükümet başkanları zirvesi yapılmasına, yılda en az bir kez olmak üzere Dışişleri Bakanları Konseyi'nin ve dışişleri bakanlarının Kıdemli Memurlar Komitesi olarak sık sık toplanmasına karar verilmiştir.[30]

Paris Şartı ile başlayan AGİK'teki kurumsallaşma çabaları 1992'de Helsinki II ve 1994'de Budapeşte Devlet ve Hükümet Başkanları Zirveleri'nde kabul edilen belgelerle daha da geliştirilmiştir. 1990'daki Paris Şartı, Orta ve Doğu Avrupa'daki değişiklikleri, Soğuk Savaş'ın ve bölünmüşlüğünün bittiğini duyurmakla birlikte, daha sonra SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan sorun ve belirsizliklerin çatışmalara neden olmasının önlenmesi görevi, 1992 Helsinki Belgesi ile AGİK'e verilmiştir.[31]

---

[27] OSCE Handbook, s. 9-24, (Çevrimiçi), http://www.osce.org/publications/osce/2005/04/13858_222_en.pdf, 30 Nisan 2005.
[28] Gregory Flynn – Henry Farell, "Piecing Together the Democratic Peace: The CSCE, Norms, and the 'Construction' of Security in Post-Cold War Europe," **International Organization**, C. 53, No: 3, Yaz 1999, s. 509.
[29] OSCE, **a.g.e.**, s. 13-14.
[30] **A.e.**, s. 13.
[31] Gürkaynak, **a.g.e.**, s. 153.

Bu belge AGİK'e erken uyarı (early warning), çatışma önleme (conflict prevention) ve kriz yönetimi (crisis management) gibi görevler yüklemektedir.

Bu şekilde kurumsallaştırılan AGİK'in, AGİT adını alması ise, 1994 Budapeşte Zirvesi'nde kararlaştırılmıştır. İsim değişikliğinin 1 Ocak 1945 tarihinden itibaren geçerli olacağı kabul edilmiştir.[32] 1994 Budapeşte Belgesi, AGİT'in, işbirliği ve ortaklık esasına dayanan yeni bir geleceğin yaratılmasında ve Avrupa'da istikrar ve güvenliğin kurulmasında merkezi bir rol üstlenmesini öngörmüş ve AGİT'in güçlendirilmesini hedeflemiştir.[33] AGİT'in amaçları şu başlıklarla özetlenebilir: [34]

- Çok taraflı diplomasinin devletler ve diğer uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde sağlanması.
- Olası çatışmaların saptanması.
- Silahlanmanın denetlenmesi.
- Diplomatik girişimlerin teşvik edilmesi.
- Güvenlik mekanizmalarının korunması.
- İnsan hakları ve demokrasi ilkelerine bağlı kalınmasının sağlanması.
- Ekonomik ve çevresel güvenliğin sağlanması.

Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra Avrupa'da büyük bir savaşın çıkma tehlikesi büyük ölçüde bertaraf edilmiş ve Avrupalı devletlerin sınırlarına olan tehdit ortadan kalkmıştır. Güvenlik sorunu büyük oranda çözülünce AGİT Avrupa'da insan hakları konusundaki temel sıkıntıları gidermek için önemli çalışmalar yapmıştır. Özellikle bağımsızlığına kavuşan eski Doğu Bloku ülkelerinde azınlıklarla ilgili büyük sıkıntılar vardır. Ayrıca yine bu ülkelerde temel hak ve özgürlükler ile ilgili komünist rejimden kalan sıkıntıların çözümünde de AGİT önemli misyonlar üstlenmiştir.

[32] Alpkaya, **a.g.e.**, s. 24.
[33] OSCE, **a.g.e.**, s. 122-124.
[34] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 252.

AGİT'in uluslararası güvenlikle ilgili çalışmalarının özü, "izleme" faaliyetlerine dayanmaktadır ve bunlar "denetim mekanizmaları" ve "uyuşmazlıkların çözümü" olmak üzere iki ana grupta toplanabilir. Denetim mekanizmaları, silahsızlanma, insan haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesini içeren mekanizmalardır; uyuşmazlıkların çözümü ise BM'in barışı koruma ve barışı kurma misyonları ile aynı içeriğe sahip faaliyetlere karşılık gelmektedir. Uyuşmazlıkların barışçı çözümü, varolan yöntemleri güçlendirme ya da varolan yöntemleri iyileştirme konularını kapsar. Her bir vaka için ayrı ayrı bir "AGİT Kuruluşu" oluşturulması, bu çerçevedeki faaliyetlere dayandırılmaktadır. Bu kuruluşlar, gerekli gördükleri ölçüde esnek ve informel çalışabilmekte ve çeşitli raporlar hazırlamaktadırlar. Hazırlanan raporlar doğrultusunda da, ya görüşme süreci başlatılması, ya yeniden görüşme başlatılması, ya da soruşturma, uzlaştırma, hakemlik, arabuluculuk ve aracılık prosedürlerinden birinin devreye sokulmasına karar verilmektedir.[35]

Kasım 1999 İstanbul Zirvesi'nde AGİT üyeleri krizlere çıkmadan önce müdahale etme konusunda prensip kararı almışlardır. Bunu gerçekleştirmek içinde "Hızlı Destek ve İşbirliği Takımları" (Rapid Expert and Cooperation Teams – REACT) oluşturmuşlardır. Bu tür bir müdahale yapmak için BM izni gerekmektedir. BM Şartı'nın 53. Maddesi zorlayıcı bir müdahalenin BM Güvenlik Konseyi'nden izin almakla olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle kriz çıkmadan önce zorlayıcı olmayan tedbirler almak uluslararası kurallara da uygundur. Zorlayıcı tedbirler ile ilgili Almanya ve Hollanda Budapeşte Zirvesi'nde, AGİT üyelerine acil ve zorunlu durumlarda BM Güvenlik Konseyi'nden izin almadan müdahale etme hakkı elde edilmesi için girişim yapılmasını teklif etmiş, ancak Rusya Federasyonu (RF) buna, AGİT için en iyi karar alma yönteminin müzakere edilerek ikna etme yöntemi olduğunu belirterek karşı çıkmıştır. Rusya Federasyonu, çok sayıda ve değişik etnik kökene sahip cumhuriyet ve otonom bölgeden oluşmakta olduğu için ülkesinde oluşabilecek etnik sorunlar ve çatışmalara kendi izni alınmadan yapılabilecek otomatik bir müdahaleye karşı çıkmaktadır. Ancak bu konudaki tavrına rağmen

[35] **A.e.**, s. 252-254.

Ruslar, AGİT'in Avrupa'da barış ve istikrarın sağlanması için daha önemli roller almasını ve örgütlenmesini daha güçlendirilmesini istemektedirler.[36]

AGİT, Avrupa ve yakın çevresinde çok sayıda çatışma ve sorunlarda görev yapmaktadır. AGİT, özellikle Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan istikrarsızlıkların bertaraf edilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bu çerçevede AGİT, Bosna Hersek, Hırvatistan, Yugoslav Federal Cumhuriyeti, Gürcistan, Moldovya, Tacikistan, Kosova, Arnavutluk ve Belarusya'da sürdürdüğü faaliyetlerde demokrasi, hukuk devleti ve liberal ekonominin yerleştirilmesi konularına ağırlık verirken, örneğin Çeçenistan'da daha çok çatışmaların önlenmesi türünden işler yürütmektedir. Bu çerçevede birincisi, "barışı kurma" (peace building) türü çabalarına girerken, ikincisi "barışı koruma" (peacekeeping) faaliyetleri içinde değerlendirilmektedir.[37]

AGİT'in en önemli özelliği bütün Avrupalı ülkeleri bünyesinde bulundurması, askeri müdahaleden ziyade önleyici tedbirler alması ve sorunlarda insani boyutu öne çıkarmasıdır. Bu noktada ise, Avrupa'da güvenliği sürdürmede etkili olabilecek gibi gözüken AGİT'in zayıflıkları da ortaya çıkmaktadır. AGİT, siyasal ve askeri açıdan eksiklikleri olan bir örgüttür. Örneğin, 1991'deki eski Yugoslavya'da ve 1992'de de Azerbaycan'da (Dağlık Karabağ) meydana gelen bunalım ve savaşlarda, AGİK'in müdahalesine rağmen çatışmalar, örgütün üstlendiği misyonu yerine getirmesi için gerekli siyasi ve askeri donanımdan yoksun olması nedeniyle önlenememiştir. Özellikle eski Yugoslavya'da AGİK'in etkili olamayacağını fark eden uluslararası topluluk, daha sonra bu sorunun çözümünü AB, NATO ve BM'ye havale etmişlerdir. Ayrıca, AGİK'in yapısal özelliği olan oybirliği ile karar alma mekanizması da hızlı karar alması gereken durumlarda engelleyici bir rol oynamıştır.

[36] Çakmak, **a.g.e.**, s.214.
[37] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 256.

2.1.5. NATO (North Atlantic Treaty Organization)

Truman Doktrini ve Marshall Planı, Sovyetlerin Ortadoğu ve Avrupa'da girişmiş oldukları yayılma faaliyetlerine karşı ABD'nin almış olduğu ilk tedbirlerdir. Ancak 1948 Berlin Buhranı ABD'ye, dünyanın yeni bir dünya düzenine kavuşturulabilmesi için artık SSCB ile işbirliği yapma imkanının kalmadığını göstermiştir. Çünkü artık SSCB, bir barış düzeninin kurulmasından çok, mümkün olduğu kadar geniş alanları komünist kontrolü altına sokma çabası içindeydi. İşte bu sonuç, ABD'yi, SSCB'ye karşı bir "çevreleme politikası" (containment policy) uygulamasına götürmüştür. Başka bir ifade ile, ABD bundan sonra Sovyet yayılmasını durdurmak için gerekli önlemleri alacaktır ki, bu önlemlerin en etkilisi 4 Nisan 1949'da kurulan NATO veya Kuzey Atlantik İttifakı olacaktır.[38]

Daha önce de belirtildiği gibi, Sovyetlerin Avrupa'da girişmiş oldukları yayılma çabaları ve özellikle 1948 Berlin Ablukası ve Çekoslovak Darbesi, 1948 Martında, İngiltere, Fransa ve Benelüx ülkeleri arasında Batı Birliği denen bir ittifak sisteminin kurulması sonucunu vermişti. Ancak İngiltere hariç, bu ittifak üyelerinin hepsi II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın işgaline uğramışlardı ve dolayısıyla, yorgun ve yıpranmışlardı. Altı yıllık savaş, işgale uğramasa da İngiltere'yi de çok yıpratmıştı. Bu sebeple, Sovyet saldırganlığına karşı kurulmuş olan bu ittifak, daha ilk günden itibaren ABD'ye dayanmaya ve onu ittifakın içine çekmeye çalışmıştır. ABD'nin askeri ve mali desteği olmadan böyle bir ittifakın SSCB'nin yayılmasını engelleyebilmesi çok mümkün görünen bir durum değildi.

ABD, Monroe Doktrini'nden bu yana devlet politikası gereği Avrupa ile ittifaklara girmiyordu. Fakat Avrupa'nın kendi kendine SSCB'ye karşı koyamayacağını farketmişti. Avrupa'nın Sovyetler'i durduramaması ABD'nin çıkarlarına tersti. Başka bir ifade ile, Avrupa'daki durum ABD için ciddi ve tehlikeliydi. ABD'nin devlet politikasındaki bu açmazı, Amerikan Senatosu üyelerinden Senatör Arthur H. Vandenberg çözmüştür. Vandenberg Nisan ayında

[38] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 448.

Senato'ya sunduğu bir karar tasarısında, Amerika Devlet Başkanı'na, Amerika'nın güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan, "bölgesel ve diğer ortak anlaşmalara" katılma yetkisinin verilmesini istedi. Vandenberg'in bu teklifi 11 Haziran 1948 de Amerikan Kongresi tarafından kabul edildi ve bu karara "Vandenberg Kararı" denilmiştir. Bu kararı, ABD'nin 1823 tarihinden bu yana uygulamakta olduğu Monroe Doktrini'ni yani izolasyon politikasını resmen terketmek olarak değerlendirmek mümkündür.

ABD, dış politikasında gerçekleştirdiği bu değişiklikten sonra, Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri ile temasa geçerek bir dizi görüşme gerçekleştirmiştir. Bu temaslar ve görüşmeler sonucunda 4 Nisan 1949 da 12 Batılı ülke (ABD, Kanada, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Fransa, İngiltere, İzlanda, Danimarka, Portekiz, İtalya ve Norveç) arasında, kısa adı ile NATO (North Atlantic Treaty Organization) denen Kuzey Atlantik İttifakı kurulmuştur.[39] Dedeoğlu NATO'yu şu şekilde tanımlamaktadır:

> "NATO, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenliğini bir arada gören bir anlayışın ürünüdür. Dolayısıyla, bu iki bölgenin ve bölgedeki tüm aktörlerin benzer güvenlik ve savunma stratejileri bulunduğu varsayımına dayanır. Çıkarları farklı olan aktörlerin de, bu kuruluş bünyesinde çıkarlarını ortaklaştırmaları beklenir."[40]

NATO Antlaşması tüm üyeler için ortaklaşa savunma ilkesine dayanmıştır ve en önemli özelliği de budur. Antlaşmanın 5. Maddesiyle taraflar, içlerinden biri ya da birkaçına karşı Avrupa'da ya da Kuzey Amerika'da ortaya çıkacak silahlı bir saldırının bütün taraflara yöneltilmiş bir silahlı saldırı sayılması ve dolayısıyla taraflardan her birinin böyle bir saldırı durumunda, BM Antlaşması'nın 51. maddesiyle tanınan tek tek ya da ortak meşru savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için, silahlı kuvvetler kullanımı da dahil olmak üzere, gerekli göreceği harekete, tek tek ve öteki taraflarla

---

[39] Antlaşmanın metni için bkz.: **The North Atlantic Treaty Organization: Facts and Figures**, 11. bs., Brussels, NATO Information Service, 1989, s. 376-378 ve David Yost, **NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security**, Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 1998, 303-307

[40] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 232.

anlaşma halinde saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmesi konusunda anlaşmışlardır. Bu nitelikte olan her silahlı saldırı ve bunun sonucunda alınan her önlem hemen Güvenlik Konseyi'nin bilgisine sunulacaktır. Bu önlemler, BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için gereken önlemleri alması ile son bulacaktır.

NATO Antlaşması'nın bu en önemli maddesi, NATO'dan bir yıl önce Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması ile kurulan BAB'ın 5. Maddesinde olduğu gibi, "otomatik yardım", yani bir saldırı durumunda silahlı kuvvetlerin kullanımıyla hemen yardıma koşmayı öngörmez.[41] NATO'nun bir başka amacı ise, üyeleri arasında ekonomik ve siyasal istikrarı sağlamak ve yakın ilişkiler kurmaktır (Madde 2). Atlantik İttifakı'nın başında, üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan Kuzey Atlantik Konseyi (KAK) vardır. Bu ittifakın en yüksek karar alma organı olup, taraflar arasında siyasal danışma ve dayanışma açısından önemli bir forum niteliği taşır NATO temelde askeri bir kuruluş olmasına rağmen, nihai karar merkezi siyasal ve sivil otoritedir. Üye devletler egemen olup eşit haklara sahip olduklarından, Konsey tüm kararlarını oybirliğiyle alır. Üyeler için üretim programlarını saptayan, bütçe ihtiyaçlarını görüşüp oluşturan, askeri katkıların nitelik ve sayısını belirleyen Konsey'dir. Konsey'in karar alma yetkisini de elinde bulundurarak, sürekli görev yapmasını sağlamak için (çünkü dışişleri bakanları her zaman toplantı halinde bulunamazlar) üye devletlerin büyükelçi düzeyindeki Daimi Temsilcileri toplanırlar. Konsey, yılda genellikle iki kez dışişleri bakanları, haftada bir ya da birkaç kez de daimi temsilciler düzeyinde toplanır. Konsey, genel bir kural olarak, savunma sorunlarını ele almaz. Savunma sorunları, Konsey kadar sık ve aynı düzeyde toplanan Savunma Planlama Komitesi tarafından incelenir. Hangi düzeyde toplanırsa toplansın, Konsey'e ve Savunma Planlama Komitesi'ne NATO Genel Sekreteri başkanlık eder.[42]

[41] Sander, **a.g.e.**, s. 267.
[42] NATO Handbook, 2001, s. 149-151, (Çevrimiçi), http://www.nato.int/docu/hanbook/2001/index.htm#CH4, 15 Ocak 2005.

NATO, 1952'de (Türkiye ve Yunanistan), 1955'de (Federal Almanya), 1982'de (İspanya), 1999'da (Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya) ve 2004'de (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Estonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya) olmak üzere beş kez genişlemiştir. 1967 yılında Fransa, kuruluşun askeri kanadından ayrılmış, 1974'de bu kanattan ayrılan Yunanistan ise, 1980'de eski statüsüne geri dönmüştür.

2.1.5.1. Soğuk Savaş Döneminde NATO Stratejileri

NATO'nun Soğuk Savaş dönemi boyunca iki ana strateji üzerinde durduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, NATO'nun ve üye devletlerin güvenliğinin ABD'nin nükleer gücüne dayalı olduğu "Kitlesel Karşılık" dönemi; ikincisi ise, 1961 yılından sonra uluslararası arenada oluşan yumuşama havasından etkilenerek ve nükleer gücün caydırıcılığı konusundaki inancın zayıflamasıyla oluşturulan "Esnek Karşılık" dönemidir.[43] Bu stratejileri detaylı olarak incelersek:

- **NATO'nun Kurulduğu Yıllar (1949-1952) Arasındaki Stratejisi:** ABD'nin nükleer varlığının çekirdek halinde olması nedeniyle konvansiyonel kuvvetlere dayanmaktadır. Truman Doktrini olarak adlandırılan "Eski Sovyet yayılmacılığını bulunduğu sınırlarda durdurmak" bu stratejinin esasını oluşturmuştur.[44]
- **Topyekün Karşılık (Mukabele) Stratejisi (1952-1967):** Hiroşima ve Nagazaki'deki nükleer patlamaları izleyen dönemdeki gelişmelere bağlı olarak yaklaşık 20 yıl kadar sürdürülmüş bu katı strateji, NATO ve ABD'nin SSCB önündeki askeri üstünlük varsayımına dayanılarak geliştirilmiştir. ABD'nin 1952 yılından itibaren gelişmiş nükleer gücüne dayalı olarak NATO Stratejisi yeni bir döneme girmiş ve "Topyekün Karşılık Stratejisi" olarak adlandırılan bu strateji 1967 yılına kadar devam etmiştir. Bu strateji,

[43] Kemal Soyupak, **NATO'nun Kuruluşunun 50 nci yılında Yeni Avrupa ve Yeni NATO**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1999, s. 2-4.
[44] Hikmet Erdoğdu, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 80.

temelinde saldırganı, nükleer silahlar da dahil olmak üzere her türlü mevcut silahlar kullanarak yok etmek prensibine dayanmaktadır. Hedefler arasında sadece askeri nitelikte olanlar değil şehirler, limanlar, sanayi merkezleri gibi sivil hedeflerde vardır. Nükleer silahlar bunları hedef alırken, taktik silahlar da karşı tarafın ordularının bertaraf edilmesinde kullanılacaktır. Bu kadar acımasız ve iddialı bir stratejinin amacı düşmanı tamamen ortadan kaldırmaktan çok düşmanı caydırmaktır.[45] 1954 yılının Aralık ayında kabul edilen "Kitlesel Karşılık Stratejisi", ana olarak, Kuzey Atlantik bölgesindeki herhangi bir saldırıya karşı, NATO'nun, daha doğrusu ABD'nin nükleer silahlar da dahil olmak üzere, bütün gücüyle karşılık vermesini öngörüyordu. NATO'nun savunma amaçlı bir örgüt olarak kurulduğu düşünüldüğünde ise böyle bir stratejinin çok saldırgan olduğu düşünülebilir, zira olası bir çatışmada karşı tarafın hangi tür silah kullanacağı veya saldırı boyutu önem taşımamaktadır. Bu strateji her ne kadar insanlığı tehdit edecek kadar tehlikeli ise de, hem nükleer çağın ihtiyaçlarına hem de Avrupa'nın güvenlik ihtiyaçlarına uygun düşüyordu. Çünkü Avrupa devletlerinin askeri güçleri İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkmış olan güçlü Rus ordusu ile başa çıkabilecek imkan ve yeteneklere sahip değildir. Bu nedenle Rus tehdidine karşı anlamlı bir caydırıcı olarak Amerikan kuvvetlerinin ve nükleer gücünün ortaya çıkması o dönem için bir gerekliliktir.[46] Ayrıca bu strateji, Avrupa'nın kıtada çok büyük kara ordusu bulundurmaları da gerektirmiyordu.[47] Ancak "Kitlesel Karşılık" stratejisinin bazı eksiklikleri ve zararları da zamanla ortaya çıktı. Bir kere bu strateji büyük ölçüde ABD'nin nükleer gücüne dolayısıyla tetikte sadece ABD'nin parmağı olmasına bağlıdır, böyle bir durum ise geleneksel ittifak anlayışı ile bağdaşan bir durum değildir.[48] Bu durum Avrupalı müttefiklerin hareket alanını, ABD'nin yapacağı hareketlere bağlı kılmıştır. Nükleer ve konvansiyonel silahları kullanmayı ve yok etmeyi içeren bu strateji Sovyetler'in de aynı güce sahip olmasıyla tekrar gözden geçirilmek zorunda kalmıştır. Bu durum Batılıların,

[45] Çakmak, **a.g.e.**, s. 200.
[46] Erdoğdu, **a.g.e.**, s. 81.
[47] Sander, **a.g.e.**, s. 335.
[48] Erdoğdu, **a.y.**

özellikle Sovyet tehdidini coğrafi yakınlık nedeniyle daha fazla hisseden Batı Avrupa ülkelerinin, savunma sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sebeplerden ötürü yeni bir strateji belirleme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 1957 Ekiminde Rusların Sputnik uydusunu uzaya göndermeleri global güç dengesini SSCB lehine değiştirmiştir. Rusların kıtalalararası balistik füzelerini geliştirmiş olmaları, o zamana kadar en fazla orta menzilli füze geliştirmiş olan ABD'yi tedirgin etmiştir, çünkü artık toprakları bir Rus nükleer saldırısına açık hale gelmiştir. Bu da ABD'nin "Kitlesel Karşılık" stratejisinden "Sınırlı Nükleer Savaş" stratejisine kaymasına neden olmuştur.[49] Bu strateji olası bir nükleer savaşın ABD topraklarında değil de Avrupa'da ya da kanat devletler üzerinde olmasını öngörüyordu. ABD bu politikasının uzantısı olarak Avrupa (ve Türkiye gibi bazı kanat ülkelerin) topraklarına orta menzilli balistik füze (Intermediate Range Ballistic Missiles) yerleştirmek yoluna gitmiştir. ABD'nin Avrupalı müttefiklerinden istediklerini ve Batılı ülkelerin de gelecek risklere karşı ABD'den isteklerini Sander şöyle anlatır:

> "ABD'nin Avrupalı müttefiklerinden istediği özet olarak şuydu: Değişen savaş teknolojisine uygun olarak, Avrupa ülkeleri NATO bölgesinin savunulmasında sorumluluklar yüklenmeliydiler. Ancak nükleer bir savaşa karar vermek ve müttefik ülkelere yerleştirilecek olan füzelerin nükleer başlıklarının anahtarı ABD'nin elinde olmalıydı. Buna karşılık Batı Avrupa ülkelerinin istekleri de şöyle özetlenebilir: Madem Batı Avrupa bir savaşta ilk saldırıya hedef olma riskini göze almaktadır, o zaman ya ABD'nin vereceği ya da kendi yapacağı nükleer silahı istediği zaman kullanma hakkına da sahip olmalıdır."[50]

Bu tip farklı istekler ve tartışmalar stratejinin derece derece değişmesine sebep olmuş ve 1957 yılından beri yerleşmekte olan sınırlı savaş anlayışının "Esnek Karşılık" haline gelmesi sürecini başlatmıştır.

[49] Sander, **a.g.e.**, s. 338.
[50] **A.e.**, s. 339.

- **Esnek Karşılık Stratejisi (1967-1991):** Sınırlı savaş fikrinin yavaş yavaş yerleşmesiyle başlayan yumuşama süreci, kaçınılmaz olarak "Esnek Karşılık" stratejisinin gündeme gelmesini sağlamıştır. "Kitlesel Karşılık" stratejisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gergin uluslararası ortamda NATO üyesi ülkelerin güvenliğini sağlamada başarılı olmuş, ama değişen uluslararası konjoktür adı geçen stratejinin yeni şartlara daha iyi uyum sağlayabilecek bir başkasıyla değiştirilmesini gerekli kılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, iki blok arasında nükleer ve konvansiyonel silahlarda bir denge oluşunca caydırıcılık özelliği taşıyan "Topyekün Karşılık Stratejisi" etkinliğini kaybetmiştir. Küba Krizi'nin iki blok liderini direkt olarak karşı karşıya getirmesi ve bir savaş tehlikesinin ortaya çıkması her iki ülke liderini de korkutmuştur. Zira her iki tarafın da nükleer teknolojide çok ilerlemesinden ötürü birbirlerine verebilecek zararlar ölçülemez biçimde artmıştı, artık her iki blokta birbirini bir kaç kez yokedecek silahlara sahipti. Dolayısıyla nükleer gücü kullanma tehdidi artık caydırıcılığını ve inandırıcılığını kaybetmişti. Küba Krizi, neredeyse dünyayı nükleer bir felakete sürüklüyordu. Bu gerçeğin farkına varan taraflar, risklerin azaltılması için yollar aramaya başlamıştır. Küba Krizi sonucunda Batı'nın "yumuşama" Doğu Bloku'nun da "birlikte yaşama" diye adlandırdığı döneme girilmiştir. NATO bu çerçevede 1967'de Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel'e bu döneme uygun bir politik strateji belirlemek için görev vermiştir. Bu dönemde Avrupa'daki kamuoyu ve bir takım politikacılar Doğu Bloku ülkeleriyle sürdürülen gerginlik politikalarının hatalı olduğunu ve onlarla daha iyi ilişkiler kurulması gerektiği düşüncesini benimsemişlerdir. Örneğin, 1969'da Almanya'nın Sosyal Demokrat Başbakanı Willy Brandt Doğu be Batı Blokları arasındaki gerginliğin tehlikeli boyutlara ulaştığı ve bunun hiç kimsenin çıkarına olmadığı düşüncesiyle "Ostpolitik" olarak adlandırdığı Doğu Bloku ile iyi ilişkiler kurma girişiminde bulunmuştur. İki blok arasındaki gerginlik ve silahlanma faaliyetleri Avrupa'da barışı ve güvenliği gittikçe daha çok tehlikeye atıyordu. SSCB ve ABD'nin dışında Doğu ve Batı Avrupa ülkelerinin çoğu kaynaklarının önemli bir kısmını silahlanmaya ve güvenliklerine harcıyorlardı. Oysaki bu ülkelerin asıl ihtiyacı ekonomik

kalkınma idi. Bütün bunların ışığında 1967 tarihinde Harmel tarafından hazırlanan "İttifakın Gelecekteki Görevleri" başlıklı raporda sunulan çalışma, NATO'nun ikinci stratejisini ifade etmiştir. 1967'de Savunma Planlama Komitesi tarafından kabul edilen "Esnek Karşılık Stratejisi" temelde üç kademeli bir stratejidir. Buna göre, bir saldırı halinde konvansiyonel silahlarla karşı konacak eğer bu yöntemle düşman durdurulamıyorsa nükleer taktik silahları kullanılacak eğer bununla da başarılı olunmuyorsa her türlü nükleer silah kullanılacaktı.[51] 1970'li yılların sonuna kadar geçerli olacak yeni stratejinin birincisinden farkı nükleer silahların tehdit unsuru olarak ve bir saldırı dahi olsa öncelikli olarak kullanılmamasıdır, ayrıca aşamalı nükleer silah kullanmanın bir başka amacı da karşı tarafı nükleer silah kullanmaya zorlamakla suçlayıp bunun sorumluluğunu Doğu Bloku'na yüklemektir.[52] NATO'nun buradaki amacı Doğu Bloku'nun da kendisi gibi davranmasını sağlayarak nükleer silah kullanma riskini azaltmaktır.[53]

- **Esnek Karşılık ve İleri savunma Stratejisi:** "Esnek Karşılık" stratejisinin uygulandığı dönemde, Varşova Paktı'nın tank ve uçak ile ifade edilen konvansiyonel kapasitesi NATO'nun iki misli kadar olduğundan NATO, caydırıcılık gücünü orta menzilli nükleer füzelerle takviye edilen taktik nükleer silahları arttırarak sağlamaya çalışmıştır.[54] Bununla birlikte NATO, 1978'e gelindiğinde stratejik bir tıkanma ile karşılaşmıştır. Bunun en büyük nedeni, SSCB'nin Avrupa'daki tansiyonu düşürücü önlemler alınması hususunda yaptığı işbirliği çağrısıdır.[55] Bunun üzerine NATO, askeri stratejilerden çok diplomatik stratejileri öne çıkaran bir uygulama geliştirme kararı almış ve dönemin ABD Başkanı Carter'ın "Uzun Vadeli Savunma Planı" benimsenmiştir. Bu çerçevede NATO, 1979 yılında "Çift Yol" (Double Track/Dual Track/Two Track) adını taşıyan planı kabul etmiştir. Buna göre nükleer silahlara başvurmayı

[51] Erdoğdu, **a.g.e.**, s. 84.
[52] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 235.
[53] Çakmak, **a.g.e.**, s. 201.
[54] Avrupa'ya 572 kadar SS-20, Pershing-II ve Cruise ile Thor ve Jupiter füzelerinin yerleştirilmesi gibi.
[55] Dedeoğlu, **a.y.**

önlemek için Avrupa'da caydırıcılık rolü oynayabilecek miktarda konvansiyonel silahlara sahip olmak gerekmektedir. Burada amaç caydırıcılık ile savaş yapılma olanağını ortadan kaldırmaktır.[56] Söz konusu olan strateji, Avrupa'da sınırlı bir nükleer savaş ve SSCB'nin Avrupa'daki konvansiyonel kapasitesini artıracağı ihtimallerini yükseltmiş ve bu doğrultuda bazı önlemler geliştirilmeye başlanmıştır ve NATO'nun nükleer silahları kullanacak taraf olmaması için en başta yapılacak olanın NATO'nun konvansiyonel güçlerinin modernizasyonu olduğuna karar verilmiştir.[57] NATO'nun 1979 Bonn toplantısında verilen bu karar "Weinberger Girişimi" adı ile anılmıştır. Bu girişim kapsamında alınacak önlemlerle, konvansiyonel silahların ve güçlerin modernizasyonu, NATO'nun savunma gücünün arttırılması, elektronik savaş imkanlarının arttırılması, istihbaratının güçlendirilmesi, hava gücünün ve bir taaruza karşı yanıt verecek karşı taaruz yeteneğinin güçlendirilmesi, düşman ülkelerinde ekonomik hedeflerden ziyade stratejik, askeri üretim yapan noktaların, direnme noktalarının ve ikinci vuruş yeteneğinin azaltılması hedefleniyordu.[58] 1980'lere gelindiğinde ise NATO açısından önemli sayılabilecek bazı gelişmeler ortaya çıktı. Bunlar; 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali, İran'da Şah'ın devrilmesi ve mollaların iktidara gelmesi, İran-Irak Savaşı, Polonya'da işçi sendikasının hak aramasının komünist rejim tarafından zorla bastırılması, 1985'de reformcu Gorbaçov'un SSCB Komünist Parti Genel Sekreteri olması gibi. Bu önemli değişikliklere rağmen NATO 1989'a kadar temel strateji ve prensiplerinde önemli değişiklikler yapmamıştır.

[56] **A.e.**
[57] **A.e.**, s. 236.
[58] Çakmak, **a.g.e.,** s. 202 ve Dedeoğlu, **a.y.**

2.1.5.2. Soğuk Savaş Sonrası NATO

Soğuk Savaş, 1945-1990 arası dünyayı yöneten bir dengeler bütünü yaratarak, iki kutuplu, iki süper güç ile bunların müttefik ve alt-devletleri arasındaki ilişkilerin yarattığı düzene dayanan bir yaşam tarzını hem bireylere, hem de ülkelere benimsetmişti.[59] Batı'da Bilişim Devrimi diye adlandırılan sürecin, Doğu'da Gorbaçov reformlarının başlaması ile Soğuk Savaş çok hızlı ve beklenmedik bir biçimde, alttan gelen devrimlerle, yöneten ve yönetilenler arası görüşme süreçleriyle sona erivermiştir.[60] 1989 yılındaki ayaklanmalar, bunların ardından oluşan Kadife Devrimler süreci ve son olarak da SSCB'nin dağılması Soğuk Savaş'ı bitirmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitimi aynı zamanda yeni bir dünya düzeninin de ortaya çıkması demekti. 1945'ten beri süregelen çift kutuplu düzeninin ayrışması sadece uluslararası düzeninin yeni bir şekil almasına neden olmamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte BM ve NATO gibi, iki kutuplu dönemin koşullarında öne çıkmış örgütlerin de işlevleri tartışılmaya başlanmıştır. Bu örgütlerden özellikle NATO, Doğu Bloku tehdidine karşı kurulmuş bir savunma örgütüydü. Kuruluş nedeninin ortadan kalkması NATO'nun da varlık nedeninin ve işlevlerinin sorgulanma sürecini de beraberinde getirdi. Uluslararası gündemin genel kanısına göre NATO sadece Doğu Bloku'dan gelecek tehlikeye karşı kurulduğu ve artık Varşova Paktı gibi ortadan kalması gerekiyordu. Ancak bugün ortaya çıkmıştır ki NATO'nun görevi devam etmektedir ve bugünkü uluslararası konjoktür NATO'nun devamını zorunlu kılmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile sadece Batı'yı tehdit eden blok ortadan kalkmıştır. Ancak bu bloğun ortadan kalkması sorunları yok etmemiş, beraberinde Balkanlar örneğinde görüldüğü üzere birçok yeni tehdit ve sorunu su yüzüne çıkarmıştır. NATO'da Soğuk Savaş sonrası dönemin gereklerine uyum sağlamak için yeni bir güvenlik ve savunma stratejisi belirleme arayışına girmişlerdir.

[59] Cem Karadeli, "1989 Sonrası Dünya Düzeni," **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Der. Cem Karadeli, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 13.
[60] **A.e.**, s. 13-14.

2.1.5.2.1. NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı

Temmuz 1990 tarihinde NATO üyesi ülkeler Londra'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Bloku ülkelerinde yaşanan gelişmelerden sonra, "bu ülkelerin artık kendilerine rakip olamayacağı" düşüncesiyle, NATO'nun "Esnek Karşılık" stratejisinin yerine yeni bir strateji konulması düşüncesi ortaya atılmıştır. 1991 yılı Kasım ayında Roma'da, Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde NATO'nun yeni stratejisi geliştirilmiştir.[61] Geliştirilen strateji, 1994 Brüksel Zirvesi'nde ve 1997 Madrid Zirvesi'nde gözden geçirilmiş ve Nisan 1999 Washigton Zirvesi'nde gözden geçirilip yenilenmiş hali ilan edilmiştir.

Söz konusu Zirveler'de "Kapsamlı Güvenlik Stratejisi" konusunda uzlaşmaya varılmış ve bu strateji, kitlesel karşılık, ileri savunma ve esnek karşılık stratejilerinin yerini almıştır. Yeni strateji, NATO'nun askeri gücünde önemli bir indirime gidilmesini, fakat bunun yerine esnek, daha hızlı hareket edebilen acil müdahale birliklerinin kurulmasına dayanmıştır. Nükleer silahlarda indirim yapılmasını ve oluşturulacak acil müdahale gücünün çok uluslu biçimde oluşturulması da yine bu stratejiye dayanmaktadır. NATO'nun bu yeni stratejisi, esas olarak üye devletlerin dışında gelişen ve NATO üyesi devletler açısından bir istikrarsızlık ifade edebilecek her türlü uluslararası çatışma ve çatışma ihtimaline müdahale edilebilmesi anlamı taşımaktadır. Bir başka deyişle, NATO, 1991 sonrasında kendi bölgesini iç halka olarak kabul eden bir güvenlik anlayışından yola çıkmış, ikinci güvenlik halkası olarak üyelerinin sınırlarına yakın coğrafyaları saptamıştır.[62] Yeni strateji, büyük ölçüde "önleyici müdahale" ile "alan dışı müdahale" anlayışına dayandırılmıştır.[63]

---

[61] Fouskas'a göre, 1991 Kasım'ında ortaya atılan NATO'nun 'yeni stratejik konsepti, "izolasyonistler" ile 'yayılmacılar arasındaki uzlaşmazlıkların kararsız bir dengesinin ürünüydü. Temelde daha geniş Avrasya kuşağında ittifakın çıkarlarını korumak için "bölge dışı" görevler ile kriz yönetimi operasyonlarını vurguluyordu. Ayrıca ve kısmen "izolasyonistler'i yatıştırma için Rusya'yı da dahil eden bir işbirliği çerçevesi düşünülmüştü. Vassilis Fouskas, **Balkanlar Ortadoğu Kafkasya Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları (Zones of Conflict)**, Çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2004, s. 54.

[62] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 238.

[63] Çakmak, **a.g.e.**, s.203.

NATO'nun 21. yüzyıl yeni Stratejik Konseptini'nin özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür:[64]

- Transatlantik bağların korunması: Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenlikleri birbirinden ayrılamaz ve bu nedenle Avrupa ve Kuzey Amerika arasında güçlü ve dinamik ortaklığın kurulması çok önemlidir.
- Etkin askeri kapasiteyi korumak: NATO krizlere müdahaleden ortak savunmaya kadar her koşulda caydırıcı bir askeri güç olmayı sürdürmelidir.
- Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK) İttifak çerçevesinde geliştirmek: İttifakın 1996 Berlin Dışişleri Bakanları toplantısı kararları doğrultusunda Avrupa güvenliğinin NATO ile paralel olarak geliştirilmesine devam etmek.[65]
- Çatışma önleme ve kriz yönetimi: Bölge dışı alanlarda ortaya çıkan krizlere müdahale ve çatışmalara barışçı çözümler geliştirilmesi, NATO'nun Avrupa-Atlantik bölgesindeki barış ve güvenliğe katkı bakımından önemlidir.
- İşbirliği, ortaklık ve diyalog: Özellikle Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Akdeniz ülkeleriyle ilişkiler geliştirilmelidir.
- Genişleme.
- Silahlanma, silahsızlanma ve silahların yaygınlaştırılmasında sorumluluk alma.

2.1.5.2.2. NATO'nun Genişlemesi

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemdeki "Kapsamlı Güvenlik" stratejisinin içinde yer alan genişleme stratejisi 1995 yılında üç ayağa dayandırılmıştır. Bunlar NATO'nun Doğu'ya istikrar getirmesi, Barış için Ortaklık

[64] NATO Handbook, **a.g.e.**, s. 45-46.
[65] AGSK'in NATO içinde geliştirilmesi ve AGSK ile ilgili olarak NATO, BAB ve AB'nin rolleri ve bunun ile ilgili kavramlar çalışmanın üçüncü bölümünde tartışılacağı için bu bölümde bu konular üzerinde detaylı olarak açıklanmayacaktır.

Projesi (BİO) (Partnership for Peace – PfP) ve NATO ile Rusya Federasyonu arasında farklı ve özel bir ilişkinin kurulmasıdır.[66]

Daha öncede belirtildiği gibi, Soğuk Savaş yıllarında, NATO'nun görevi, amacı ve düşmanı belli iken, Soğuk Savaş sonrasında değişen yeni koşullarda, yeni riskler ve belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Örneğin, eski Doğu Bloku ülkelerinde komünizm döneminde dondurulmuş ve bastırılmış ülke içi etnik sorunlar, ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra, Yugoslavya örneğinde olduğu gibi, genelleşme riski taşıyan etnik çatışmalar haline dönüşmüşlerdir. Bu yüzden NATO örgütü, yeniden yapılanma ihtiyacı hissetmiş, kendini yeni bir kimlik ve misyon arayışı içinde bulmuştur. Soğuk Savaş yıllarında, NATO'ya karşı tehdidin Sovyet askeri gücünden geleceği bekleniyordu ve bu nedenle de, ittifak kendi güvenliğini sağlayabilmek için "savunma" ve "caydırıcılık" misyonu yüklenmişti. 1990'lı yıllarda ise, bu geleneksel görevinin yanında, yeni koşulların gereği olarak "önleyici diplomasinin bir uygulama şekli olan "kriz yönetimi"ne de başvurulması kararlaştırılmıştır.[67]

2.1.5.2.2.1. BİO

NATO'nun 1991 Roma Zirvesi'nde, liderler bağımsızlığına kavuşan eski Doğu Bloku ülkelerinin yeni sisteme entegre edilmeleri, barış ve işbirliği yapılması için Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK, NACC, North Atlantic Cooperation Council)'in kurulmasını kararlaştırmışlardır. Rusya başta olmak üzere bağımsızlığına kavuşan Orta Asya, Doğu Avrupa ile Baltık ülkelerinin katıldığı 38 üyeli (16 NATO ve 22 eski Doğu Bloku ülkesi[68]) bir işbirliği konseyi kurulmuştur. Bu konseyin amacı, barışın tesisi, silahsızlanmanın başarılması, savunmanın planlanması, askeri konular, demokrasi, sivil asker ilişkileri, silah sanayinin sivil amaçlarla kullanılması,

---

[66] Esra Çayhan – Nurşin Ateşoğlu Güney, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO – AB – Türkiye,** İstanbul, AFA Yayıcılık, 1996, s. 46.
[67] **A.e.**, s. 47-48.
[68] Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Moldovya, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovakya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan. Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, s. 287-288.

savunma bütçeleri, bilimsel işbirliği, savunmayla ilgili çevresel sorunlar, sivil/askeri hava trafiği yönetimi gibi çok sayıda konuyu tartışmak ve ortak hareket etmektir.[69] KAİK üyelerine, yılda en az bir kez zorunlu toplanma ve gerektiği zamanda toplanabilme olanağı sağlamıştır. KAİK zamanla NATO'nun "önleyici diplomasi" politikasının pratiğe dönüşmüş biçimi haline geldiği için, eski Doğu Bloku ülkeleri ve eski Sovyet Cumhuriyetleri ile NATO arasında, bir "danışma" ve "görüş alışverişi" forumu olmaktan ileri gidememiştir.[70] KAİK'e katılan ülkeler arasında amaçları doğrultusunda çeşitli toplantılar, ziyaretler, kurslar ve seminerler düzenlenmiştir ve bu çabaların bir sonucu olarak, 1994 yılında Barış için Ortaklık Programı geliştirilmiştir.[71]

KAİK'in askeri ve siyasi boyutu olarak tanımlanan BİO kavramı, NATO'nun 10 Ocak 1994'deki Brüksel Zirvesi'nde açıklanmıştır. ABD tarafından önerilen BİO kavramıyla eski Varşova Paktı ülkelerinin tümüne ve NATO'ya katılmak isteyen devletlere üyelik kapısı aralanırken, güvenlik garantileri sağlanmamıştır.[72] BİO, Rusya Federasyonu başta olmak üzere Kuzey Atlantik İşbirliği üyesi ülkelerle AGİT üyesi ülkelerin Avrupa'da güvenlik ve işbirliğinin tesisi ve barışın korunması amacıyla katılabileceği bir yapılanmadır. BİO'nun amaçları "Çerçeve Dokümanı"nda şu şekilde belirlenmiştir:[73]

- Ulusal savunma planlaması ve bütçelendirme süreçlerinde şeffaflığı kolaylaştırmak;
- savunma güçleri üzerinde demokratik bir kontrolün yapılması;
- BM ve AGİT şemsiyesi altında yapılan operasyonlara yasal katkı sağlanabilmesi;
- BİO üyelerinin, arama ve kurtarma, insani yardım, barışı koruma operasyonları ve benzeri faaliyetleri gerçekleştirebilmesi amacıyla gerekli

[69] NATO Handbook, **a.g.e.**, s. 19.
[70] Çayhan – Güney, **a.g.e.**, s. 52.
[71] Yavuz Gökalp Yıldız, **Global Stratejide Ortadoğu: Krizler, Sorunlar ve Politikalar**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 5.
[72] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, s. 79.
[73] NATO Handbook, **a.g.e.**, s. 68.

olan ortak planlama, eğitim ve tatbikatlar için NATO ile askeri işbirliği ilişkilerini geliştirmesi;

- ileri tarihlerde NATO güçleriyle birlikte hareket edebilecek bir noktaya gelme hazırlıkları yapılmasıdır.

BİO kararına katılan her üye ülke ile NATO arasında imzalanan ayrı anlaşmalar sayesinde, bir ortaklık oluşturulması hedeflenmiştir. BİO ile bir taraftan, ortak üyeler arasında siyasal danışma mekanizmaları geliştirerek, ortak askeri tatbikatlar ve seminerler düzenleyerek, eski Doğu Bloku ve Sovyet ülkelerinin ittifakı tanımaları ve ona güvenmeleri hedeflenmiştir, diğer taraftan da bu ülkelerin askeri güvenlik doktrinlerinin NATO'ya açılması hedeflenmiştir.[74]

BİO projesi ilan edildiğinde, Batının amacı; Rusya'yı karşısına almadan, eski Doğu Bloku ülkelerinin NATO'ya üye olma isteklerini bir süre yatıştırma olmuştur ki, bu nedenle, BİO oluşturulurken NATO'nun güvenlik garantisi ortak üyelere tanınmamıştır.[75] Daha sonra NATO, ek bir adım daha atarak, eski Doğu Bloku ülkelerini içine alan genişletilmiş bir güvenlik ortaklığı önermiştir. BİO ve KAİK'in olumlu deneyimini birleştirmek amacıyla, 29 Mayıs 1997 tarihinde Sintra'da (Portekiz) bakanlar düzeyinde Kuzey Atlantik Konseyi toplanmış, ertesi günkü toplantılarında KAİK ve BİO üyelerine Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ni (AAOK, EAPC, Euro-Atlantic Partnership Council) başlatmaları önerisinde bulunmuştur.[76] 30 Mayıs 1997 tarihinde AAOK'nın temel dokümanı üzerine anlaşmaya varılmıştır. Bu karar sonucunda KAİK'in faaliyetlerine son verilerek hak ve yetkileri AAOK'ya devredilmiştir. Böylece, KAİK ve BİO'nun temel ilkeleri AAOK'ya uygulanabilir hale gelmiştir. Bu ilkeler; siyasal dayanışma ve işbirliği fırsatlarının bütün NATO üyelerine ve ortaklarına eşit olarak açılması ve NATO ile işbirliklerinin düzeyini ve kapsamını kendilerinin belirleyebilmeleridir.[77]

---

[74] Çayhan – Güney, **a.g.e.**, s. 54.
[75] **A.e.**, s. 56.
[76] Robert Hunter, **The European Security and Defense Policy – NATO's Companion – or Competitor?**, Santa Monica, Rand, 2002, S. 10-11.
[77] Adam Daniel Rotfeld, "NATO Enlargement and the Reinforcing of Euro-Atlantic Security Structures," **The Polish Quarterly of International Affairs**, C.8, No:1, Kış 1999, s. 37.

2.1.5.2.2.2. NATO'nun Rusya Federasyonu ile İlişkileri ve Yeni Üyelerin kabulü

Rusya Federasyonu'nun, NATO'nun BİO oluşumu ile kendisini çevreleme politikasını yeniden oluşturduğu konusunda kuşkuları vardı. NATO, RF'nin bu kuşkularını gidermek için bazı özel girişimler öngörmüştür. Bu çerçevede NATO, 1997 yılında bu ülkeyle bir stratejik işbirliği antlaşması imzalamıştır. NATO'nun bu politikası da, Temmuz 1997 Madrid Zirvesi'nde "açık kapı" politikası olarak belirlenmiştir.[78]

27 Mayıs 1997'de Paris'te NATO ve Rusya Federasyonu arasında NATO-Rusya Kurucu Senedi (The Founding Act) imzalanmıştır. Bu doküman NATO ile Rusya arasında güvenlik konusunda işbirliğini öngören kalıcı kurumsal çerçeveyi tesis etmektedir. Antlaşmanın amacı; Avrupa-Atlantik bölgesinde demokrasi ilkeleri ve güvenlik işbirliği konularında, sürekli ve kalıcı barış ortamını birlikte oluşturmaktır ve ayrıca, NATO ve Rusya aralarındaki ilişkiyi, davranış kuralları, sorumluluklar ve ortak değerlere bağlılık temeline dayandırmayı garanti etmektedir.[79]

Bu antlaşma ile, NATO ile Rusya arasında işbirliği ve danışma konularının temel alan Daimi Ortaklık Konseyi (Permanent Joint Council-PJC) kurulmuştur. Konsey'in ana hedefi, NATO ile Rusya arasında işbirliği ve danışmayı tesis etmek suretiyle, bütün Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarı devam ettirmek; anlaşmazlık halinde, iyi niyet ve karşılıklı saygı çerçevesinde NATO ile Rusya arasında politik müzakerelerle anlaşmazlıkların çözümlenmesini sağlamak; ancak, yapılacak danışmalar NATO'nun, NATO üyesi ülkelerin ve Rusya'nın kendi iç meselelerini kapsamayacaktır.[80] PJC yılda iki kez dışişleri ve savunma bakanları

[78] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 239.
[79] Rotfeld, **a.g.e.**, s. 28-29.
[80] Soyupak, **a.g.e.**, s. 18.

düzeyinde ve Kuzey Atlantik Konseyi'ndeki daimi büyükelçileri düzeyinde toplanacaktır.[81]

11 Eylül 2001'deki terör saldırılarından sonra NATO ile Rusya Federasyonu arasında ortak tehditlere karşı işbirliğinin arttırılması konusu gündeme gelmiştir. Bu amaçla 28 Mayıs 2002 tarihinde Roma'da NATO ile Rusya arasında bir zirve düzenlenmiştir. Bu zirvede yeni Rusya-NATO Konseyi kurulmuştur. Böylece 19 NATO üyesi ülke ve Rusya Federasyonu'ndan oluşan 20 ülke arasında ortak eylem fırsatları arttırılmıştır. Bu konsey ile Rusya'nın, silahların denetiminden terörizmle mücadeleye ve nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların yayılmasını önlemeye kadar alınacak kararlarda söz sahibi olmasına imkan tanımıştır.[82] NATO ve RF arasında özel bir ilişki kurmasındaki en önemli ve yeni sayılabilecek olaylardan biri de 2002 yılında NATO ve RF arasında varılan bir antlaşmadır. Bu antlaşma çerçevesinde Rusya Federasyonu örgüt içerisinde oluşturulan bir mekanizma ile "oy hakkı olmadan" bazı toplantılarda yer alma imkanı elde etmiştir.[83]

NATO'nun 1990 sonrası almış olduğu en önemli kararlardan birisi eski Doğu Bloku Avrupalı ülkeleri üyesi olarak kabul etme kararıdır. 1997 Madrid Zirvesi'nde NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ilk genişlemesinin ilk aşamasında yeni üyeliğe istekli ülkelerden Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin adaylıkları kabul edilmiş ve ittifakın üyelik koşullarına sahip diğer ülkelere de açık olduğu beyan edilmiştir.[84] NATO bu üç ülkeyi, Rusya Federasyonu'nun karşı çıkmasına rağmen, Mart 1999'da bünyesine katmış ve aynı zamanda kapıyı diğerleri için de açık bıraktığını duyurmuştur.

2002 Prag'daki NATO Zirvesi'ne NATO, gelecekteki olası üye ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları ve Rusya Devlet Başkanı Putin davet edilmiştir, ancak Vlademir Putin davete katılmamıştır. Prag Zirvesi'nde NATO tarihi bir karar daha alarak kapılarını yeniden eski komünist ülkelere açacağını duyurmuştur. Rusya'nın

[81] Rotfeld, **a.g.e.**, s. 29.
[82] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s. 144.
[83] **A.e.**, s. 143.
[84] Soyupak, **a.g.e.**, s. 8.

istemeyerek kabul ettiği bu ülkeler (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Estonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya) 2004 tarihinde NATO'nun tam üyesi olmuşlardır. NATO böylece Moskova'ya yaklaşık 500 km mesafeye kadar gelmiştir ve artık sık sık söylenen Baltık'tan Karadeniz'e NATO güvencesi gerçekleştirilmiştir.[85]

2.2. Silahsızlanma Tartışmaları

Savaşlar ve silahlanma gayretinin, tarih boyunca sıkça görüldüğünü ve günümüzde de bunların sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Savaşların ortaya çıkardığı toplumsal felaketlerin ve kötü sonuçlarının tamir edilebilmesi için uzun yıllar gerekmiştir. Dünyanın karşı karşıya kaldığı bu tehlikenin bilincine varınca ülkeler, bir yandan kendi güvenlikleri ve çıkarları için silahlanma yarışını sürdürürken, bir yandan da barışın ve güvenliğin sağlanarak sürdürülebilmesi amacıyla silahların kontrolü ve silahsızlanma konularında girişimlerde bulunmuşlardır. Silahsızlanma girişimleri 19. yüzyıldan bu yana yapılmaktadır. Her dönemin kendine özgü bir silahsızlanma politikası vardır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki silahsızlanma girişimlerini bir noktada insan neslini koruma girişimleri olarak nitelemek mümkündür.[86]

İkinci Dünya Savaşı'nı yaşayanlar, savaşın ne derece acımasız ne derece yıkıcı olduğunu görmüşlerdir ve de bu kadar büyük çaptaki bir savaşın bir daha çıkmaması ve kurulan barışın sürdürülebilmesi için de büyük hassasiyet göstermişlerdir. Korkulan şey ise istenmeyerek de olsa savaşa neden olmaktı, ani bir kriz veya beklenmedik bir olay üçüncü bir dünya savaşının başlamasına neden olabilirdi. Barışı sürdürmek ve savaşı önlemek ise sadece arzu ederek gerçekleştirilemezdi. Savaşı önlemenin en radikal yollarından biri ise silahların yok edilmesidi. Bu nedenle de doğulu ve batılı ülkeler için barışı ve güvenliği sağlamanın en kısa yolunu silahsızlanma teşkil etmiştir. Dolayısıyla silahsızlanma politikası,

[85] Çakmak, **a.g.e.**, s. 272-273.
[86] **A.e.**, s.159.

savunma ve güvenlik alanlarında blokların samimi işbirliğini sağlayacak en önemli politika araçlarından biri haline gelmiştir.

Silahsızlanma politikasının, savaş sonrası barışı kurma ve sürdürme çabaları adına kurulan güvenlik ve savunma amaçlı örgütlenmelere göre daha somut bir politika olduğu öne sürülebilir. Silahsızlanma tartışmaları bünyesinde yürütülen silahsızlanma görüşmeleri somut eylemlerdir. Silahsızlanma görüşmeleri sonucunda üzerinde uzlaşmaya varılan antlaşma metinleri, öngördüğü şartlar ile imzacı taraflara belli somut yükümlülükler yükleyerek, barışın tesisinin ve sürdürülebilmesinin temellerini sağlayabilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası yürütülen silahsızlanma politikalarının kendi içerisinde birçok tartışma ve anlaşmazlığı barındırdığı açıktır. Zira savaş sonrası silahsızlanma ile ilgili değişik düşünceler ve planlar ortaya atılmıştır. Bunlardan bir kısmı gerçekten samimi bir silahsızlanmayı öngörürken, bir kısmı da kendi ülkesinin veya üyesi olduğu blokun çıkarları doğrultusunda olmaktaydı. Silahsızlanmayla ilgili planların kimi makul ve uygulanabilir iken, kimisi de uygulanması mümkün olmayan ütopik silahsızlanma planları idi. Bu durum da doğal olarak tarafların silahsızlanma konusunda tam bir uzlaşmaya varmasını engellemiştir. Çalışmanın bu bölümünde, barışın tesisi ve sürdürülmesinde güvenlik ve savunma amaçlı örgütlenmelere göre daha somut eylemler ortaya koyabilen silahsızlanma politikaları ve görüşmeleri incelenmiştir.

2.2.1. Silahsızlanma Kavramı

Silahsızlanma kavramı, dar anlamda; ulusların güvenlik arayışları içerisinde çatışma ve uyuşmazlıktan uzak, barış ve karşılıklı güvenliğin mantıksal bir denge konumuna kavuşturulması amacıyla Akid Devletin ülke topraklarında konuşlandırılmış mevcut silah sistemlerinde karşılıklı olarak niteliksel ve niceliksel

azaltım veya bütünüyle ortadan kaldırılması faaliyetlerini içerir.[87] Silahsızlanmanın tek taraflı olması önemli bir güvenlik riski taşımasının yanı sıra kötü niyetli ülkeleri provoke edeceği için de belli kriterlerin karşılıklı olarak sağlanması gerekmektedir. Barışı sağlamanın en önemli unsurlarından biri olan silahsızlanma dört yöntemle sağlanır: birincisi mevcut sistemlerin azaltılması; ikincisi silah üretiminin yasaklanması; üçüncüsü silahların sayısal olarak sınırlandırılması; dördüncüsü ise mevcut bütün silahların yokedilmesidir.[88] Silahsızlanma bir ülkenin rızası dışında güç kullanılarak zorunlu silahsızlandırma şeklinde olabileceği gibi rızaya dayalı görüşmeler yoluyla da yapılmaktadır.

Sönmezoğlu bazı yazarların silahsızlanma (disarmament), silahların denetimi (arms control) ve silahların sınırlandırılması (arms limitation) terimlerini birbirlerinin yerine kullandığına dikkat çekerek, bu terimler arasında teknik ayrımlar yapar. Silahsızlanma, var olan silahların hemen hemen tamamen ortadan kaldırılmasına işaret etmektedir. Silahların denetimi ise, devletlerin silahlanma politikalarına ilişkin; miktar, geliştirme, nitelik veya kullanım açısından, genellikle bir uluslararası antlaşma çerçevesinde uygulanan sınırlandırma ve/veya indirimlerdir.[89] Müller, silahların denetiminin, mutlak olarak silahların azaltılması veya yokedilmesini amaçlaması gerekmediğini savunmaktadır. Ona göre, silahların denetimi, Soğuk Savaş döneminde her iki blokun elindeki silah miktarını sabitleyerek bir kriz anında ilk vuruşun yapılmasını geciktirmeyi de amaçlamaktadır.[90]

Silahsızlanma kavramı, tarihsel gelişimi dikkate alınarak sınıflandırılırsa, başlıca üç yöntemin uygulandığı görülebilir. Buna göre silahsızlanma yöntemleri:[91]

---

[87] Mesut Hakkı Caşın, **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, Ankara, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, 1995, s. 77.
[88] Çakmak, **a.g.e.**, s. 160.
[89] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s. 89.
[90] Harald Müller, "The Future of Arms Control," Nuclear Weapons: A New Great Debate, Ed. Burkard Schmitt **Chaillot Paper 48**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2001, s. 33.
[91] Caşın, **a.g.e.**, s. 86.

- **Mevcut Silahların İmha Yöntemi:** Ülkeler arasında gerçekleştirilen söz konusu yöntem, genelde savaşan muharip güçlerden, galibiyeti ele geçiren tarafın, savaş alanındaki tüm mevcut silahların kullanılmamak üzere imha edilmesini içerir. İradi unsurlara bakılmaksızın gerçekleştirilen bu yöntem, Antikite'de yaygın olarak kullanılmıştır.
- **Zorunlu Silahsızlandırma:** Güvenliğin tesisi amacıyla gerçekleştirilen bu yöntemde, mevcut dengeleri ihlal eden tarafın, ateş gücünün cezalandırılmasında, tamamen bir yağmalama ve imha özelliğinden ziyade, tehdide sebebiyet veren gücünün zayıflatılması amaç edinilmiştir. Bu sınıflandırmaya verilebilecek örnekler, Versailles Antlaşması sonrası Alman orduları ve Körfez Savaşı sonrası, Irak Silahlı Kuvvetleri'ne BM'ler tarafından yapılan uygulamalar gösterilebilir.
- **Görüşmeler Yoluyla Silahsızlanma:** Bu yöntem günümüzde en fazla uygulanan yöntemdir. Günümüzün uluslararası konjonktürüne yön ve şekil veren modern devletin karşılıklı güven ve hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı yönetim esasları çerçevesinde; en yaygın ve bağlayıcı özelliğe sahip olan bu yöntem dahilinde; öncellikle,
    - Güvenliğin tesis edilmesi;
    - silahlanma yarışının taşıdığı savaş tehlikesinin yokedilmesi,
    - savunma harcamalarına ayrılan bütçelerin, kalkınma ve refah yolunda kullanımı maksadıyla, kuvvet indirimi prensiplerini içerir.

Ortak güvenliği sağlamak amacıyla uygulanan silahsızlanmanın daha güvenilir olabilmesi için anlaşan taraflar aralarında silahsızlanmanın kontrolünü sağlayacak bir mekanizma da geliştirirler. Eğer güce dayalı zorla silahsızlandırma ise buna uyulup uyulmadığını oluşturdukları mekanizmayla takip ederler. Zira adil olmayan bir silahsızlandırma kontrolü ülkeler arasındaki güç dengesini birilerinin lehine veya aleyhine bozabilir. Bu nedenle silahsızlanma konusunda dört ana kritere uymak gereklidir. Bu kriterler:[92]

[92] Çakmak, **a.g.e.**, s. 162.

- Ükelerin milli güvenliklerini zaafa uğratmaması.
- Ülkelerin coğrafik durumunun dikkate alınması.
- Her ülkenin kendine özgü koşullarının göz önünde bulundurulması.
- Silahsızlandırmanın ortak bir uluslararası eylem olması

2.2.2. Silahsızlanma Görüşmeleri

Nükleer çağda, silahsızlanma ve silahların denetimi konuları eski dönemlerde olduğundan daha farklı bir anlam kazanmıştır. Nükleer silahların tahrip büyüklüğü, II. Dünya Savaşı sonrasındaki silahsızlanma ve silah denetim çabalarının bu alana kayması sonucunu doğurmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasındaki silahlanma yarışı Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını geciktirmiş ve geri kalmış ülkeleri de yoksullaştırmıştır. Bir devletin silahlanması rakip devletlerin aleyhine bir gelişme olduğu için diğeri de silahlanmak zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında, 1950'lerde SSCB'nin de bir nükleer güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, güçler dengesinin ancak nükleer eşitlik temelinde sağlanabileceği giderek yaygın bir anlayış haline gelmiştir. Bu dönemde dünyadaki ticari anlaşmazlıklar GATT (General Agreement on Tariffs and Trade), askeri anlaşmazlıklar ise BM Güvenlik Konseyi içerisinde ele alınmaktaydı.

Silahsızlanma düşüncesi savaş sonrasında uluslararası politik ve askeri platformların vazgeçilmez gündem maddesini oluşturmuştur ve Birleşmiş Milletler'de bu konunun konuşulduğu platformların başında yer almıştır. BM Genel Kurulu, 14 Aralık 1946 tarihinde aldığı bir kararla, barış ve güvenliğin sağlanmasında silahsızlanmanın en önemli paya sahip olduğunu kabul etmiştir.[93] Bu çerçevede BM, silahsızlanma yolunda gelişme sağlanması için, Genel Kurul bir Atom Enerjisi Komisyonu, Güvenlik Konseyi de bir Klasik Silahlar Komisyonu kurmuştur. 1946-1952 yılları arasında başarısız çalışmalar yapan bu iki komisyon, 1952 yılında tek bir komisyon biçiminde birleştirilmiştir. Genel Kurul'un kurup, Güvenlik Konseyi'nin denetimi altına koyduğu ve Güvenlik Konseyi üyelerine

[93] Sander, **a.g.e.**, s. 462.

Kanada'nın da katılmasıyla oluşan bu "Silahsızlanma Komisyonu" 1952-1965 yılları arasında çalışmıştır, ancak bu komitenin girişimlerinden pek bir sonuç alınamamıştır.

Silahsızlanma bu dönemde, daha çok bölgesel nitelikteki projeler biçiminde ve "Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölgeler – NSAB" başlıklarında ele alınmıştır. NSAB, iki rakip güç olan ABD ve SSCB'nin doğrudan karşı karşıya gelmek istemedikleri alanlar olmuştur ki ilk öneri Antartika, ay ve uzaya yönelik olmuş, ardından Balkanlar'a yönelik gelişmiştir.[94] Balkanlar'a yönelik ilk öneriler, 1957 ve 1959 yıllarında Polonya ve Romanya tarafından yapılmıştır. Bu proje 1960 ve 1970'lerde yeniden tartışılmış, ancak başta Türkiye ve Yunanistan'ın itirazları üzerine hayata geçmemiştir.

BM bünyesinde yürütülen silahsızlanma görüşmeleri başarısızlığa uğrayınca, Silahsızlanma Komisyonu silahsızlanma görüşmelerindeki öncü rolünü yitirmiştir.[95] Bu başarısızlık silahsızlanma görüşmelerinin BM'in dışına çıkmasına ve yalnız nükleer silahları konu almasına yol açmıştır.[96] Silahsızlanma görüşmelerinin uluslararası düzeyde sürdürülmesi amacıyla, 10 devletin bu amaçla oluşturduğu ulusal komiteleri, 1960 yılında Cenevre'de biraraya gelmiş ve 1962'den 1968'e kadar sürdürülen faaliyetler sırasında katılan ülke sayısı 18'e çıkmıştır.[97] 1969 yılından sonra bu komiteler 1978 yılına kadar düzenli toplantılar yapmışlardır. Söz konusu görüşmeler ve BM faaliyetleri çerçevesinde 1963 yılında "Nükleer silahların Atmosferde, Atmosfer ötesinde ve Sualtında Denenmesinin Yasaklanması Antlaşması"[98] ve 1968 yılında "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme"(Non-

[94] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 208.
[95] BM bünyesindeki bu ilk silahsızlanma görüşmelerinde Batılı devletlerin ve SSCB'nin tutumları farklıydı. Batılı devletler, görüşmelerde uygun denetim sistemleriyle klasik silahların ve silahlı kuvvetlerin sayısında indirim ve sınırlamanın öncelikle ele alınmasını isterken, SSCB ise nükleer silah denemelerinin hemen yasaklanmasını ve bu tür silahların kullanılmaması yükümlülüğünde ısrar etmekteydi. Bu iki tutum da birbiriyle bağdaşmıyor ve görüşmeleri çıkmaza sürüklüyordu.
[96] Sander, **a.g.e.**, s. 463.
[97] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 209.
[98] ABD, SSCB ve İngiltere temsilcileri arasında imzalanan bu antlaşma, iki süper güç arasında yapılan ilk nükleer antlaşma olması bakımından önemlidir. Bu antlaşma aynı zamanda Bloklar arasında yaşanmaya başlayan detant döneminin de temel taşlarından biri olarak değerlendirilebilir. Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika**, 3. bs., Ankara, AÜSBF Yayınları, 1985, s. 488-489.

Proliferation Treaty) Antlaşması imzalanmıştır.[99] Bundan sonra da bir dizi antlaşmalar imzalanmıştır ki, bunların en önemlileri şu şekilde sıralanabilir:[100]

- 11 Şubat 1971'de imzalanan ve deniz dibinde, okyanus tabanında ve okyanusun yeraltında, nükleer silahlarla diğer kitlesel tahrip silahlarının yapımını, kullanılmasını, depolanmasını ve denenmesini ve fırlatma rampaları inşaasını yasaklayan "Deniz Yatağı" (Seabed) antlaşması.
- 10 Nisan 1972 tarihli, Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksik silahların geliştirilmesini, üretimini, depolanmasını yasaklayan ve mevcutların dokuz ay içerisinde yokedilmesini öngören anlaşma.
- ABD ile SSCB arasında imzalanan ve yeraltında 150 kiloton'dan daha güçlü nükleer silah denemesi yapılmasını yasaklayan ve "Eşik" (Treshold) Antlaşması adını alan 3 Temmuz 1974 tarihli antlaşma. Bu antlaşmaya göre taraflar, ayrıca, bütün yeraltı denemelerinin durdurulması hususunda bir antlaşmaya varmak için görüşmeleri sürdüreceklerdir.

Bütün antlaşmalar, biyolojik silahlar antlaşması hariç tutulursa, karada, havada, suda, yeraltında, denizlerin dibinde ve uzayın gezegenlerinde, nükleer silahların denemesini, yapımını ve kullanılmasını yasaklamıştır. Bütün bu yasaklamalar nükleer silahların kullanılma alanlarına aittir. Bu antlaşmalarda bir nükleer silahsızlanma söz konusu değildir, çünkü bu antlaşmalarla bu silahlar ortadan kaldırılmıyor veya sayıları azaltılmıyordu. Silahsızlanma görüşmeleri konusunda hatırdan çıkarılmaması gereken bir diğer husus da vardır ki, silahsızlanma görüşmelerinin temelini, iki kutuplu dönemin liderleri olan ABD ve SSCB arasındaki görüşmeler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, 1960'ların sonlarından itibaren, dünyada nükleer silahlara sahip olan devletler sadece ABD ve SSCB ile sınırlı kalmamıştır. 1968'den itibaren, Hindistan'da, Pakistan'da, İran'da, İsrail'de, Brezilya'da, Arjantin'de, Kuzey ve Güney Kore'de, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Irak'ta nükleer silahlar bulunduğu ortaya çıkmıştır.

[99] Çakmak, **a.g.e.**, s. 187.
[100] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 638-639.

BM'in, silahsızlanma görüşmelerini kendi bünyesine çekmeye çalışmasına rağmen, özellikle nükleer silahların sınırlandırılması alanında asıl başarı, BM'in dışında, ABD ile SSCB arasındaki ikili ya da çok taraflı uluslararası antlaşmalarla gerçekleştirilmiştir. Böyle olunca da nükleer silahların sınırlandırılması ve çok yavaş gelişme gösteren "Silahların Karşılıklı ve Dengeli İndirimi" görüşmeleri dışında, klasik silahlarda silahsızlanma konusunda "Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri-AKKUM" antlaşmasına kadar kayda değer bir gelişme sağlanamadığı söylenebilir.[101]

2.2.2.1. SALT-I ve SALT-II Görüşmeleri

ABD ile SSCB arasında, silahların üretiminin sınırlandırılması açısından ilk önemli antlaşma SALT (Strategic Arms Limitation Treaty-Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması) I olmuştur. SALT I görüşmeleri 1969'de resmen başlamış, 1971'de Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Antlaşması imzalanmış ve görüşmeler 1972 yılına kadar sürmüştür. Topluca SALT I olarak bilinen Anti-Balistik Füze Sistemlerini Sınırlandıran Antlaşma (ABM Antlaşması), Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Belirli Önlemler Hakkında Geçici Anlaşma ve Protokol, 26 Mayıs 1972 tarihinde, ABD Başkanı Richard Nixon ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev tarafından Moskova'da imzalanmıştır.[102] SALT I Antlaşması özetle üç ana bölümden meydana gelmiştir:[103]

- **Balistik Füzesavar Sistemlerinin Sınırlandırılması Antlaşması (Anti Ballistic Missile – ABM):** Taraflar sadece başkentler ile kıtalararası balistik füze (Inter-continental Ballistic Missile – ICBM) mevzilerini savunabileceklerdir. Füzesavar tesisleri başkentler ve ICBM füze üsleri merkez olmak üzere 150 km çapında bir bölge içinde olacak, en fazla 100 füze ile 100 füze rampası bulunucaktır.

[101] Sander, **a.g.e.**, s. 464-465.
[102] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s. 92.
[103] Saffet Akbulut – Süleyman Ertekin, **Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1995, s. 7-8.

- **Stratejik Taarruz Silahlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Geçici Antlaşma:** Taraflar karada üslenmiş sabit ICBM fırlatıcısı inşa etmeyecekler, (mevcutlar haricinde). Denizaltılardan atılan balistik füzeler ile bu füzeleri taşıyan denizaltıların (hizmette olanlar ve yeni inşa edilenler hariç) sayısı sınırlanacaktır. Uçaklar ise sınırlandırma haricinde kalacaktır.
- **Stratejik Taaruz Silahların Sınırlandırılmasına İlişkin Ek Protokol:** Bu protokole göre; ABD en fazla; 1000 Minuteman-III, 41 Füze Denizaltısı, 710 Polaris, 200 ABM; SSCB ise 1550 ICBM, 62 Füze Denizaltısı, 950 Deniz Altından Atılan Füze ve 200 ABM bulundurabilecektir.

SALT-I görüşmeleri sırasında Avrupa'da iki ayrı görüşme daha yapılmaktaydı. Bunlar Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ve MBFR görüşmeleridir. MBFR görüşmeleri NATO'nun girişimi ve isteği üzerine başlatılmıştır. Bu çalışmalar, 1968 yılında başlatılmış ve aynı yıl NATO Bakanlar Konseyi'nin İzlanda'da yaptığı görüşme sonunda bir bildiri yayınlanmıştır. Yayınlanan bildiri, Doğu ve Batı Bloklarının Avrupa'daki askeri güçlerinde karşılıklılık şartına dayanan, zaman ve kapsam bakımından dengeli yapılmasını öngördükleri indirimleri kapsamaktaydı, fakat NATO'nun bu girişimi Helsinki Konferansı'nın başlamasına kadar Doğu Bloku tarafından olumlu karşılanmamıştır. Çünkü bu öneriler, özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsamakta ve konvansiyonel silahlarda indirim ve sınırlama yapılmasını öngörmekteydi, ve bu bölgede Doğu Bloku'nun Batı Bloku'na göre güçlü olması nedeniyle, Doğu Bloku ülkeleri önerilere kuşku ile yaklaşmışlardır. Bu nedenden ötürü MBFR çalışmaları, ancak Ekim 1973 tarihinde Viyana'da başlayabilmiştir.[104]

MBFR çalışmalarında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra nükleer silahlarda yaşanan gelişmelerin gölgesinde kalan konvansiyonel silahlarla ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir. Çalışmalara katılan ülkelerin (ABD, Kanada, İngiltere, Federal Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, karşı tarafta da; SSCB, Demokratik Almanya, Çekoslovakya ve Polonya) sayısındaki fazlalık ve konuların çok geniş ve

[104] Gönlübol, **Uluslararası Politika**, s. 506-507.

teknik olması nedeniyle, elde edilmesi düşünülen gelişmeler, yavaş yavaş gerçekleştirilmiş, bununla birlikte silahlarda sağlanması düşünülen indirimler istenen düzeyde gerçekleştirilememiş, ancak ilerideki gelişmelere önemli katkılarda bulunmuştur.[105]

SALT-I çalışmalarından olumlu sonuçlar alınması üzerine, iki süper devlet 21 Kasım 1972 tarihinde, Cenevre'de SALT-II görüşmelerine başlamışlardır. İlk yıllarda görüşmelerde pek fazla bir ilerleme kaydedilememiştir. Konu, saldırı silahlarının sınırlandırılmasıydı. 1973 yılında Washington'da yapılan zirve toplantısında, iki ülkenin liderleri stratejik saldırı silahlarının niteliksel ve niceliksel yönlerinde durulması konusunda görüş birliğine ulaşınca, SALT-II görüşmeleri ivme kazanmıştır. Görüşmelerde asıl gelişme ise 1974 yılında Vladivostok'ta ABD Başkanı Gerald Ford ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev arasında gerçekleştirilen zirvede yaşandı, bu zirveyle bir çok sorunun çözümü kolaylaştırılmıştır.[106] Sonuçta, 18 Haziran 1979 tarihinde, ABD Başkanı Jimmy Carter ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev tarafından SALT-II Antlaşması imzalandı. Fakat Antlaşma, gerek ABD Senatosu'nun yeterli desteğini sağlayamayacağının anlaşılması gerekse o sıralarda Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi nedeniyle, Başkan Carter tarafından Kongre'den geri çekildi.

2.2.2.2. Avrupa Füzeler Krizi ve INF Antlaşması

1977 yılı başlarında Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'daki SS-4 ve SS-5'leri SS-20'ler ile değiştirme çabalarına başladı. Bu duruma Batı Bloku'ndan tepkiler hemen gelmiştir, çünkü Batı Bloku, Sovyet SS-20'lerin konuşlandırılmasına başlanmasıyla, Avrupa'da NATO-Varşova Paktı arasındaki dengenin giderek ikinci tarafın lehine bozulmasından çekinmiştir. Sovyetler Birliği, 1980 Ekim ayında, her birisi üç savaş başlığı taşıyan 200 SS-20'yi Doğu Avrupa topraklarında konuşlandırmıştır. 1981 yılında Ronald Reagan'nın ABD başkanı olarak göreve

[105] **A.e.**, s. 508-510.
[106] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s. 93.

gelmesi ile mücadele daha da kızışmıştır. Reagan, 1981 yılı Kasım ayında, "Sıfır Çözüm" olarak bilinen ve SSCB'nin SS-4, SS-5 ve SS-20 füzelerini yok etmesine karşılık, ABD'nin de Avrupa'ya yerleştirmeyi planladığı 572 adet Pershing II ve Cruise füzesini konuşlandırmaktan vazgeçmesi anlamına gelen öneriyi yapmıştır. SSCB bu öneriyi çok sıcak karşılamadı ve 1983 sonlarında ilk orta menzilli ABD füzelerinin Federal Almanya'ya gelmesi üzerine, taraflar arasında yapılmakta olan görüşmelerden çekilmiştir.[107]

Bu arada, SSCB'de Mikhail Gorbaçov'un yönetime gelmesinin ardından bir süre sonra taraflar arasında bir yumuşama dönemine girilmiştir. 1986 yılında, İzlanda'nın başkenti Reykjavik'te yapılan Reagan-Gorbaçov zirvesinde taraflar INF (Intermediate Nuclear Forces-Orta Menzilli Nükleer Güçler) konusunda önemli ilerlemeler sağladılarsa da, Sovyet tarafının anlaşmayı "Yıldız Savaşları Projesi"[108]nin durdurulması şartına bağlaması nedeniyle anlaşma sağlanamadı. En sonunda, Gorbaçov'un Yıldız Savaşları projesinin iptali şartından vazgeçmesi üzerine, taraflar, 8 Ocak 1987 tarihinde tüm orta menzilli nükleer füzelerin yok edilmesi konusunda INF Antlaşması'nı Washington'da imzaladılar ve Antlaşma, ABD Senatosu'nun onaylamasının ardından, 1 Haziran 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[109]

2.2.2.3. START Görüşmeleri

1979'da SALT II'nin çeşitli nedenlerle başarısızlığa uğramasının ardından bir süre kesilen ABD-SSCB görüşmeleri, "Stratejik Silahların İndirimi Görüşmeleri" (START-Strategic Arms Reduction Talks) olarak Haziran 1982'de Cenevre'de başlamıştır. Fakat Avrupa'daki INF krizi nedeniyle, SSCB görüşmelerden

[107] **A.e.**, s. 94.
[108] Yıldız Savaşları Projesi olarak bilinen ve ABD'nin 1980'lerde geliştirdiği Stratejik Savunma Girişimi (Strategic Defence Initiative-SDI) 1983 yılında ilan edilmiştir. Bu proje, karşılıklı mahvolma esasına dayanarak caydırıcı etki yaratan denge anlayışı yerine, nükleer silahların kullanım aşamasında yokedilmesi anlayışına dayanmaktadır. Buna göre düşman, uzaya yerleştirilen araçlarla mahvedilecektir. Bu girişi, dünya düzlemindeki silahlardan vazgeçmesini daha kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır, çünkü artık savunma ve saldırı yerden değil uzaydan düzenlenmektedir. Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 213.
[109] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s. 94-95.

çekilmiştir. Görüşmeler, Gorbaçov'un Sovyet dış politikasında meydana getirdiği değişiklikler çerçevesinde 1985'de yeniden başlamıştır. Temmuz 1991'de de, START I'in (Strategic Arms Reduction Treaty- Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması) Moskova'da imzalanmasıyla görüşmeler son bulmuştur. Antlaşma'ya göre 10 yıl içinde taraflar ellerinde bulundurdukları nükleer stratejik silahlarda %30-40 arasında bir indirime gideceklerdir, dolayısıyla söz konusu süre içinde ABD, elindeki nükleer füze ve bombaların sayısını 12 binden 9 bine, SSCB ise 11 binden 7 bine düşürecektir.[110]

Temmuz 1991'de Bush ile Gorbaçov arasında START I'in imzalanmasının ardından gelişen olaylar neticesinde, SSCB'nin yerine Rusya Federasyonu ve Mikhail Gorbaçov'un yerine de Boris Yeltsin ortaya çıkmıştır. Bush ve Yeltsin, Şubat 1992'de gerçekleşen ilk görüşmede, stratejik silahlarda yeni indirimlere gidilmesi kararı almışlardır. Aynı yılın Haziran ayında Moskova Zirvesi'nde yeniden bir araya gelen liderler, Ocak 1993'de START II üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Buna göre, her iki taraf da, ellerinde bulunan stratejik saldırı silahlarında yaklaşık 2/3'lük bir indirimi kabul ediyorlardı. Böylece, on yıl içerisinde, ABD'nin elindeki nükleer başlıkların sayısı 3500'e, Rusya'nın elinde bulunanların sayısı da 3000'e indirilecektir. Bu antlaşma, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan'daki stratejik silahları da kapsamaktadır. 5 Haziran 1994 tarihinde Budapeşte'de biraraya gelen Rusya, ABD, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan liderleri START I'i onaylayan dökümanları değiştirerek bu antlaşmanın uygulanmasının yolunu açmışlardır. Aynı zamanda START II antlaşmasının Rusya ve ABD tarafından onaylanarak işleme konması ancak bu tarihten sonra mükün olmuştur. Ancak, 1995 yılında START II antlaşması Rusya ve ABD tarafından onaylansa da, Rusya Duması antlaşmayla ilgili bazı ek protokolleri onaylamayı ertelediği için antlaşmanın onayı dolayısıyla işlerlik kazanması ancak 14 Nisan 2000 tarihinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, START III görüşmelerinin de 2007 yılında başlatılmasına karar verilmiştir.[111]

[110] Dedeoğlu, **a.y.**
[111] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s. 96-97.

2.2.2.4. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)

Daha önce belirtildiği gibi, AGİK görüşmelerinin başlamasıyla aynı dönemde, NATO ile Varşova Paktı arasında Karşılıklı ve Dengeli Güç İndirimleri müzakereleri de başlamıştır. 1973-1989 yılları arasında Viyana'da süren MBFR görüşmeleri, bu tarihten sonra yerini Avrupa Konvansiyonel Güç İndirimleri Müzakereleri'ne bırakmıştır. Bu müzakerelerin sonunda 19 Kasım 1990 tarihinde hukuki bağlayıcılığı olan AKKA (Conventional Forces in Europe) Antlaşması Paris'de ve 24 Mart 1992'de Açık Semalar (Open Skies) Antlaşması imzalanmıştır.[112] 1990 yılında Paris'te yapılan AGİK Zirvesinde imzalanan ve 17 Temmuz 1992 tarihinde yürürlüğe giren AKKA silahsızlanma alanında kaydedilen en önemli gelişmelerden biridir. AKKA bu tarihe kadar Avrupa'nın gördüğü en kapsamlı silahsızlanma antlaşmasıdır.[113] NATO ve eski Varşova Paktı, ülkeleri arasında bloklar bazında konvansiyonel kuvvetlerde sayısal eşitliğin sağlanmasına yönelik olan bu antlaşmanın amaçları şöyle özetlenebilir:[114]

- Konyansiyonel kuvvetlerin alt seviyelerinde istikrarlı ve güvenli bir denge yaratmak.
- Genel ve bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmak.
- Öncelikle ülkelerin baskın ve geniş çaplı taaruzları başlatma kabiliyetlerini bertaraf etmektir.

AKKA Antlaşması, Atlantik'ten Urallar'a kadar olan bölge içinde, NATO ve Varşova Paktı arasında, iki blokun güçlü silahlar ve donanım sistemlerine eşit tavanlar öngören bir mekanizma kurmaktadır. Antlaşmaya taraf olan ülkelerin 1995 yılına kadar ellerinde bulunduracakları toplam maksimum konvansiyonel ve teçhizat miktarı şu şekilde saptanmıştır: 20 bin tank, 20 bin top, 30 bin zırhlı savaş aracı, 6

[112] AKKUM başladığında Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku olarak görüşmelere katılan Rus ve diğer delegeler AKKA'nin imza tarihinde Doğu Bloku yıkıldığı için ayrı ayrı bağımsız ülkelerin delegeleri ve devlet ya da hükümet başkanları olarak imza atmışlardır.
[113] Çakmak, **a.g.e.**, s. 185.
[114] Akbulut – Ertekin, **a.g.e.**, s.29.

bin 800 savaş uçağı ve 2 bin saldırı helikopteri.[115] Antlaşmada, taraf devletlerin ülkeleri ve adalarında AKKA hükümlerinin geçerliliği kabul edilmiş, tek istisna antlaşmaya taraf olmayan devletlerle komşuluğu nedeniyle Türkiye'nin bazı bölgelerine tanınmıştır.[116]

Karada konuşlu Silahlı Kuvvetlere ilişkin olarak, 19 Kasım 1990 tarihinde imzalanan AKKA havadan denetimi de içermektedir. Ancak, AKKA'da mevcut havadan denetim rejimi uygulamaya konulmamış, bunun yerine Açık Semalar rejimine ağırlık verilerek 24 Mart 1992 tarihinde Açık Semalar Antlaşması imzalanmıştır. AKKA ve Viyana Belgesi'ni[117] tamamlayıcı nitelikteki Açık Semalar rejimi ile; taraf ülke topraklarının karşılıklı olarak yapılacak keşif uçuşlarıyla gözlenmesi, bu suretle ülkeler arasında açıklık sağlanması, güven ve güvenlik ortamının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.[118]

Rusya, AKKA'ya taraf olan devletler arasında en büyük indirimleri gerçekleştiren ülke olmuştur. Ocak 1997'de antlaşmada yer alan toplam indirimlerin %21,6'sına ulaşan 10.395 parçada indirim ve 425 denetime ev sahipliği yapmıştır.[119] Ancak, Rusya Federasyonu'nun Kafkaslar'daki kuvvetleri indirime tabii tutmak istememesi ile sorunlar ortaya çıkmıştır. Rusya Federasyonu, NATO'nun genişleme kararı vermesi üzerine bu bölgedeki kuvvetlerini arttırma yoluna giderek gerilimi tırmandırmıştır. Bu gelişmelerin ardından Mayıs 1996'da Viyana'da "AKKA'nın yeniden gözden geçirilmesi" ve 1997'de "AKKA'nın değişen koşullara uyarlanması" konferansları yapılarak kanat sorununa yanıtlar aranmıştır, ancak bu konuda büyük ilerlemeler kaydedilememiştir.[120]

---

[115] OSCE Handbook, **a.g.e.**, s: 128.
[116] Türkiye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da antlaşmaya taraf olmayan ülkelerle komşu olduğundan savunma ihtiyaçları nedeniyle bu bölgeleri AKKA'nın dışında bıraktırmıştır.
[117] 1990 Paris Zirvesi'nde kabul edilen bir diğer önemli belge de taraflar arasındaki güven duygusunu geliştirmeyi amaçlayan 1990 Viyana Belgesidir. Daha sonraki süreç içinde bu belge geliştirilerek 1992 Viyana Belgesi oluşturulmuş ve 1 Mart 1992'de yürürlüğe girmiştir.
[118] **A.e.**, s. 131.
[119] Gürkaynak, **a.g.e.**, s. 157.
[120] Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 251.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki silahsızlanma görüşmelerine ve antlaşmalarına genel olarak bakıldığında, bunların uluslararası konjoktüre bağlı olarak farklı tarihlerde farklı aşamalar kaydettiği gözlenebilmektedir. Bunun önemli nedenlerinden birinin de uluslararası sistemdeki aktörlerin güvenlik anlayışlarında meydana gelen değişimler olduğu ileri sürülebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bloklaşmaya dayalı aşırı silahlanmayla güvenliğin sağlanması politikası, blokların kollektif savunma düşüncesinin de bloklar arası tırmanmayı arttırması, aşırı silahlanma yarışı ile potansiyel savaş tehdidini beraberinde getimişti. 1975 Helsinki Nihai Senedi ile bloklar ve ülkeler arası güvenliğin sağlanabilmesi için çalışmalara başlanması kararlaştırılmış ve 1980'li yılların sonlarıyla 1990'lı yılların başlarında yaşanan Varşova Paktı'nın dağılması ve SSCB'nin yıkılması ve ardından Körfez Savaşı ile sonuçlanan siyasal gelişmeler, güvenlik kavramının algılanmasında değişikliklere yol açmıştır. Oluşan bu yeni güvenlik anlayışında ülkeler, aşırı silahlanma ile güvenliğin sağlanması fikrini terk etmiş, bunun yerine toprak bütünlüğünü korumaya yetecek silaha sahip olmayı ve silahsızlanma yöntemiyle güvenliğin sağlanmasını benimsemişlerdir.[121] Helsinki Nihai Senedi'nin kabul edilmesinden sonra ortaya çıkan bu yeni anlayış çerçevesinde ülkeler başlangıçta, kendi silahlarını muhafaza ederken karşı tarafı silahsızlandırmayı hedeflemişler, ancak "şeffaflık önlemleri" gereği bunda başarılı olmamaları üzerine silahsızlanma görüşmelerinde global bir yaklaşımın sergilenmesini benimsemişlerdir.[122]

Soğuk Savaşın sona ermesiyle 1990'lı yılların başlarından itibaren hız kazanan silahsızlandırma girişimleri, silahların kontrolü, yayılmanın önlenmesi, güven ve güvenlik arttırıcı önlemler çalışmaları, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlarla füze teknolojisinin denetlenmesiyle birlikte büyük çaplı konvansiyonel silahları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Nükleer çağda konvansiyonel silahların denetimi ile ilgili en önemli adım da 1990 yılında imzalanan Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması olmuştur. AKKA, Avrupalılar için önemli bir başarıdır, ancak en büyük eksikliği nükleer ve ileri teknoloji ürünleri olan silahları kapsamamasıdır.

---

[121] Yavuz Gökalp Yıldız, "Yeni Güvenlik Anlayışı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi," Der. **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkiler,** İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2001, s. 263.
[122] **A.e.**

Daha önce de belirtildiği gibi, silahsızlanma görüşmeleri Avrupa'nın barışı kurma ve sürdürme çabalarında savunma ve güvenlik amaçlı kurduğu örgütlenmelere göre daha somut eylemlerdir. Ancak, bu girişimlerde çok önemli bazı eksikliklerin bulunduğunu da söylemek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar çok sayıda silahsızlanma görüşmesi ve antlaşması yapılmıştır. Ancak, denetim mekanizması çok iyi çalışmadığı için tarafların ne kadar dürüst davrandıklarını bilmek mümkün olmamıştır. Bu bağlamda da silahsızlanma görüşmelerinin tüm dünyada silahlanmaya engel olabilecek türden bir sonuç yarattığını söyleyebilmek mümkün olamamaktadır.

Bu bölümde savaş sonrası dönemde Avrupa'da barışı kurmak ve sürdürmek için kurulmuş olan örgütlenmeler ve silahsızlanma tartışmaları incelenmiştir. Kurulan örgütlenmelerden bugün Varşova Paktı var olmamaktadır. Birleşmiş Milletler ve AGİT ise çok uluslu bünyesiyle barışı korumada en önemli aktörler olarak gözükse de, anlatıldığı üzere çok önemli bazı eksiklikleri vardır ve bu eksiklikler birçok durumda onları, barışı kurma ve sürdürmede zayıf ve yetersiz kılmaktadır. Bu durum, Avrupa'da barışı sürdürebilmek için geriye en önemli aktör olarak NATO'yu bırakıyor gibi gözükse de, son dönemdeki Avrupalı devletlerin çabaları ve bağımsız bir güç olma istekleri de görmezden gelinemeyecek düzeydedir. Bu çabaların neler olduğu ise çalışmanın son bölümünde incelenmiştir.

3. AVRUPA'NIN AVRUPALILAR TARAFINDAN SAVUNULMA ÇABALARI

NATO'nun kurulmasından sonra 1950 yılında patlak veren Kore Savaşı ile birlikte Atlantik ittifakı, artık Amerikan ağırlığının iyice hissedildiği bir savunma ittifakına dönüşmüş duruma gelmiştir. Bu noktada, Avrupa güvenlik algılayışı ise bu ittifakı, iki ana sütun üzerine oturan bir birlik olarak görmek şeklinde ifade edilmiştir ve bu sütunların (ABD-Avrupa) ağırlığı eşit olmamıştır.[1] Bu ağırlık Kore Savaşı'nı izleyen gelişmelerle birlikte Amerika tarafına kaymıştır. Ancak ABD Başkanı Truman'ın 4 Amerikan tümenini Avrupa'ya tahsis ettiği tarihten itibaren (Eylül 1950) Amerika'nın (özellikle Kongre'nin), sürekli olarak Avrupalı müttefiklerin kendi savunmaları konusunda gerçekçi katkılarda bulunmalarının gerekliliğini vurguladığı görülmektedir.[2] Bu konu Avrupalılar tarafından çoğu kez, Avrupalıların kendilerine düşen rolü yeterince üstlenemedikleri ve bu durumun devamı halinde Amerika'nın ittifaka karşı motivasyonunun gittikçe zayıflayacağı şeklinde yorumlanmıştır.[3]

Avrupa savunmasının nispeten uzun bir tarihi olduğu söylenebilir. Batı Birliği, çalışmanın önceki bölümünde de belirtildiği gibi, Batı Avrupa'nın ortaklaşa savunulması amacıyla oluşturulan ilk girişimdir ve 1948 yılında şekillenmiştir. Fakat bir yıl sonra NATO kurulunca NATO, Batı Avrupa'nın savunulması görevini Batı Birliği'nden devralmıştır. Avrupalılar İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma sıkıntılarından henüz kurtulamadıkları için, savunma ve güvenliklerini NATO-ABD aracılığıyla sağlamak zorunda kalmışlardır. Batı Avrupa devletleri ekonomik ve sonrasında da siyasal güçlerine tekrar kavuşmak için bu duruma katlanmışlardır. Bu bağlamda, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan koşullar NATO ittifakına bakışta değişikliklere yol açınca, Avrupa'nın Avrupalılar tarafından

[1] Cengiz Okman, "AGSK Yapısında Karar Alma Süreci ve Diğer Uluslararası Örgütlerle İlişkiler," Der. **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkiler,** İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2001, s. 130.
[2] **A.e.**
[3] **A.e.**

savunulması düşüncesinin hem Amerika hem de Avrupa cephesinde yeni bir ivme kazandığı söylenebilir.

Gündelik söylemde Avrupa'nın güvenlik yapısından söz edildiğinde akla hemen NATO gelir. Avrupa Birliği'nin ise Avrupa bütünleşme sürecinin ekonomik ve siyasi boyutundan sorumlu olduğu düşünülür. NATO'yu güvenlikten AB'yi de ekonomiden sorumlu gösteren bu bakış geleneksel uluslararası ilişkiler kuramlarının benimsediği yüksek/düşük politika ayrımına dayanır.[4] Bu bakış açısına göre NATO yüksek politika (askeri güç kullanılarak üretilen güvenlik) meselelerini üstlenirken, Avrupa Birliği'nin payına ise düşük politika (siyasi ve ekonomik bütünleşme) düşmüştür.

Soğuk Savaş dönemine baktığımızda, bu dönemde NATO ve AB arasında bir işbölümünün ortaya çıktığı yadsınamaz. NATO dışa yönelik savunmayı üstlenmiş, AB ise Avrupa bütünleşmesini sağlamıştır.[5] Yine de NATO'yu Avrupa'da güvenlik ve istikrarı tek başına sağlamış gibi göstermek ve AB'yi güvenlikle ilişkisi olmayan bir kurum olarak göstermek yanlış olacaktır. Şunu unutmamak gerekir ki Avrupa Birliği'nin öncüsü olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasının kökeninde güvenlik endişeleri vardır. Topluluk, 1951 yılında tarihin kendini tekrarlamasını önlemek, yani Avrupa'nın geçmişte olduğu gibi savaşların yıkımına uğramasını engellemek amacı ile kurulmuştu. Bunu yapmanın yolu da ekonomik ve siyasi bütünleşmede bulunmuştu. Kurucuların umudu düşük politika konularında yapılan işbirliğinin yüksek politika konularında işbirliği yapılmasını kolaylaştıracağıydı.[6] Ancak Soğuk Savaş döneminde beklenen tam olarak gerçekleşmedi. Ekonomik bütünleşme gerçekleştiyse de siyasal ve askeri bütünleşmenin gerçekleşmesi yolunda sağlam adımlar atılması Soğuk Savaşın bitimini beklemek zorunda kaldı.

[4] Bilgin, **a.g.e.**, s. 202.
[5] **A.e.**
[6] **A.e.**, s.202-203.

Soğuk Savaşın bitmesi ile beraber AB yetkililerinin, nihayet bağımsız bir dış politika benimsenebileceği konusunda umutları arttı. Bunun için de Birlik, Soğuk Savaş dönemiyle karşılaştırıldığında oldukça radikal adımlar atmaya başladı. Soğuk Savaş boyunca NATO'nun da yardımıyla sağlanan istikrar ortamından AB ülkeleri memnundu, barışın garantörlüğünü başka bir kurum sağlarken onlar da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra açılan yaralarını sardılar, ekonomik güçlerini tekrar kazandılar. Soğuk Savaşın ardından Avrupa'da askeri tehditlerin göreceli olarak azalması ve Avrupalı aktörlerin uluslararası alanda ekonomik güçlerini siyasal güçle desteklemek istemesi AB'nin bir yeniden yapılanma sürecine girmesini sağladı. Artık Avrupa Birliği yetkililerinin hedefi, AB içinde kazanılan başarıların AB dışına da yayılması oldu. Bunun için Soğuk Savaş boyunca Batı Avrupa'ya kapalı kalmış, kendi sınırları içinde tutsak olmuş Doğu Avrupa ülkelerine AB modelini ihraç etmek için kolları sıvadılar.

Bütün bu Soğuk Savaş sonrası yeniden yapılandırmaların, Avrupa güvenlik mimarisine yeni şekiller kazandıracağı açıktır. Soğuk Savaş döneminde NATO ve AB arasında kurulan işbirliğinin bu yeni düzende aynı şekilde devam edeceği öngörülemez. Bu iki kurumun da Soğuk Savaş dönemi boyunca kendilerine biçilen rolleri artık oynayamayacağı açıktır. Ancak bu, işbirliği tamamen bitmiş, iki kurum birbirinin alternatifi haline gelmiş demek de değildir. Soğuk Savaş sonrası değişen sistemde rollerin yeniden düzenlenmesi ve görev alanlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu da yeni düzenin koşullarında yeni bir işbirliğini gerektirmektedir. Bütün bunların sağlanamaması durumunda ise Avrupa'da kurulan barış ve istikrar ortamının sürdürülebilmesi kolay olmayacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde Avrupa'da özerk bir savunma düşüncesinin gelişim süreci analiz edilmeye çalışılmıştır. Bölüm beş ana başlığa ayrılmıştır. İlk başlıkta Avrupa Birliği'nin oluşum süreci tarihsel açıdan kısaca incelenmiştir. İkinci başlıkta, NATO ve BAB'ın Soğuk Savaş sonrasındaki dönüşüm süreçleri Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği perespektifinden anlatılmıştır. Üçüncü ve dördüncü başlıklarda, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) oluşumu ve buna

bağlı olarak gelişen yeni yapılanmalar incelenmiştir. Son başlıkta ise, Avrupa güvenlik sisteminin bugünü ve geleceği çok boyutlu bir biçimde tartışılmıştır.

3.1. Avrupa Birliği ve Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) Oluşumu

İkinci Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaşın bitimine kadar uluslararası sistemin yapısı iki kutuplu ve Avrupa pozisyonu da süper güçlerin, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, ileri savunma alanları içerisinde ön cephe olmuştur. Doğu-batı rekabeti Avrupa güvenliğine baskın olmuş ve kıtayı birbirinden keskin bir şekilde, sosyal, siyasal, ekonomik ve askeri sistemler halinde ikiye ayırmıştır.[7]

Avrupa Birliği fikri aslında yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış bir ideal değildir. Tarih boyunca çeşitli liderler Avrupa'da birlik sağlamaya çalışmışlardır. Charlemagne, Napoleon ve Hitler gibi... Ancak, güç kullanılarak oluşturulan bu birlik denemeleri uzun ömürlü olmamıştır. Avrupa'da barışçıl yollardan bir birlik sağlanabilmesi ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mümkün olabilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, İkinci Dünya Savaşı ertesinde, iki gücün dünya sahnesinin en önemli aktörleri olarak ortaya çıktığı görülmüştür: Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği. Batı Avrupa ise, uluslararası ilişkilerdeki üstünlüğünü yitirmiştir. Hem bir an önce ekonomilerini yeniden işler hale getirmek, hem de Batı Avrupa'yı uluslararası alanda eski konumuna kavuşturmak isteyen liderler güçlerini birleştirmek gerektiğini kısa sürede anlamışlardır. Böylece, silah zoruyla değil, kendi iradeleri doğrultusunda bir takım kararlar alarak yirminci yüzyılın en önemli girişimlerinden birini başlatmışlardır.

Batı Avrupa'da birliğe giden sürecin ilk adımını, Fransa ve Batı Almanya Saarland üzerindeki anlaşmazlıklarını gidermeyi amaçlayan bir plan oluşturmuştur. 9

[7] Buzan v.d., **The European Security Order Recast ...**, s. 57-58.

Mayıs 1950 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın girişimiyle uygulamaya konan ve "Schuman Planı" olarak bilinen bu tarihsel uzlaşma, Fransa Planlama Örgütü'nün başkanı Jean Monnet tarafından önerilmiştir. Plan, Fransa ve Batı Almanya'daki kömür ve çelik sanayilerinin aynı çatı altında birleştirilmesi esasına dayanmıştır.[8] Şansolye Kont Adenauer ise Batı Almanya'nın diğer Avrupa ülkeleri arasında kabul edilmesini sağlayacak olan bu planı memnuniyetle karşılamıştır.

Batı Almanya ve Fransa'nın bu girişimi, Benelüks ülkeleri ve İtalya'nın da katılımıyla 18 Mayıs 1951 tarihinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulması ile sonuçlanmıştır. 10 Ağustos 1952'de çalışmaya başlayan AKÇT'nin ilk başkanı Jean Monnet olmuştur. Birkaç yıl sonra, 25 Mart 1957'de, AKÇT üyesi altı devlet Roma'da iki antlaşma daha imzalamışlardır. Bunlardan ilki, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu, ikincisi ise, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (European Atomic Energy Community-EURATOM) kuran antlaşmalardır. Roma Antlaşması, üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra, 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

AKÇT, AET ve EURATOM 1 Temmuz 1967 tarihinde Füzyon Antlaşması ile birleştirilmiş ve "Avrupa Topluluğu" (AT) ya da "Avrupa Toplulukları" diye anılmaya başlanmıştır. 1 Kasım 1993'ten itibaren, Maastricht'te imzalanmış olan Avrupa Birliği Antlaşması'nın uygulanmaya konmasının ardından da "Avrupa Birliği" adıyla anılmıştır.[9]

Batı Avrupa'nın bütünleşme sürecinde siyasal ve askeri birliğin kurulmasının Soğuk Savaş boyunca gerçekleşemediği daha önce belirtilmişti. Ancak yine de

[8] Kömür ve çelik endüstrisi, devletlerin sürekli olarak rekabet ettiği kaynaklardan biriydi. Buradaki zengin kaynaklar üzerindeki rekabet ve çatışma, savaş düzeyine gelebiliyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise Batı Avrupa'nın ihtiyacı olan rekabet ve çatışma değil işbirliği idi. İşte Schuman Planı, savaşa neden olan kaynaklar üzerinde rekabet yerine bunları ortak bir havuzda toplayarak, işbirliğini arttırmayı ve savaş yapma düşüncesinin imkansız hale getirmeyi hedefliyordu.

[9] AET (AB)'ye, Büyük Britanya, İrlanda ve Danimarka 1973, Yunanistan 1981, İspanya ve Portekiz 1986, Avusturya, İsveç ve Finlandiya 1995, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovakya, Güney Kıbrıs, Malta, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya 2004 yıllarında üye olmuştur. Bulgaristan ve Romanya ise 2007 yılında AB'ye üye olacaklardır.

Maastricht Antlaşmasına kadar geçen süre içinde Batı Avrupa siyasi ve askeri işbirliğini sağlamak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan başarısız bir girişim olan AST geçen bölümde incelendiği için burada tekrar üzerinde durulmayacaktır. Topluluk hükümet başkanlarının Şubat 1961'de yaptıkları zirve toplantısında, siyasal işbirliğinin gerekliliği vurgulanarak, daha sonra bu konuda iki plan hazırlanmıştır. Fransa'nın önerdiği, 2 Kasım 1961 tarihli "Fouchet Planı", devlet ve hükümet başkanlarından oluşan, "ortak güvenlik ve dış politika konusunda" yetkili bir organ kurulmasını öngörmekteydi. Bu plan, Almanya dışındaki ülkelerden olumlu tepki almayınca, Fransa bu sefer sadece üye ülkeler arasında, ortak dış ve güvenlik politikası konularındaki işbirliğini öngören, 18 Ocak 1962 tarihli ikinci Fouchet Planı'nı önermiştir, ancak bu plan da üye ülkeler arasında kabul edilmemiştir.

1970'li yıllar, AT'nin siyasi işbirliği yönünde atılım yaptığı yıllar olmuştur. Bu bağlamda kaydedilen en önemli gelişme, dış politika alanına karşılıklı bir bilgilendirme ve istişare sistemini yerleştirmek isteyen Davignon Raporu'nun (Lüksemburg Raporu) kabul edilmesidir. Söz konusu raporda Fouchet Planı'ndan farklı olarak savunma konuları kapsam dışında tutulmuştur. Davignon Raporu'nda[10] belirlenen görüş doğrultusunda 1970 yılında AT ülkelerinin dışişleri bakanlıklarınca Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) kurulmuştur. Bu rapor ile üye ülke dışişleri başkanlarının periyodik olarak toplanması sağlanmış ve dış politika alanındaki haraket çizgileri, bakış açıları uyumlaştırılmaya çalışılmıştır. ASİ ile, BM gibi uluslararası forumlarda Topluluğun ortak tutum alması, çeşitli ülkelere ekonomik yaptırımlar uygulaması ve bazı uluslararası sorunlarda ortak tavır içeren bildiriler yayınlanması yoluyla ortak dış politika uygulanmaya çalışılmıştır, ancak ekonomik bütünleşme çalışmalarıyla karşılaştırıldığında bu girişim çok cılız kalmıştır.[11] AT'de önemli değişiklikler yapan ve 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi, madde

[10] Davignon Raporu ile, Topluluğun 1970'lerde ve 1980'lerde gerçekleştirilmeye çalıştığı siyasal işbirliğinin temelleri atılmıştır. Burada vurgulanması gereken husus, "siyasal işbirliği" ile esasen ortak dış politikanın kasdedilmesidir. Esra Çayhan, "Avrupa Birliğinde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası," **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Bakışlar**, Ed. Faruk Sönmezoğlu İstanbul, Der Yayınları, 1998,s. 345.

[11] Çayhan – Güney, **a.g.e.**, s.111.

30/6'da askeri olmayan güvenlik kavramını AT'ye sokmuştur.[12] Bu senet ile, üye ülkelere ortak bir Avrupa dış politikası oluşturma ve uygulama sorumluluğu resmen yüklenmiştir.

1990'lar, özelde Avrupa'nın, genelde tüm dünyanın uluslararası yapısında tam bir değişikliğin yaşandığı yıllar olmuştur. Macaristan ve Polonya ile başlayan ve Berlin duvarının yıkılması sonrası Almanya'nın birleşmesi ile devam eden Doğu Bloku'nun dışarı açılma süreci ve en sonunda da Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan durum, Avrupa bütünleşmesine ve Maastricht Antlaşması'na yeni bir ivme kazandırmıştır. Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma'nın, Kasım 1993'de yürürlüğe girmesiyle AT'nin dış politika amaçları adını değiştirmiş ve AB'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası haline gelmiştir.[13]

3.2. Batı Avrupa Birliği ve NATO Süreci (Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği)

İkinci bölümde, Avrupa'nın Avrupalılar tarafından savunulması düşüncesinin Batı Avrupa Birliği'nin kurulması sürecine nasıl yön verdiği incelenmişti. BAB'ı incelerken, özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca bu örgütün çok etkili ve güçlü bir savunma örgütlenmesi olarak göze çarpmadığı, daha çok sembolik bir değere sahip olduğu ve NATO'nun gölgesinde kaldığı ifade edilmişti. BAB, 1980'lerin ilk yarısına kadar çok önemli faaliyetlerde bulunmamıştır, ancak 1980'lerin ilk yarısıyla birlikte BAB tekrar bir canlanma sürecine girmiştir. Wilson'a göre BAB, "Avrupa Tek Senedi" (Single European Act) hazırlanırken ilan edilen 27 Ekim 1984 tarihli "Roma Deklarasyonuna"[14] kadar, pasif bir teşkilat olarak varlığını sürdürmüştür.[15]

---

[12] Micheal Rupp, **Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002, s. 5.
[13] **A.e.**, s.16.
[14] Roma Deklarasyonuna göre, AT'nin üye devletleri dış politika alanlarındaki işbirliğini arttırmak amacıyla BAB'ın çatısından daha iyi bir biçimde yararlanacaklardır. Bu deklarasyonun amacı BAB' tekrar canlandırmaktı. Bu deklarasyon ile her ne kadar organik olarak AT'den bağımsız bir kuruluş olsada BAB'ın Avrupa güvenliğinden ve kimliğinden sorumlu bir örgüt olduğu ve faaliyetlerini NATO ile birlikte sürdüreceği ilkesi benimsenmiştir.

1987 yılında BAB, Doğu-Batı ilişkilerini geliştirmek ve silahsızlanmayı teşvik etmek yolunda faaliyetlerini sürdürme kararı almıştır. Bu kararın alındığı BAB Dışişleri Bakanları La Haye toplantısında, BAB'ın NATO'dan kopmadan AT'ye dahil edilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. BAB'ın ilk askeri operasyonu, 1988 yılında İran-Irak Savaşı sırasında, Basra Körfezi'ndeki mayınların temizlenmesidir. Bundan sonra 1991 yılında Körfez Savaşı'nda Irak'a uygulanan deniz ablukasına iştirak etmiştir. Bunun dışında 1992 yılında Tuna Nehri ve Adriyatik Denizi üzerinde Yugoslavya'ya uygulanan yaptırımların başlatılmasına yardım etmiştir.

BAB, 1991-92 yıllarında AB'nin isteği üzerine AB adına askeri görevleri yerine getirmeyi kabul etmiştir, ayrıca BAB, planlama hücresi, uydu ve durum merkezi gibi mekanizmalar oluşturarak bu görevleri yerine getirecektir.[16] Aralık 1991'de tamamlanarak 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren AB'nin kurucu antlaşması olarak sayılan Maastricht Antlaşması, BAB'a Avrupa'nın bütünleşme süreci içinde çok özellikli bir rol vermiştir.[17] Maastricht Antlaşması'nın J.4(2) maddesi şu şekildedir: "Birlik, savunma alanında etkili olacak karar ve eylemlerin hazırlanmasını, (...) Batı Avrupa Birliği'nden rica eder. Konsey de, BAB'ın organlarıyla ittifak içinde, uygulanması gerekli düzenlemeleri benimsemelidir." Savunma alanında etkili olacak görevler ise şu şekilde özetlenmiştir: insani yardım ve kurtarma operasyonları; barışı koruma; kuvvet kullanımı da içerecek şekilde kriz yönetimi; BM/AGİT'in önergelerinin ve kararlarının uygulanması.[18]

---

[15] Gordon Wilson, "WEU's Operational Capability – Delusion or Reality?" **WEU at Fifty Insiders Reflections on the Future of WEU after Fifty Years**, Ed. Gudio Lenzi, Paris, The Institute for Security Studies of Western European Union, 1998, s. 53.

[16] Philip Gordon, "The Western European Union and NATO's Europeanisation," **NATO's Transformation – The Changing Shape of the Atlantic Alliance**, Ed. Phillip Gordon, London, Rowman and Littlefield Publishers, 1997, s. 258.

[17] Mathias Jopp, "The Defense Dimension of the European Union: The Role and Performance of the WEU," **Foreign Policy of the European Union- From EPC to CFSP and Beyond**, Ed. E. Regelsberg, Colorado and London, Lynee Rienner Publishers, 1997, s. 154-155.

[18] Duke, **The New European...**, s.234.

3.2.1. Petersberg Deklarayonu ve BAB'ın Yeniden Yapılandırılması

Maastricht Antlaşması'nın ertesinde 19 Haziran 1992 tarihinde Bonn'da yapılan BAB'ın Bakanlar Konseyi Toplantısında, BAB liderleri Maastricht Antlaşması'nda alınan kararlara uygun olarak BAB'ın operasyonel rolünün güçlendirilmesi konusunda görüş birliğine varmışlardır. Haziran 1992'deki toplantıda ilan edilen Petersberg Deklarasyonu ile BAB'ın işlevsel rolünün tanımı yapılmıştır. Washington Antlaşması'nın ve Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'nın 5. maddesinin gerektirdiği ortak savunmaya verilecek destek üzerinde görüş birliğine varılmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra yayınlanan ve BAB'ın anayasası niteliğinde olan 1992 tarihli Petersberg Deklarasyonu ile BAB'ın üstleneceği asıl görevler günün şartlarına uygun olarak kollektif savunma dışı görevler olarak belirlenmiştir. "Petersberg Görevleri" olarak adlandırılan bu görevler (Petersberg Deklarayonu, 1992, Bölüm II, Para.4):

- insani yardım ve kurtarma görevleri;
- barışı koruma görevleri;
- silahlı güçler aracılığıyla, barışın yeniden tesisini içeren kriz yönetimi görevleridir.[19]

Deklarasyon'da, üye ülkelerin BAB'ın üstleneceği muhtemel görevlere ayırabilecekleri güçlerin belirlenmesi ve oluşturulacak çok uluslu yapılarının BAB komutası altında kullanılması olasılığına yönelik planlar ile, gerekli komuta kontrol ve haberleşme mekanizmalarına ilişkin önerileri hazırlayacak bir "Planlama

[19] Bu görevlerin ifadesinden anlaşılacağı üzere bu görevler gerçekte, askeri vasıtaları tedarik ve kullanma, klasik anlamıyla ulusal savunma, bir askeri tehdit karşısında bir ülkenin bölgesel bütünlüğü ve politik bağımsızlığı ve de ortak savunma gibi anlamlar ve işlevler içermemektedir. Okman, **a.g.e.**, s. 144.

Hücresi"nin Brüksel'de kurulmasına karar verilmiştir.[20] Petersberg Deklarasyonu ile BAB'a tam ve ortak üye sıfatıyla davet edilen ülkelerin söz konusu statülerine ilişkin ilkeler de açıklanmıştır. Bu çerçevede BAB'a tam üye olmak için AB'ye tam üyelik koşulu getirilmiştir. Bu bağlamda İrlanda ve Danimarka, BAB'a gözlemci üye olarak katılmayı kararlaştırmışlardır. Yunanistan ise yapılan daveti kabul ederek BAB'a tam üyeliğini açıklamıştır. AB'ye üye olmayan NATO müttefikleri, Türkiye, Norveç ve İzlanda'nın ortak üye statüsüne sahip oldukları konusu toplantının sonuç bildirgesinde yer almış ve söz konusu üç ülkenin ortak statüleri 20 Kasım 1992 tarihinde Roma'da kabul edilmiştir. Buna göre ilgili ülkeler BAB Konsey toplantılarına, çalışma gruplarına ve daimi irtibat prosedürü çerçevesinde BAB'ın planlama birimine katılabilme hakkına sahip olmuşlardır. Ayrıca ortak üyelerin görüş bildirmelerine olanak tanınmış ancak üye ülkeler arasında oybirliği ile alınmış bir kararı veto etme hakkı verilmemiştir. Özellikle Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren, AB-BAB arasındaki ilişkiler Petersberg görevleri kapsamında işlerlik kazanmaya başlamıştır.[21]

Petersberg Deklarasyonu, BAB'ın bazı eksikliklerine çözüm bulmayı amaçlamıştır.[22] Deklarasyon, Avrupa güvenlik sisteminin bağımsız bir karaktere sahip olmasını vurgulamıştır. Ayrıca Deklarasyon, AB ile birlikte BAB'ın bağımsız bir Avrupa güvenlik sisteminin kurulmasını sağlamak için hazır olduğunun üzerinde durmuştur. AB'nin kurulmasını sağlayan Maastricht sürecinde BAB'a verilen kapsamlı rol ve Atlantik İttifakı ile yakın ilişkilerin gerekliliği deklarasyonun birçok maddesinde vurgulanmıştır. Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'nın 5. maddesinin herhangi bir NATO üyesine karşı kullanılmaması ve Wahington Antlaşması'nın 5. maddesinin de herhangi bir BAB üyesine karşı kullanılmaması konusunda da bir mutabakata varılmıştır.

[20] Burak Özdemir, **Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002, s. 10.
[21] A.e.**.**, s.11.
[22] Duke, **The New European...**, s. 237.

3.2.2. NATO ve AGSK

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun yeniden yapılanma süreci de Kuzey Atlantik Konsey'inin 5-6 Temmuz'da Londra'da düzenlediği toplantıda başlamıştır. NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı, Kasım 1991'de Roma'da devlet ve hükümet başkanları arasında düzenlenen Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında ilan edilmiştir. Yeni Stratejik Kavram, NATO'nun Avrupa savunmasındaki önceliğini vurgulamış, aynı zamanda Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin geliştirilmesinin üzerinde durmuştur. NATO'nun Avrupa ayağının güçlenmesi, İttifak üyelerinin ortak güvenlik alanında birlikte çalışma yeteneğinin arttırılmasında önemli rol oynayacaktır. NATO Roma Zirvesi'ne hazırlanırken, AB'de kendini yeniden yapılandıracak benzer bir süreç içindeydi.

Soğuk Savaş sonrası NATO dışında bir Avrupa savunma politikası oluşturulması çalışmaları başlatılmıştır. AB'nin gelişme süreci içinde Avrupa'nın güçlü devletleri, AB'yi, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde tartışmaya zorlamışlardır. Bu bağlamda, gelecekte çok uluslu Avrupa ordusunun filizini oluşturabilecek bir "Avrupa Kolordusu" (Eurocorps)[23] oluşturulması düşüncesi, 1991 Ekim ayında Fransız-Alman önerisi olarak ileri sürülmüştür. Eurocorps düşüncesi 21-22 Mayıs 1992 tarihlerinde La Rochelle'de düzenlenen 59. Fransız-Alman Zirvesi'nde kabul edilmiştir. 21 Ocak 1993 tarihinde NATO ile Eurocorps arasında imzalanan antlaşma ile Avrupa Kolordusu'nun koordinasyonu ile igili düzenlemeler yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre, Avrupa Ordusu "çift-başlı" (double-hatted) olacaktır. Buna göre bu güçler NATO'ya veya BAB çerçevesinde ulusal otoritelere tahsis edilebilecektir. 30 Kasım 1995 tarihinde operasyonel hale gelen Avrupa Ordusu'na 25 Haziran 1993'de Belçika, 10 Aralık 1993'de İspanya ve 7 Mayıs 1996'da Lüksemburg katılmıştır.[24] Avrupa Kolordusu, BAB'ın Cevap Verilebilir Güçleri'nin (Forces Answerable to WEU – FAWEU) bir parçası olarak yapılanmıştır ve sorumluluğu BAB'ın siyasal kontrolü altındadır.

[23] Eurocorps'un rolü, caydırıcılıktan farklı olarak kriz yönetimi, barışı koruma ve insani yardım temelinde olacaktı.
[24] Sean Kay, **NATO and The Future of European Security**, Oxford, Rowman and Littlefield Publishers, 1998, s.127.

ABD ve Avrupa'nın Balkan Krizi'nin ilk yıllarında başa çıkmada başarısız olmaları sonucunda, 1993 sonlarına doğru ABD, NATO'nun operasyonel işlevlerinin geliştirilmesi için bir formül tasarlanması konusunda ısrar etmiştir. Çünkü Washington, NATO'nun askeri amacını sadece 5. madde kapsamındaki konuların oluşturması durumunda örgütün varlığını sürdüremeyeceğini fark etmiştir. Bu bağlamda, Clinton yönetimi NATO'nun komuta yapısının, Birleşmiş Müşterek Görev Gücü (BMGG) çerçevesinde, NATO'nun Avrupa ayağının zayıflamasına izin verilmeden "ayrılabilir fakat ayrı olmayan" şeklinde ifade edilebilen bir sistem dahilinde yeniden düzenlemesini önermiştir.

10-11 Ocak 1994'de Brüksel'de düzenlenen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, 1 Kasım 1993 tarihinde Maastricht Antlaşmasının yürürlüğe girmesi memnuniyetle karşılanmıştır.[25] Bu zirve, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği kavramını etkili bir biçimde vurgulamıştır. Zirvede, bu kavramın geliştirilmesi için gerekli olan askeri kapasiteyi desteklemek amacıyla "Birleşmiş Müşterek Görev Gücü" (Combined Joint Task Force-CJTF)[26] kavramı ortaya atılmıştır. Brüksel Zirvesi'nde Devlet ve Hükümet Başkanları Kuzey Atlantik Konseyi'ni, NATO'nun siyasal ve askeri yapılarının şu üç amaca ulaşmada nasıl geliştirilip uyarlanabileceğini incelemekle görevlendirmiştir: barışı koruma da dahil, tüm NATO misyonlarının daha etkin ve esnek olarak yerine getirilmesi; BAB ile işbirliğinin arttırılması; ve oluşturulmakta olan AGSK üzerine dikkatle düşünülmesi. Daha öncede belirtildiği gibi, BMGG kavramı da bu sürecin bir parçası olarak geliştirilmiştir. Bu kavram operasyonel esnekliği arttırmayı ve tüm NATO misyonlarının ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kuvvetlerin daha esnek ve hareketli biçimde konuşlandırılmasını amaçlamıştır. Ayrıca bu kavramla, BAB tarafından

[25] NATO Handbook, **a.g.e.**, s.99.

[26] Combined Joint Task Force: NATO'dan ayrı olmamakla beraber gerekli hallerde bir kuvvet oluşturma anlayışına dayanmaktadır. Avrupalı müteffiklerin kendi ortak ve savunma politikalarında daha fazla sorumluluk üstlenmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Söz konusu kavram çerçevesinde BAB, NATO'nun kuvvetlerinden ana karargah düzenlerinden, lojistik imkanlarından, ortak kumanda-kontrol sistemlerinin ve iletişim imkanlarından doğrudan yararlanma olanağı elde etmiştir.Bkz.: Özdemir, **a.g.e.**, dipnot 21, s. 11.

kullanılabilecek, "ayrılabilir fakat ayrı olmayan" biçiminde ifade edilen askeri yeteneklerin sağlanması da amaçlanmıştır.[27]

Brüksel Zirvesi'nde şu üç konuda mutabakata varılmıştır. İlk olarak, AB'nin Atlantik'in Avrupa ayağını güçlendirecek şekilde bir oluşuma gitmesi oldukça olumlu bir girişimdir. İkinci olarak, İttifak ve BAB arasında şeffaflık ve tamamlayıcılık ilkelerine dayalı yakın ve büyümekte olan işbirliği memnuniyetle karşılanmıştır. Son olarak, İttifak, Avrupa'nın BAB çatısı altında "ayrılabilir fakat ayrı olmayan" savunma yeteneklerini geliştirme hususundaki girişimlerine onay vermektedir. Schake'e göre, "Bu onayın arkasında ABD'nin, NATO müttefiklerinin NATO imkanlarını kullanarak küçük, değişken birlikler oluşturmasına imkan veren Birleşmiş Müşterek Görev Gücü (BMGG) ile ilgili teklifi yatmaktadır. ABD, NATO imkanlarının özel görevler için diğer örgütler tarafından kullanılmasının kabul edilmesinin, NATO ve Avrupalılar arasında rekabet ve tekrarı önleyeceğini düşünmüştür."[28] BMGG oluşumu, müttefiklere hem operasyonları gerçekleştirmede gerekli olan esnekliği sağlayacak, hem de görevi üstlenmelerinde işbirliği isteğini teşvik edecektir.[29]

NATO, 3 Haziran 1996'da Berlin'de yapılan Dışişleri Bakanları toplantısında BMGG'nin temel ilkeleri üzerinde mutabakata varmıştır. Toplantıda, AGSK'nın NATO içerisinde geliştirilmesi ve AB'nin BAB kanalıyla güvenlik alanında daha fazla söz sahibi olması benimsenmiştir. Bu bağlamda NATO ve BAB arasında gerektiğinde BAB öncülüğünde harekatlarda NATO imkan ve yeteneklerinin kullanılmasına imkan sağlayacak düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde aktif bir rol almak isteyen Avrupalı müttefiklerin NATO destekli BAB operasyonlarının hazırlık, planlama ve yürütülmesine eşit haklarla katılımları teminat altına alınmıştır.[30] NATO, yeni düzenlemelerin uygulanabilmesine rehberlik etmesi için üç ilke oluşturmuştur: AGSK'nın NATO bünyesinde geliştirilmesi; transatlantik

[27] NATO Handbook, **a.g.e.**, s. 100.
[28] Kori Schake, "Constructive Duplication: Reducing EU Reliance on US Military Assets," **Working Paper**, London, Centre for European Reform, 2002, s. 15.
[29] Münevver Cebeci, "The European Security and Defence Identity: A Trojan Horse for Transatlantic Relations?," **Turkey Investor**, Issue Number 12, 2000, s, 19.
[30] Özdemir, **a.g.e.**, s. 11.

bağların korunması; toplu savunma dahil tüm görevlerinde ittifakın askeri etkinliğinin korunması ve her çeşit olası duruma karşılık verebilme yeteneğini geliştirmek için esnek düzenlemelerin benimsenmesi.[31]

Toplantı, BAB'ın ittifakın bazı üyelerinin katılmak istemediği durumlarda, NATO imkanlarını kullanmasına izin vermiştir. Ancak Batı Avrupa Birliği'nin NATO imkanlarını kullanması otomatik olarak gerçekleşmiyecektir. BAB'ın bu imkanları kullanabilmesi İttifak içerisinde bu konuda oydaşlık sağlanırsa gerçekleşecektir. Daha önce de belirtildiği gibi, toplantıda NATO bünyesinde AGSK'ın geliştirilmesinin önemi tekrar teyit edilmiştir. Yine Berlin'de, NATO ve BAB arasında politik ve operasyonel bağların oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu düzenlemelere göre, NATO ve AB yılda iki kez düzenlenen toplantılarında AGSK'ın geliştirilmesi hususunu istişare edeceklerdir. NATO ve BAB'ın Daimi Konseyleri ise bu düzenlemelerin uygulanmasıyla görevli sayılmışlardır. Kısaca, BAB, NATO'nun katılmak istemediği bir operasyonda NATO'nun imkanlarını kullanabilecektir ve BAB'ın hangi imkanları kullanabileceğine ise NATO karar verecektir.

Haziran 1996 Berlin toplantısının getirdiği düzenlemelerin, BAB'ın etkili bir askeri örgüt olabilmesi ihtimalini yarattığını söylemek mümkün olabilir. Artık BAB, alanları sınırlanmış Petersberg görevlerinin bazılarını yerine getirebilecektir. Düzenlemeler hem transatlantik bağları onaylarken, hem de düzenlemelerde, krizlere müdahalede ilk başvurulucak mercinin NATO olması gerektiği anlamına gelen "önce NATO" (NATO first) kavramı üstü örtülü biçimde yer almıştır.[32] Berlin düzenlemeleri, NATO'nun imkanlarının BAB'a fiilen nasıl aktarılacağı sorunsalını çözmeye çalışmış, ancak bu konuda çok başarılı olamamıştır. Burada karşılaşılan sorun, NATO'nun sahip olduğu imkanların çok önemli bir kısımın ABD'ye ait olmasıdır. Düzenlemeler, BAB'ın ihtiyaç duyacağı ABD'nin elindeki imkanlara "güvenceli ulaşım"ı (guaranteed acsess) sağlayamamıştır. Berlin düzenlemeleri, BAB'a NATO düzenlemelerine güvenceli ulaşım imkanını teklif etmişse de, BAB aynı zamanda elindeki imkanları daha etkili bir biçimde kullanabilmek adına

[31] Kay, **a.g.e.**, s. 138.
[32] Hunter, **a.g.e.**, s. 18.

ABD'nin imkanlarına da ulaşmaya ihtiyaç duymaktadır. İşte bu sorunları çözebilmek için BAB üyesi ülkeler, Washington'a daha geniş bir çerçevede NATO desteğini garanti edebilecek bir "Berlin-Artı"[33] (Berin-Plus) düzenlenmesi için baskı yapmaya başladılar.[34]

NATO Müttefikleri, 23-24 Nisan 1999'da gerçekleştirilen Washington Zirvesi'nde, 1991'de Roma Zirvesi'nde belirlenen "Yeni Stratejik Kavram" gözden geçirilerek son hali kabul edilmiş ve "Savunma Yetenekleri Girişimi-SYG" (Defence Capabilities Initiative-DCI) kavramı ortaya konmuştur. Zirve'de, Müttefiklerin AGSK'ya yaklaşımı Saint Malo Bildirisi dikkate alınarak şekillenmiştir. AGSK, 1996'da Berlin'de belirlenen yaklaşımın da ilerisine götürülerek, Amsterdam Antlaşması'nın şartlarına göre BAB'ın işlevini devralacak AB'nin NATO askeri kuvvetlerini kullanabilmesi amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmaya hazır olduğu belirtilmiştir. Buna göre:[35]

- BAB tarafından yürütülecek harekatlarda NATO imkan ve yeteneklerinin kullanabilmesi için düzenlemeler yapılması;
- planlama alanında NATO ve BAB arasında yakın bir danışma mekanizmasının oluşturulması ve NATO imkan ve yeteneklerinin BAB öncülüğünde yürütülmesi için gerekli işlemlerin yapılması;
- BAB öncülüğünde yürütülen harekatlarda, NATO ve BAB'ın ihtiyaç duyacakları zamanlarda istihbarat konusunda verimli bir bilgi paylaşım mekanizmasının oluşturulması;

[33] Berlin-Artı terimi, Berlin'de yapılan NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı'nı işaret etmektedir. Bu toplantıda bakanlar bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği oluşturulması üzerinde anlaşmışlardı. Berlin-Artı düzenlemeleri kaynakların gereksiz yere tekrarından (duplication) kaçınmayı ve şu dört unsuru kapsamaktadır: NATO'nun operasyonel planlamasına AB'nin katılımını sağlama; NATO imkan ve kabiliyetlerinden AB'nin olası yararlanması; SACEUR'da NATO'nun Avrupalı üyelerinin rolünün geliştirilmesini de içeren AB'nin yüklendiği görevlerde yönetimin NATO'nun Avrupalı üyelerinde olma seçeneği; NATO savunma planlama sisteminin AB operasyonları ile ortaklaşa hareket edilebilmesinin sağlanması. "Building Peace and Stability in Crisis Regions", **NATO Briefing**, Ekim 2003, s. 5, (Çevrimiçi), http: //www.nato.int/docu/briefing/crisis-management-e.pdf, 29 Ekim 2004.
[34] Schake, **a.g.e.**, s.16.
[35] Özdemir, **a.g.e.**, s. 15.

- NATO'nun komuta yapılarında BAB öncülüğünde harekatlar yürütülmesi amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılması;
- BAB öncülüğünde yürütülen operasyonlarda ortaya çıkacak ihtiyaçların NATO'nun savunma planlama sürecinde giderilmesi için düzenlemeler yapılması;
- NATO'nun BAB önderliğinde yürütülecek harekatlara vereceği desteğin gerek toplantılar gerek seminerlerle ve iki kurum arasındaki ortak kriz yönetimi uygulamalarıyla daha iyi işler hale getirilmesi;
- BAB tarafından belirlenmiş görevlerde, BAB öncülüğünde yürütülen operasyonların planlanma aşamasında tüm Avrupalı müttefiklerin katılımı ile ilgili düzenlemeler kabul edilmiştir.

Zirve'de ortaya koyulan diğer önemli kavram, 21. yüzyılda karşılaşılması mümkün olan savunma ve güvenlik ile ilgili sorunlara karşı NATO'nun gerekli donanımlara sahip olmasını amaçlayan "Savunma Yetenekleri Girişimi" kavramı olmuştur. SYG, ABD ve diğer müttefikler arasında artmakta olan teknoloji uçurumuna bir çözüm bulunmasını amaçlamaktadır. Söz konusu girişimin geliştirilmesi ile, yüksek hareketlilik yeteneğine sahip olan ve sürdürülebilir bir nitelik taşıyan güçlerin olası askeri harekatlar için hazır hale getirilmesi ve NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi ile İttifak'ın askeri ve siyasal kararlığının korunması hedeflenmiştir.[36]

Nisan 1999'da, NATO ayrıca, AB'nin BAB'ın yerine Petersberg görevlerini üstlenerek otonom bir aktör olma yolundaki isteklerini karşılayabilmek için, 1996 Berlin Antlaşması'nı değiştirmiştir. Taraflar şu şartlar üzerinde mutabakata varmıştır: Önceden belirlenmiş olan NATO imkan ve kabiliyetlerinin AB operasyonlarında kullanılması için, AB'ye olası tahsisi; ve, AB operasyonlarının askeri planlamasına katkı sağlamak için, NATO planlama yeteneklerine güvenceli erişim. Berlin-Artı

[36] Cebeci, **The European Security...**, s. 19-20.

diye adlandırılan bu değiştirilmiş antlaşma ile NATO ve AB arasında işbirliği için zemin hazırlanmıştır.[37]

Haine'nın bellirttiği gibi, Berlin-Artı anlaşmasının uygulanması ile ilgili iki sorun vardı. Birincisi, NATO'nun AB otonomisine göre önceliğiydi. ABD, AB'nin ayrı bir planlama yapılanmasına izin vermeyeceğini açıkça belirtmiştir: AB tarafından yönetilen tüm operasyonları, NATO'nun imkanları kullanılmasa bile, DSACEUR koordine edecektir.[38] İkinci sorun ise NATO'nun AB üyesi olmayan üyeleri ile bağlantılı olarak ortaya çıkan "ayrımcılık" sorunuydu.[39] Bu hususta sadece Amerika değil Türkiye'de kaygı duyuyordu. Her ne kadar Türkiye'nin adaylık statüsü Helsinki Zirvesi'nde onaylanmış ve Türkiye'nin üyelik yolu açılmış olsa da, Türkiye Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın karar-alma mekanizmalarından kendisinin soyutlanmış olduğunu düşündüğü için Berlin-Artı anlaşmasını onaylamadı. Türkiye, Berlin-Artı'yı bloke edeceğini ise 14-15 Aralık 2000 NATO toplantısında ilan etmiştir. Avrupa hükümetleri bütün kriz yönetimi operasyonlarının Berlin-Artı anlaşmasının son haline konu olmasını istedikleri için, AGSP fiilen Türkiye'nin onayına bağımlı hale gelmiştir.[40] Türkiye'nin NATO nezninde ısrarlı vetosu ve NATO'nun kabullendiği: "herşey üzerinde anlaşmaya varılmadan hiçbir konuda anlaşmaya varılmayacaktır" (nothing is agreed until everything is agreed) ilkesi nedeniyle arzu edilen anlaşma Aralık 2002 yılına kadar beklemek zorunda kalmıştır.

Kasım ayında Türkiye'de gerçekleşen radikal bir hükümet değişikliği sonucunda Türkiye, Berlin-Artı anlaşmasına karşı olan vetosunu kaldırmış ve anlaşmanın son hali Aralık 2002'de sonuçlanmıştır.[41] Anlaşmanın sonuçlanmasıyla Birliğin, NATO'nun yeteneklerine erişimi sağlanmıştır. 16 Aralık 2002'deki Brüksel anlaşması ile AB ve NATO arasında kriz yönetimi konularında stratejik ortaklığın

[37] Hunter, **a.g.e.**, s. 54.
[38] Jean-Yves Haine, "ESDP and NATO," **EU Security and Defence Policy – The First Five Years (1999-2004)**, Ed. Nicole Gnesotto, Paris Institute Security Studies European Union, 2004, s. 137.
[39] **A.e..**, s. 138.
[40] **A.e..**, s. 139.
[41] Antonio Missiroli, "The EU: Just a Regional Peacekeeper?," **European Foreign Affairs Review 8**, 2003, s. 494-495.

yolu açılmıştır. Kalıcı düzenlemelerin 11 Mart 2003'de tamamlanması, 1 Nisan 2003 tarihi itibarıyla Makedonya'daki barışı koruma sorumluluğunu NATO'dan alınarak AB'ye devretmeyi olanaklı kılmıştır.

3.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nden Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası[42]'na

1998 Saint Malo Deklarasyonu'ndan bu yana, Avrupa Birliği devamlı olarak AGSP'sini geliştirmektedir. AB'nin amacı, çatışmaları önlemek ve Petersberg görevleri çerçevesinde, gerektiğinde bağımsız olarak, kriz yönetimi operasyonlarını gerçekleştirmek için askeri ve sivil yeteneklerini geliştirmektir. AB'nin niyeti, Birliğin ciddi bir güvenlik aktörü olmasını sağlayacak bir Avrupalı acil müdahale gücü ve gerekli karar-alma yapılarını oluşturmaktır.

Ortak bir Avrupa savunması düşüncesi ilk olarak 1991'deki Maastricht Antlaşması'nda vurgulanmıştır. Antlaşma'nın J.4(1) maddesindeki "...ortak bir savunma politikasının nihai sonucu, ortak savunmaya yol açtığında gerçekleşebilir" ifadesiyle AB, nihai aşamada ortak savunma ve güvenlik politikasının gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Bu tarihten sonra da ortak bir savunma ve güvenlik politikası, AB'nin bu konuda farklı bakış açılarına sahip üyeleri arasında, özellikle 1996'daki Hükümetlerarası Konferans'taki tartışmaların önemli bir parçasını oluşturmuştur. ODGP alanında yeni yapılandırmalar öngören 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması ile Birliğin üyeleri arasında uzlaşmaya varılabilmiştir.

1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile, güvenlik politikasının bundan böyle AB'ye mal edilmesi kabul edilmiştir (Madde 17). Bu amaçla BAB, AB'nin entegral bir unsuru olmakta ve NATO'daki yükümlülükler de güvenlik politikası içine alınmaktadır. Böylece, AB'nin kararları ve eylemlerinin

[42] Önceleri NATO önerisiyle AGSK adı altında tasarlanan, AB'nin dış politikasına savunma boyutunun katılması girişimleri, söz konusu oluşumun bir AB politikası haline gelmesi ile AGSP adını almıştır. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, AB üyesi ülkelerin savunma ve güvenlik alanında yükümlülük üstlenmek amacıyla 1990'lı yılların sonunda ODGP içinde yaptıkları bir açılımın adıdır.

hazırlanması ve yürütülmesinde BAB yetkili olacak, Avrupa Konseyi'nin kararları doğrultusunda hareket edecek, AB ve BAB arasında örgütlenme ve çalışma konularındaki ilişkiler güçlendirilecektir. Amsterdam Antlaşma metnine, Petersberg görevleri de açıkça dahil edilmiştir. Cebeci'nin vurguladığı gibi, "Amsterdam Antlaşması, OGDP'ye yeni bir hedef ve daha geniş bir çerçeve sağladı, Petersberg görevlerini dahil ederek ve ortak savunma politikası için ileri adımlar atarak da, BAB'ın ileride AB ile bütünleşmesinin yolunu açtı."[43]

Amsterdam Antlaşması'na ek olarak yayınlanan ayrı bir deklarasyonla AB ile BAB arasındaki kurumlar arası ilişki güçlendirilmiştir. Deklarasyon BAB ile NATO arasındaki bağın önemini vurgulamıştır. İttifakın Avrupa ayağı olarak BAB, NATO'nun savunma ve askeri planlamasına ve kriz yönetimine faal bir biçimde dahil olacaktır.[44] Schneckener'e göre, "BAB, AB'nin şemsiyesi ve rehberliği altında giderek daha çok güvenlik faaliyetine dönüştürülmüştür."[45]

Amsterdam Antlaşması'nın ODGP için öngördüğü en önemli yeniliklerden biri de, ODGP Yüksek Temsilciliği adıyla yeni bir birim kurulmasıdır. Beş yıllık bir görev süresi için seçilen Yüksek Temsilci aynı zamanda Konsey Genel Sekteteri olarak da görev yapacaktır (Madde 18). Bu şekilde, Konsey Genel Sekreteri'nin, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nda merkezi bir rol üstlenmesi sağlanmıştır. Antlaşma'nın 26. maddesine göre Konsey Genel Sekreteri, ODGP'nin Yüksek Temsilcisi olarak önemli görevler üstlenmiştir. Duke'e göre, "Yüksek Temsilci'nin rolünün tanıtılması hem daha tutarlı bir Avrupa sesi, hem de AB adına ODGP konularında, özellikle kriz yönetiminde, sözcülük yapma fikrinin ortaya atılmasını sağlayabilecektir."[46]

---

[43] Münevver Cebeci, "A Delicate Process of Participation: The Question of Participation of WEU Associate Members in Decision-making for EU-led Petersberg Operations, with Special Reference to Turkey," **Occasional Paper 10**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 1999, s 12.

[44] Amsterdam Antlaşması: Batı Avrupa Birliği'ne İlişkin Deklarasyon, Temmuz 1997.

[45] Ulrich Schneckener, "Developing and Applying EU Crisis Management – Test Case Macedonia", **Working Paper 14**, Flensburg, European Centre for Minority Issues, 2002, s.13.

[46] Simon Duke, **The Elusive Quest for European Security (From EDC to CFSP)**, London, Macmillan Press, 2000, s.144.

AB'nin Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi'ni (Policy Planning and Early Warning Unit-PPEWU) kurması, ODGP'nin geliştirilmesi ile ilgili olarak alınan önemli kararlardan biridir. Söz konusu birimin kurulma amacı, AB'nin dünya çapındaki meselelerde daha güçlü bir şekilde tepki vermesinin sağlanması olmuştur.[47] Bu birimin amacı, uluslararası olayların ortak analizini yapmak ve böylece bir yandan Toplulukların dış politikası ile ODGP arasında, öte yandan ulusal dış politikalarla AB'nin genel tutumu arasında uyum sağlamaktır.[48] Bir başka deyişle Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi, AB dış politikasındaki gecikme ve dağınıklığı ortadan kaldırmak için oluşturulmuştur.[49] Birimin çok geniş bir görev yetkisi vardır. Bu görevler arasında, uluslararası ilişkilerin gözlemlenmesi, analizi ve değerlendirilmesi, erken uyarı, siyasal tercihlerin ve önerilerin taslaklarının hazırlanması olarak sayılabilir.[50]

AB içindeki ortak savunma politikası konusundaki tartışmalar, 1998'in yılının ikinci yarısında gerçekleşen İngiliz politikasındaki önemli değişiklikten sonra yeni bir boyut kazanmıştır. 1998 Ekim'inde, Pörtschach'da (Avusturya) düzenlenen bir gayri resmi toplantıda İngiliz Başbakanı Tony Blair, belirli koşulların sağlanması halinde (askeri açıdan geçerli, politik açıdan hükümetlerarası ve NATO'yla uyuşabilir olmak gibi) kendine özgü bir savunma politikasının kabul edilmesi gereğinden bahsetmekteydi. Bu toplantıdan kısa bir süre sonra 3-4 Aralık 1998'de, Avrupa Birliği için otonom bir kapasitenin ısrarla savunulacağı Saint Malo toplantısı düzenlenecektir. Pörtschach ve Saint Malo'da bir iki ay içinde kaydedilen mesafe, Avrupa'nın oluşturmaya çalıştığı ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturmada çok daha uzun sürede kaydedilen mesafeden çok daha radikal ve kalıcı etkiler yaratmıştır.[51] Kısaca AGSP'nin temelleri, 3-4 Aralık 1998 tarihleri arasında düzenlenen Saint Malo'da, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile İngiltere

[47] Özdemir, **a.g.e.**, s. 13.
[48] Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi'nin Kurulmasına İlişkin Amsterdam Deklarasyonu, Temmuz 1997.
[49] İrfan Ülger, **Avrupa Birliğinde Siyasi Bütünleşme (Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu)**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002, s.98.
[50] H-G. Ehrhart, "What Model for CFSP?" **Challiot Paper 55**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2002, s. 45.
[51] Okman, **a.g.e.**, s. 137.

Başbakanı Tony Blair arasında gerçekleştirilen toplantıda atılmıştır. Toplantı sonunda yayınlanan bildiride taraflar:[52]

- Amsterdam Antlaşması'nda yer alan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın süratle uygulamaya aktarılması;
- AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek, otonom şekilde hareket edebilecek kapasiteye sahip olması ve bunun için yeterli askeri güç ile desteklenmesi;
- NATO'nun bir bütün olarak müdahil olmadığı yerlerde, AB'nin karar alması için; AB'nin uygun bir yapıya ve askeri kapasiteye kavuşturulması,
- Avrupa'nın güçlendirilmiş silahlı kuvvetlere ihtiyacı bulunduğu ve bunun da rekabetçi bir Avrupa savunma sanayi ile desteklenmesi gerektiği konusunda görüşbirliği sağlamışlardır.

Saint Malo Deklarasyonu genelde, AGSP'nin kurucu kanunu olarak kabul edilmektedir. Howorth'a göre Saint Malo, Avrupa güvenlik politikasındaki ve politika yapmasındaki üç dramatik değişimi sembolize etmektedir: Saint Malo ile AET/AT/AB'nin kurumlarındaki savunma ile ilgili konuların tartışılmasına karşı olan 50 yıllık İngiltere vetosu ortadan kalkmıştır; deklarasyon İngiltere'nin, AB'nin siyasi ve askeri düzeydeki güvenlik yeteneği oluşturmasının aciliyetini ve meşruiyetini kabullendiğinin göstergesidir; ve AB'nin otonom bir güvenlik aktörü olarak kendi kararlarını (siyasi) alabilmesi ve bunların (askeri) uygulanabilmesi olasılığının yolunu açmıştır.[53] İngiltere ve Fransa'nın, Avrupa'daki en önemli iki askeri güç olduğunun gözden kaçırılmaması gerekir. Bu iki ülke Saint Malo'dan beri AGSP'nin "sürücü koltuğunda" (driving-seat) oturmakta ve neredeyse tüm önemli girişimlerin arkasındaki desteği oluşturmaktadırlar.[54]

---

[52] Maartje Rutten, "From St-Malo to Nice: European Defence: Core Documents". **Chaillot Paper 47**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2001, s. 8-9.
[53] Jolyon Howorth, "European Defence and the Changing Politics of the European Union: Hanging Together or Hanging Separately?" **Journal of Common Market Studies**, C.39, No:4, 2001, s. 769
[54] Jolyon Howorth, "Britain, NATO and CESDP Fixed Strategies, Changing Tactics," **European Foreign Affairs Review 6**, 2000, s. 387.

Bu İngiliz-Fransız girişimi, Haziran 1999'da Köln'de (Cologne) alınacak kararların yolunu hazırlamıştır. 3-4 Haziran 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen Köln Zirvesi'nde, üye devletler, 2000 yılının sonunda bir örgüt olarak BAB'ın amacını tamamlayacağı için BAB'ın fonksiyonlarının AB bünyesine dahil edilmesine karar vermişlerdir. Bu bağlamda, BAB'ın merkezinin boşaltılmasına ve kriz yönetimi faaliyetlerinin AB'ye geçmesine karar verilmiştir.[55] Cameron bu durumu şu şekilde değerlendirmektedir: "3-4 Temmuz 1999'daki Köln Avrupa Konseyi, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın gelişiminde ileriye yönelik çok mutlak bir adımı işaret etmektedir."[56] Zirve'de üye ülkeler, NATO eski Genel Sekreteri ve önceki İspanya Dışişleri Bakanı Javier Solana'yı, ODGP'nin ilk Yüksek Temsilcisi olarak atamışlardır. Zirve'de, AB'nin uluslararası bir aktör olarak üzerine düşenleri yerine getirebilmesi için ortak bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası uygulama kararlılığında olduğu duyurulmuştur.[57]

AB liderlerinin, 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirdiği Helsinki Zirvesi'nde ise diğer zirvelere nazaran Avrupa güvenliği konusunda daha net kararlar alınmıştır.[58] Helsinki Zirvesi'nde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın amacı, "kendi başlarına karar alabilme ve NATO katılımı olmadan krizlere müdahale edebilme yeteneği" oluşturma şeklinde ifade edilmiştir.[59] Helsinki Zirvesi'nde, tüm Petersberg görevlerini uygulamaya koyabilecek bir askeri gücün kurulması "Temel Hedef" (Headline Goal) olarak kabul edilmiştir. Temel Hedef çerçevesinde AB üyesi 15 ülke 2003 yılı itibarıyla, yeterli deniz ve hava vasıtaları ile desteklenen, yaklaşık 50.000-60.000 kişilik (Acil Müdahale Gücü – Rapid Reaction Force-RRF), kolordu

---

[55] Bu kararı destekleyecek biçimde, 2000 yılındaki BAB Bakanlar Konseyi toplantısında alınan kararlar doğrultusunda BAB'ın bazı faaliyet ve kurumlarının korunması, diğerlerinin ise AB'ye devredilmesi söz konusu olmuştur. Korunan yapı ve faaliyetler, 1954 Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'nın 5. ve 9. maddelerindeki konulara karşılık gelmektedir. 5. madde kapsamına giren halkalar arasındaki anlayışların yakınlaştırılması, ortak bir uygarlık çerçevesinde kültürel iletişimin korunması türünden konuları, 9 madde de silahların denetlenmesi ve silahlanma denetimi konusunda faaliyet gösteren Avrupa Konseyi Örgütü'nde bir temsilci bulundurulmasını kapsamaktadır. Dolayısıyla BAB iki temel alanda varolmayı sürdürme kararı almıştır: siyasal işbirliği ve silahların denetlenmesi konusundaki işbirliğidir. Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 263.

[56] Fraser Cameron, **The Foreign and Security Policy of the European Union – Past, Present and Future**, Sheffield, Sheffield Academic Press, 1999, s. 79.

[57] Ülger, **Avrupa Birliğinde Siyasi...**, s. 103.

[58] Çakmak, **a.g.e.**, s. 235.

[59] Rutten, **a.g.e.**, s.82.

büyüklüğündeki bir kuvveti 60 gün içinde bir kriz ortamında konuşlandırabilme ve bu kuvveti en az bir yıl süre ile muhafaza edebilme konusunda fikir birliğine varmıştır. Ayrıca, daha uzun bir vade sonunda stratejik ulaştırma, istihbarat ve komuta-kontrol sistemleri konusundaki eksikliklerini gidermek amacıyla maddi ve manevi gayretleri arttırmak üzere anlaşma sağlamışlardır.[60]

2000 yılının sonuna kadar BAB'ı absorbe etmek amacıyla 1999 Köln Zirvesi'nde anlaşıldığı üzere AB, Helsinki Zirvesi'nde Brüksel'de AGSP'nin gerekli altyapısını oluşturmak üzere bir dizi askeri ve sivil komite ve kadro örgütlenmesini tesis etmeye karar vermiştir. Yeni düzenlemelere göre, Büyükelçilik düzeyinde ODGP'den sorumlu Siyasal Komite'nin (Political Committee) yerini, Siyasal ve Güvenlik Komitesi'nin (Political and Security Committee – PSC)[61] almasına karar verilmiştir. Bu yeni haliyle de PSC, AB'nin dış, güvenlik ve savunma politikasının tüm boyutları ile ilgilenecektir. Ulusal savunma şeflerinin askeri temsilcilerinden oluşan bir Askeri Komitesi (Military Committee –MC) kurulmasına karar verilmiştir. Bu komite, PSC'ye danışmanlık yapmaktadır ve bu danışmanlık ayrıca AB Genelkurmayı'nı da yönlendirecektir. Helsinki Raporu ile kurulması planlanan bir üçüncü komite ise Askeri Kurmay Birimi'dir (Military Staff –MS). Birimin görevleri arasında, Petersberg görevleri için stratejik planlama yapmak, erken uyarı, durum değerlendirmesi, AB'nin düzenlediği operasyonları yürütmek, krizleri yönetmek ve AGSP'yi desteklemek yer almaktadır.[62]

2000 yılı Haziran'ında gerçekleşen Feira Zirvesi'nde savunma ve güvenlik politikası konusundaki kararlılık teyit edilmiştir. Aynı yılın Aralık ayındaki Nice Zirvesi'nde ise AB Güvenlik ve Savunma Politikası, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının bir uzantısı olduğu resmen deklare edilmiştir.[63] AGSP sürecindeki bu

---

[60] **A.e.**, s. 85.
[61] PSC ile ilgili nihai düzenlemeler yapılıncaya kadar 1 Mart 2000 tarihinde bir iPSC (Geçici Politik Güvenlik Komitesi) kurulmuştur. Nihai aşamada oluşturulacak PSC'nin Yüksek Temsilci başkanlığında toplanması öngörülürken, iPSC ise dönemin Dönem Başkanlığını elinde tutan ülkenin temsilcisi başkanlığında toplanacaktır. Jolyon Howorth, "European Integration and Defence," **Challiot Paper 43**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2000, s. 33.
[62] Hunter, **a.g.e.**, s. 65-66.
[63] Simon Duke, "CESDP Nice's Overtrumped Success," **European Foreign Affairs Review 6**, 2001, s. 155.

önemli ilerlemenin, 2000 yılındaki Hükümetlerarası Konferans ve Fransız Dönem Başkanlığı'nın sonuçları sayesinde gerçekleştiği söylenebilir.[64] Daha önce de belirtildiği gibi, Helsinki Zirvesi'den sonra AGSP'nin altyapısını düzenlemek için bir takım kurumlar oluşturulmasına karar verilmiştir. İşte bu kurumların oluşturularak, resmen faaliyete başlaması ise Nice Antlaşması[65] ile gerçekleşmiştir. Bu çerçevede üç yeni birim kurulmuştur: Siyasal ve Güvenlik Komitesi; AB Askeri Komitesi (EU Military Committee – EUMC); AB Askeri Personeli (EU Military Staff - EUMS). Antlaşmanın 25. maddesine göre PSC, patlak veren krizlere karşı AB'nin tutumunun siyasal kontrolünü ve stratejik yönelimini belirlemekle görevlendirilmiştir. Komite'nin çalışmalarının devamlı olması, kriz dönemleri dışında da devam etmesi kararlaştırılmıştır. AB ülkelerinin Savunma Bakanları düzeyindeki temsilcilerinde oluşan AB Askeri Komitesi'nin görevi, AB dışındaki ülkelerle ve uluslarası örgütlerle ilişkileri sürdürmek ve bu konuda tavsiye ve önerilerde bulunmak olarak saptanmıştır. AB Askeri Personeli ise askeri gelişmeleri gözlemlemek, ulusal ve uluslararası düzeyde askeri merkezlerle iletişim halinde bulunmak, askeri planlama ve strateji belirlemek, ODGP kararlarını uygulamak için askeri koordinasyon sağlamakla görevlendirilmiştir.[66]

AB'nin 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde gerçekleştirdiği Laeken Zirvesi'nde, AGSP'nin daha fazla geliştirilmesi, sivil ve askeri yeteneklerin güçlendirilmesi ve buna uygun AB yapılarının oluşturulmasının sağlanmasıyla AB'nin kriz yönetimi operasyonlarında daha fazla söz sahibi olacağı bir kez daha vurgulanmıştır. Bu bağlamda, AB'nin imkan ve yeteneklerinin geliştirilerek, daha zorlu görevlerde yer almasının gerekliliği belirtilmiştir.[67] Zirve'de ayrıca, Birliğin bundan sonra bazı kriz yönetimi operasyonlarını gerçekleştirebileceği belirtilmiştir. Bir başka deyişle, Laeken Zirvesi'nde, AGSP'nin operasyonel hale geldiği beyan edilmiştir. O tarihte her ne kadar Berlin-Artı ile ilgili düzenlemeler bir sonuca ulaşmamışsa da Birlik,

[64]Simon Duke, "After the Applause Stops, Nice's Aftermath and Prospects for CESDP", s. 24, (Çevrimiçi) http://www.eipo.nl/Eipescope 2001/1, 16 Temmuz 2004.
[65] Nice Antlaşması, 26 Şubat 2001'de imzalanmış ve Şubat 2003'de yürürlüğe girmiştir.
[66] International Crisis Group, **EU Crisis Response Capability: Institutions and Process for Conflict Prevention and Crisis Management**, Report, No: 2, Brussels, 26 June 2001, s. 29-30.
[67] Özdemir, **a.g.e.**, s. 20.

Köln ve Helsinki'den bu yana AGSP konusunda epey bir mesafe kaydedildiğini ifade etmiştir.

21-22 Haziran 2002 tarihleri arasında Sevilla'da gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde, AB'nin kriz yönetimi görevlerini üstlenecek durumda olduğu teyit edilerek, 1 Ocak 2003 tarihinden geçerli olmak üzere, Bosna-Hersek'te BM'in yerine, AB'nin Polis Misyonu'nun (European Union Police Mission – EUPM) görevini üstelenmeye hazır olduğu bildirilmiştir. Makedonya'da da NATO'nun görev süresinin dolmasından sonra AB'nin bu görevi devralma isteği de açıklanmıştır. Sevilla Zirvesi, 11 Eylül olaylarından sonra düzenlenmiştir ve terörist saldırıların sonuçlarının tartışıldığı bu dönemde Zirve'nin bu tartışmalardan uzak kalması beklenemezdi. AB'nin Dönem Başkanı olan İspanya, "teröre karşı savaş"ın (fight against terrorism) Petersberg görevleri dahilinde AB Antlaşması'na dahil edilmesi hususunda ısrar etmiştir. Ancak diğer üye ülkeler, Birliğin böyle bir misyonu yüklenmesine pratik veya yasal nedenler yüzünden ikna olmamışlardır. Sonuçta, 2002 Sevilla'da bir orta yol bulunmuştur. Zirve'de, AB'nin teröre karşı savaş verme konusundaki kararlılığı vurgulanmış ve bu amaç için ODGP ve AGSP'nin araçlarının kullanılacağı ifade edilmiştir. Sevilla'da alınan bu karar AB güçlerinin yeniden tanımlanması için küçük bir adımken, asıl gelişme "teröre karşı savaşın" Avrupa Konvansiyonu'nda hazırlanan Anayasa Taslağı'nın MaddeIII-210'da yer almasıyla gerçekleşmiş ve Petersberg görevleri genişletilmiştir.[68]

3.4. AGSP Alanındaki Yeni Gelişmeler

Geçtiğimiz yıllardaki bir dizi gelişme, daha tutarlı bir AGSP projesi için çok emek harcandığını ve özen gösterildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. AB'nin benimsediği "Strateji Belgesi", AB Anayasası içinde AGSP ile ilgili olarak öngörülen maddeler ve 2010 Helsinki Temel Hedefleri ile ilgili kararlar, bu önemli gelişmelerin başında yer almaktadır.

[68] Martin Ortega, "Beyond Petersberg: Missions for the EU military Forces," **EU Security and Defence Policy – The First Five Years (1999-2004)**, Ed. Nicole Gnesotto, Paris, Institute Security Studies European Union, 2004, s. 76-79.

3.4.1. Avrupa Güvenlik Stratejsi (AGS)

Berin-Artı anlaşmasının 2002 tarihinde sonuçlanmasından sonra, 12-13 Aralık 2003 tarihinde yapılan Brüksel Zirvesi, Avrupa güçlerinin hedeflerine ulaşabilmesi için daha çok çalışma yapılması gerekse de, Helsinki ile başlayan sürecin sonlandığının göstergesi olmuştur.[69] Zirve'de Devlet ve Hükümet Başkanları, Javier Solana tarafından hazırlanan "Daha iyi bir dünyada güvenli bir Avrupa" (A secure Europe in a better world) başlıklı "Avrupa Güvelik Stratejisi" (European Security Strategy – ESS) kabul edilmiştir. Belge, ODGP ve AGSP'nin ilerideki tutum ve politikaları için bir rehber niteliğindedir. Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin, AB'nin askeri kuvvetlerinin amaçları ve görevlerini anlamakta önemli bir unsur olduğu varsayılabilir.[70] AB, Strateji Belgesi ile tarihinde ilk defa küresel güvenliğe dair bir stratejik tutum belirlemiştir. Strateji Belgesi, AB'nin uluslararası sahnede daha etkin rol oynaması ve küresel güvenlik ile istikrara daha fazla katkıda bulunmasını amaçlayan bir takım önermeler içermektedir.

Üç bölümden oluşan belge, küresel güvenlik ile ilgili bir durum tespiti yaptıktan sonra AB'nin stratejik hedeflerini belirlemekte ve bu hedeflere ulaşılmasını sağlayacak politika önerilerini sıralamaktadır. Belgenin giriş bölümü, AB küresel bir aktör olarak tanımlamakta ve Avrupa'ya küresel güvenliği sağlamada sorumluluğu paylaşmaya hazır olma çağrısında bulunmaktadır. Bu çerçevede küresel güvenliğe karşı olan tehditler, bölgesel çatışmalar, yoksulluk, açlık bulaşıcı hastalıklar, sığınmacılar ve büyük ölçekli göçler, yolsuzluk, iklim değişikliği ve enerji bağımlılığı olarak sıralanmaktadır. Belgeye göre bir AB ülkesinin toprak bütünlüğüne yönelik bir saldırı düşük bir ihtimal olarak görülmekte, buna karşılık Avrupa'nın daha farklı, görünürlülüğü ve öngörülebilirliği daha düşük tehditlere maruz kaldığı belirtilmektedir. Söz konusu tehditler ise terörizm, kitle imha

[69] Burkard Schmitt, " European Capabilities – How many Divisions?" **EU Security and Defence Policy – The First Five Years (1999-2004)**, Ed. Nicole Gnesotto, Paris, Institute Security Studies European Union, 2004, s. 96.
[70] Ortega, **a.g.e.**, s. 82.

silahlarının yaygınlaşması, bölgesel çatışmalar, çöken devletler ve organize suçlar olarak kaydedilmektedir.[71]

Belgenin ikinci bölümü, bu tehditlere karşı geliştirilecek savunma tedbirlerini, Avrupa'nın yakın çevresinde istikrar ve iyi yönetişime katkıda bulunmasını ve etkin çoktaraflılığa dayalı bir uluslararası düzenin tesisini AB'nin stratejik öncelikleri olarak tanımlamaktadır. Bu bölümde geleneksel savunma doktrinin ötesine geçilerek, yeni tehditlerin dinamik ve yayılmaya müsait özellikleri nedeniyle ilk savunma hattının dışına çekilmesi gerektiğine işaret edilerek, önleyici bir politika önerisinde bulunulmaktadır. Ancak bu tehditlerin yalnızca askeri tedbirlerle önlenemeyeceğine de dikkat çekilerek, bu tehditlerin üstesinden gelebilmek için farklı araçların birlikte kullanılması gereğine dikkat çekilmekte ve AB'nin bu nitelikteki sorunların çözüme kavuşturulmasını sağlayacak araç zenginliğine sahip olduğu vurgulanmaktadır.[72]

Belgenin son bölümünde ise politika önerilerine yer verilmekte, ve AB'nin bu alanda daha proaktif bir politika izlemesi gereğinin altı çizilirken, topluluğun savunma ve güvenlik alanındaki yeteneklerinin artırılması gereğine işaret etmektedir. Bu alanda üye ülkelerin politikaları arasında daha yakın bir işbirliğinin gerekliliğine dikkat çekilen belgenin son bölümünde ise, başta ABD olmak üzere Rusya, Çin ve Hindistan gibi dünyada anahtar konumundaki diğer ülkelerle işbirliğinin gereğine işaret edilmektedir.[73]

3.4.2. AB Anayasası'na Doğru Giderken

AB'nin anayasallaşma süreci, 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'de gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından yeni bir ivme kazanmıştı. AB anayasasının yörüngesindeki bu hareketlenme "teröre karşı tek Avrupa" fikri temelinde yapılanmaktaydı. "Avrupa için bir Anayasa oluşturan Taslak Antlaşma",

[71] Javier Solana, "A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy," 12 Aralık 2003, s. 3-9, (Çevrimiçi) http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf, 24 Ekim 2004.
[72] **A.e..**, s. 10-16.
[73] **A.e..**, s. 17-21.

29 Ekim 2004 tarihinde üye ülkelerce imzalanmıştır ve üye ülkelerin parlamentoları ya da bizzat halkı tarafından onaylanarak yürürlüğe girecektir. Üye ülkelerin tamamının onay vermesi halinde daha önceki Kurucu Antlaşmalar'ın (EURATOM dışında) geçerliliğini sona erdirecek AB Anayasası'nda, AGSP'ye ilişkin olarak yeni bazı hükümler yer almaktadır. Sözü edilen hükümler; Petersberg Görevleri'nin kapsamının genişletilmesi, savunma alanındaki işbirliği bağlarının sıkılaştırılması, savunma konularında uzman bir kuruluşun oluşturulması, dayanışma ve karşılıklı savunma ilkeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.[74]

Yukarıda da belitildiği gibi, Anayasa'nın yürürlüğe girmesi uzun ve karışık sayılabilecek bir onaylanma sürecine bağlıdır. Bu bağlamda, Anayasaya, birliğin kurucu iki üyesinde yapılan referandumlar sonucunda onaylanmayarak (Fransa'da 29 Mayıs 2005 ve Hollanda'da 1 Haziran 2005), bu ülkelerde anayasanın kabul edilmemesi büyük tartışmalara yol açmıştır. Çıkan anayasa krizi, birlik içinde büyük tartışmalara yol açmıştır ve Birliği, kendini tekrar sorgulaması sürecine götürebilecek bir noktaya getirmiştir. Anayasa krizi ve 16-17 Haziran'daki Brüksel de gerçekleşen Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'ndeki bütçe tartışmaları AB içinde yeni sorunların habercisi gibi gözükse de bunlar oldukça yeni gelişmelerdir, ve bu gelişmelere dayanarak spekülatif tahminlerde bulunmanın analitik ve bilimsel olamayacağı açıktır. Zira herşeyden önce AB çok ciddi bir yapılanmadır ve tarihindeki çok ciddi başka krizlere rağmen varlığını sürdürebilmiştir. Anayasa tartışmasına gelince, anayasanın hukuken rafa kalkmadığını hemen belirtmekte yarar vardır. Zaten son zirvede oylama sürecinin devam etmesine sadece sürecin biraz daha ağırdan alınmasına karar verilmiştir.

AB Anayasası ilgili yaşanan krizlerin Birliğin başını ağrıtacağı üstü örtülemeyecek bir gerçektir. Ancak konu Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na gelince, anayasanın yürürlüğe girmemesi AGSP'ye çok hayati bir zarar vermeyebilir. Kuşkusuz ki, Birliğin küresel bir güç olma yolunda Güvenlik Stratejisi ile birlikte çok önemli bir adım olan anayasa, uzun dönemde AGSP'yi de etkileyecek etkili

[74] AB Anayasasının maddeleri için bkz.: (Çevrimiçi), http://europea.eu.int/constitution/en/protoc8_en.htm, 29 Mayıs 2005.

politikalar üretmesini baltalayacaktır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır ki, AGSP bu güne kadar çoğunlukla AB'nin Kurucu Antlaşmaları'nın çizdiği çerçeve dışında gelişme kaydetmiştir. Aynı durum AB Anayasası için de geçerli olabileceğini söylemek mümkündür. AGSP ile ilgili maddeler illa anayasanın yürürlüğü girmesi ile işlerlik kazanmayacaktır. AB kendi nezdinde düzenlediği zirveler ve toplantılar, Başkanlık Raporları, basit Konsey kararları ve ortak eylemler çerçevesinde "Avrupa Savunma Ajansı" (European Defence Agency – EDA), "dayanışma ilkesi" (solidarity clause) örneklerinde olduğu gibi anayasal sürecin dışında da anayasadaki AGSP ile ilgili maddeleri yürürlüğe sokulabilmektedir.[75]

3.4.3. 2010 Temel Hedefine Doğru Giden Yol

Helsinki'de belirlenen "Temel Hedef" sürecinin tamamlanması ve Avrupa Güvenlik Stratejisinin kabul edilmesi yeni "2010 Temel Hedef"i (Headline Goal 2010) için gerekli yapıyı hazırlamıştır. Schmitt'e göre, "Helsinki süreciyle rekabet ve Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin çizdiği stratejik şartların öngördüğü şekilde Avrupa yeteneklerinin geliştirilmesi gelecek yılların mücadelesini teşkil edecektir. İlk Temel Hedef büyük ölçüde Kosova savaşı tarafından belirlenmişti; ikincisi ise yeni, geleneksel olmayan tehditleri dikkate almalıdır."[76]

Avrupa devletleri, Temel Hedefin gerçekleştirilmesi sırasında AB'nin imkan ve yeteneklerindeki eksiklikleri fark etmişler ve bunların düzeltilmesi için girişimler başlatmışlardır. En önemli eksikliklerden biri, kriz bölgelerine çok hızlı şekilde intikal edebilerek verilen görevleri yerine getirebilecek özel eğitilmiş güçlerin yokluğudur. Bu eksikliği gidermek için Fransız-İngiliz girişiminin ardından, Şubat 2004'de Fransa, Almanya ve İngiltere, "savaş birliği" (battle group) kavramını ortaya

[75] Antonio Missiroli, "Mind the Steps: The Constitutional Treaty and Beyond," **EU Security and Defence Policy – The First Five Years (1999-2004)**, Ed. Nicole Gnesotto, Paris, Institute Security Studies European Union, 2004, s. 153-154.
[76] Schmitt, **a.g.e.**, s. 98.

koydular. İki ay sonra Nisan'da ise tasarı, AB Savunma Bakanları tarafından onaylandı.

Bu kavrama göre, savaş birlikleri (ya da taktik birlikler – tactical groups) gerekli destek birimleriyle 1.500 askerden oluşacak ve 15 gün içinde kriz bölgelerine konuşlanabileceklerdir. Bu grupların, yüksek yoğunluklu çatışmalarda görev yapabilme ve çok büyük ölçekli operasyonlarda en baştaki kuvvet olarak görev yapabilme kapasitesine sahip olmaları öngörülmektedir.[77]

Belçika, Fransa, Almanya ve Lüksembug'un Devlet ve Hükümet Başkanları 29 Mayıs 2003 tarihinde gerçekleştirilen Brüksel toplantısında, AB operasyonlarının planlaması ve yönetilmesinden sorumlu NATO imkanlarını kullanmayan otonom bir askeri kumanda merkezi (headquarters) kurulması ile ilgili bir tasarı ortaya sunmuşlardır. Ancak bu tasarı, böyle bir oluşumun gerek ulusal gerekse NATO'nun yeteneklerinin gereksiz bir tekrarı olacağı gerekçesiyle diğer bazı üye devletler tarafından eleştirilmiştir. Kasım 2003 yılında Fransa, Almanya ve İngiltere arasında bir uzlaşma sağlanmış ve bu uzlaşma Aralık ayındaki Konsey toplantısında resmiyet kazanmıştır. Yeni teklife göre, Berlin-Artı düzenlemeleri altındaki NATO imkanlarından yararlanılarak düzenlenen AB operasyonlarının hazırlığını geliştirmek amacıyla SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers Europe-Müttefik Avrupa Yüksek Kumandanlığı) bünyesinde küçük bir AB birimi (hücresi) oluşturulacaktır. Bunun dışında AB Askeri Personeli bünyesinde, erken uyarı, durum analizi ve stratejik planlama konusunda kapasiteyi arttırmayı hedefleyen, sivil-askeri unsurlardan oluşan bir başka biriminde kurulması öngörülmüştür.[78]

AGSP konusundaki diğer çok önemli gelişmelerden biri de Avrupa Savunma Ajansı kurulmasıdır. Aslında, Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulması fikri, Avrupa'nın gündeminde uzun yıllardan beri yer almaktaydı. Bu nedenden ötürü bu fikir çok yeni sayılmaz. NATO ve Batı Avrupa Silahlanma Grubu (Western Armanments Group) gibi diğer Avrupa yapıları uzun yıllardır tank, gemi ve uçak

[77] **A.e..**
[78] **A.e..**

gemisi yapımında ve geliştirilmesi gibi konularda üye devletleri hükümetlerini daha yakın çalışmaları konusunda cesaretlendirmeye çalışmışlardır, ancak üye ülkeler bu konuda başarısız olmuşlardır. Hükümetler sadece geçici düzeydeki projeler için işbirliği yapmışlardır.

AB'nin AGSP aracılığıyla bağımsız olarak eylemlerde bulunabilmesi için NATO'nun içinde hali hazırda var olan imkanlarına ihtiyacı vardır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, AB'nin otonom bir kapasiteye sahip olabilmesi için NATO'nun bazı imkanlarına tek başına sahip olması gerekliliktir. Etkili ve rekabetçi bir Avrupa silah endüstrisi ise sadece ekonomik nedenlerden değil daha da önemlisi AB'nin bağımsız hareket edebilmesi için gereklidir. Avrupa'nın askeri güçlerinin gelişimini büyük ölçüde teknolojinin sunduğu seçenekler tarafından belirlenecektir. Bu bağlamda AB, gelecekteki operasyonlarının hedefleri de elindeki askeri teçhizatların niteliğine bağlı olacaktır.[79] Üye devletler 2003 yılında, askeri teçhizatları geliştirmelerinde ve satın almalarında işbirliği yapılmasına yardımcı olmak amacıyla, 2004 yılında faaliyete başlaması için bir Avrupa Savunma Ajansı kurulmasına karar verdiler.[80] Ajans'ın önemli görevleri arasında, savunma yeteneklerinin geliştirilmesi; silahlanmada işbirliği; Avrupa savunma teknolojisi sanayi üssü ve savunma teçhizatı pazarı; ve araştırma ve teknolojide işbirliği sayılabilir.

Yeni Temel Hedef, Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin nitelikli bir yaklaşım kullanarak çok daha somut askeri hedefler belirleyerek, bunların uygulanmasını kolaylaştırabilir. Bu bağlamda, yeni Temel Hedef, üye devletlere ve AB'ye dinamik bir yaklaşım kazandıran bir yöntem ve somut hedefler olarak değerlendirilebilir.

[79] Reinhardt Rummel, "From Weakness to Power with the ESDP?" **European Foreign Affairs Review 7**, 2002, s. 465.
[80] Schmitt, **a.g.e.**, s. 100.

3.5. Avrupa Güvenlik Sisteminin Bugünü ve Geleceği

Daha önce de vurgulandığı gibi, Soğuk Savaşın sona ermesi bütün güvenlik paradigmalarının değişmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte iki kutuplu bir dünyadan, yerel ve bölgesel ancak belirgin olmayan tehditlerin öncelik aldığı yeni bir dünya düzenine geçiş çok boyutlu bir tehdit tanımlamasının gerekliliğini de beraberinde getirmiştir.[81] Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan barış, güvenlik ve istikrarın tüm ülkelerce eşit olarak paylaşılmadığı muhakkaktır. Özellikle tehdidin ortadan kalktığı Batı Avrupa ülkeleri silahlı kuvvetlerinde ve savunma harcamalarında büyük çaplı indirimler yapmışlar, zaten gelişmiş durumdaki ekonomilerine, eğitime, sosyal güvenliğe kısacası halkın huzur ve refahına daha fazla kaynak ayırma imkanına kavuşmuşlardır. Ancak bu dönemde Soğuk Savaşın katı demirperdesinin getirdiği statik dengenin kalkması, yaklaşık yarım asır fiili çatışma görmemiş olan Avrupa kıtasını, özellikle Balkanları derinden etkilemiştir. Soğuk Savaşın nükleer silahları da kapsayan terör dengesi etkisini kaybedince, uluslararası ve bölgesel çelişkilerden kaynaklanan "sınırlı konvansiyonel çatışma alanları" için uygun bir zemin oluşmuş olur.[82]

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Avrupa devletlerinin sınırlarına yönelik başka devletlerden gelecek tehditler büyük ölçüde ortadan yok olmuştur. Artık, Avrupa sınırlarını başka devletlerden gelecek saldırılara karşı savunmak zorunda değildir. Oysa şimdi Avrupa, sınır tanımayan başka tehditlerle karşı karşıyadır. Bu yeni tehditler arasında; terörizmi, etnik ve milliyetçi çatışmaları, kitle imha silahların yaygınlaşmasını, göçü, örgütlü suçun yükselişini, silah ve uyuşturucu kaçakçılığını sayabiliriz. Güvenliğin, Soğuk Savaş sonrasında kazandığı bu yeni gündem yukarda da belirtildiği gibi, Avrupa'nın güvenliğinin nasıl düzenleneceği sorunsalını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, hiçbir örgütün tek başına Avrupa güvenliğini etkileyen bu sorunlar mozaiğiyle başa çıkması muhtemel değildir. Bu yeni düzende Avrupa

[81] Esat Arslan, **Türk Dış Politikasında Ödün Değil, Uzlaşı**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003, s. 173.
[82] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik (Türkiye'nin Uluslararası Konumu)**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 291.

tümüyle yeni bir sistem geliştirmelidir ki, bu sistem siyasal, ekonomik ve askeri değişimlere rahatça uyum sağlayarak kalıcı ve güvenli bir barış sağlayabilsin.

Soğuk Savaş yıllarında Avrupa güvenliğini garanti eden NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde de bu misyonunu başarıyla yerine getirmiştir. Avrupa'da meydana gelen etnik temelli sorunların engellenmesi, barışın tesisi ve devamını, ne BM, ne AB ne de AGİT sağlayamamıştır. Bu örgütler temelde diplomatik çözüm yollarını kullanmaktadır, ancak bu sorunların çözülmesi barışçıl yöntemlerle sağlanamamıştır. Sorunların çözülerek, barışın sağlanması ise askeri olanaklara sahip olan NATO'nun girişimleriyle olanaklı olmuştur. NATO'nun Avrupa'daki sorunları çözmede diğerlerine göre daha etkili olmasının kuşkusuz birçok nedeni vardır. NATO'nun askeri imkan ve yeteneklerinin diğerlerine göre çok daha gelişmiş olması, bu başarının temelidir. Ayrıca, NATO bünyesinde ABD'nin tartışmasız liderliği söz konusudur. NATO'nun imkan ve yeteneklerinin büyük bir kısmı ABD tarafından sağlanmaktadır. Bu nedenlerden ötürü NATO politikalarının genel olarak Amerikan perspektifi çerçevesinde şekillendiği söylenebilir.

Daha önce belirtildiği gibi, Soğuk Savaş sonrasında bağımsız bir dış politika izleme özleminde olan Avrupalı Birliği kendini yeniden yapılandırarak Avrupa'da tehditlerin önlenmesi, kriz durumunda barışın tesisi ve kurulan barışın sürdürülmesi misyonlarını kendi üstlenmek istemektedir. Bu noktada, Soğuk Savaş ve özelde 11 Eylül sonrası Avrupalı aktörler ve ABD egemenliğindeki NATO arasında Soğuk Savaş sırasında çok az sorgulanan stratejilerin ufak ufak farklılılaştığını, barışı sürdürmenin ve güvenlik sisteminin nasıl olması ile ilgili algılarının değiştiğini görmekteyiz. Bu çerçevede, Avrupa merkez blokunun tercihi "güvenliğe alınmış sistem" iken, 11 Eylül sonrası ABD yönetiminin sunduğu alternatif sistem ise "güvenlikçi bir sistem" olarak biçimlenmektedir.[83]

Güvenlikçi barış perspektifini benimseyen ABD ve güvenliğe alınmış barış yaklaşımıyla haraket eden AB'nin, uluslararası sistem içinde kalıcı barışa yönelmiş

[83] Arıboğan, **Güvensizlikten Barıştan....**, s. 59.

tehditler konusunda konsensus sağlamalarına rağmen, bu tehditleri bertaraf etme noktasında görüş ayrılıkları vardır. AB, uluslararası normların ve hukukun antlaşmalar yoluyla kurumsallaştırılmasından, ortak bir barış kültürü yaratılmasından ve uluslararası aktörlerin çözüm arayışlarında tam bir konsensus sağlayarak ortak politikalar üretmesinden yanadır. ABD ise bu defansif yaklaşıma karşılık, daha ofansif bir perspektifle uluslararası normlara tam riayetin ve konsensus sağlama sürecinin, barışı tehdit eden sorunların etkin çözümü için gereken süreci uzatacağını ve bu yüzden daha az sayıda ve yetkin güçlerin belirlenen tehditleri bertaraf etmede uluslararası konsensus oluşmadan etkin müdahale gücü ve "önleyici müdahale" (pre-emptive action)[84] tekniklerini kullanmanın daha işlevsel olacağını benimsemektedir. Bu iki farklı barış anlayışının avantajları ve dezavantajları olduğu açıktır. Avrupa'da ve dünyada barışı korumak ve sürdürebilmek için uluslararası sistemde bunları birbirine kaynaştıran doğru oluşumlara ihtiyaç olduğu ise açıktır.

Yukarıda açıklananlardan anlaşılacağı üzere, ABD ve AB arasında barışın tesisi ve devamının nasıl sağlanacağı konusunda yöntemler hususunda görüş ayrılıkları bulunmaktır. Bu bağlamda, Amerikalılar ve Avrupalılar etkin müdahale biçimlerinin nasıl olması gerektiği noktasında birbirleriyle tam olarak anlaşamamıştır. Avrupa Birliği, ABD'nin "iş işten geçmeden" tehlikeyi bertaraf etmek amacıyla kuvvet kullanabilme politikasına çok sıcak bakmamaktadır.[85] ABD'nin "önleyici savaş" (pre-emptive war) kavramının bir ilke haline getirmek istemesinden ne Rusya ne de AB hoşnut değildir.[86] Avrupa Birliği, "çatışma önleme"

[84] Önleyici müdahale: ABD'ye göre eğer bir tehdit olasılığı varsa, o tehdidin gerçekleşmesini beklemeden müdahale etmek meşrudur, çünkü tehdit bir kere gerçekleşti mi, iş işten geçmiş olur.
[85] Müdahale hakkı, uluslararası hukuk ve politikada özellikle Soğuk Savaş sonrasında çok tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Önceden davranma, önleyici müdahale ya da önleyici savaş olarak farklı isimlerle tanımlanan bu kavram oldukça tartışmalıdır. Tanımlama sorunu kavramı karışık bir hale getirmiştir. ABD hükümetinin "önceden davranma" dediğine birçok Amerikalı, Avrupalı ve diğerleri "önleyici savaş" demektedir. Bu çalışma, terminolojik bir karışıklıktan kaçınmak için bu kavramları birbirleri yerine kullanmıştır. Önceden davranma kavramının tartışmalı hale gelmesinin bir diğer sebebi de ABD yönetiminin bunu, en aşırı durumlarda tüm hükümetlere açık bir bir seçenek olarak görmek yerine bir doktrin statüsüne çıkarmasıdır.
[86] Alexander I. Nikitin, "Pre-emptive Military Action and The Legitimate Use of Force: A Russian View," Pre-emptive Military Action and The Legitimate Use of Force, Ed. François Heisbourg, **ESF Working Paper**, No: 11, London, Şubat 2003, s. 12-17.

(conflict prevention) [87] olarak adlandırılan yöntemle yani çatışmaları tetikleyen ve çatışmalarının kökenlerini oluşturan unsurlarla hem kısa hem uzun dönemde mücadele ederek tehditlerin önlenebileceği görüşündedir. Bu noktada Avrupalı aktörler, askeri güç kullanarak yapılacak önleyici bir müdahalelenin, çatışmaların önlenmesi seçeneğinden önce olarak kullanılacak yöntem olmasını doğru bulmamaktadırlar, çünkü önceliğin önleyici müdahaleye verildiği bir durum, sorun teşkil ettiğine inanılan her bölgenin ya da ülkenin kapılarını müdahaleye açık hale getirecektir.[88]

ABD ve AB arasındaki bu uzlaşmazlıklara rağmen, ABD'nin genelde Avrupa'nın girişimlerini desteklemiştir. ABD, AB'nin temellerini oluşturan Roma Antlaşması'na taraf olmamasına rağmen AB ile çok özel ilişkiler kurmuştur. Soğuk Savaş süresince Avrupa'nin siyasal, ekonomik ve askeri ilişkilerinde tamamlayıcı bir aktör olarak hareket etmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ise Rusya Federasyonu ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkileri geliştirme amacıyla, Avrupalı ortakları ile birlikte NATO'nun değişimi için çalışmıştır. ABD, AB'nin kendi savunmasına olan katkısının arttırmasından ve Petersberg görevleri çerçevesinde bazı sorumlulukları yerine getirmesine olumlu yaklaşmaktadır, ancak unutulmamalıdır ki ABD, kendine stratejik bir rakip değil, NATO'ya daha güçlü bir Avrupa katkısı istemektedir.[89] Bu bağlamda, ilk başlarda NATO'ya alternatif bir yapılanma olarak gördüğü AB tarafından geliştirilmeye çalışılan AGSP'ye karşı çıkmıştır. ABD'ye göre, AB'nin çabaları NATO'ya alternatif bir yapılanma olarak değil, aksine NATO bünyesinde, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi biçimindeki AGSK çerçevesinde gerçekleştirilmeliydi.

---

[87] Avrupa Birliği, ilk önce "önleyici diplomasi" terimini kullanmışsa da artık "çatışma önleme" terimini kullanmaktadır. Karen Smith, **European Union Foreign Policy in a Changing World**, Cambridge, Polity Press, 2003, s. 156.

[88] Carl Bilt, "Pre-emptive Military Action and The Legitimate Use of Force: A European Perspective," Pre-emptive Military Action and The Legitimate Use of Force, Ed. François Heisbourg, **ESF Working Paper**, No: 11, London, Şubat 2003, s. 4-11.

[89] Paul Teunissen, "Strengthening the Defence Dimension of the EU: An Evaluation of Concepts Recent Initiatives and Development," **European Foreign Affairs Review 4**, 1999, s. 336.

ABD, Kosova krizi sırasında Avrupalılar ile kendi arasındaki askeri kapasite boşluğunu açıkça gördükten sonra önümüzdeki uzun bir dönem boyunca AGSP'nin kollektif savunmayı da içererek NATO'ya alternatif bir yapılanma olarak ortaya çıkamayacağının farkına varmıştır. Zira AB'nin uzun bir süre daha, Petersberg görevlerinin ötesinde, katı güvenlik gerektiren sorunlara müdahale edemeyeceği ortadadır. Kaldı ki, AB, Petersberg görevleri dahilinde, yüksek yoğunluklu çatışma gerektiren bir operasyon henüz yönetmemiştir. AB'nin bugüne kadar yönettiği en büyük operasyon Bosna- Hersek'teki Althea'dır. AB güçlerinin, 2004 sonu itibarıyla NATO'dan devraldıkları bu misyonda ne ölçüde başarı göstereceklerini ise zaman gösterecektir. ABD, Avrupa'da güvenlik ve savunma konusunda atılacak adımlar ve gelişmelerin NATO hattı ile uyumlandırılması gerektiğine inanmaktadır. Bir başka ifade ile, AB ve NATO arasında iki hatlı (paralel) bir gelişim sağlanmalıdır. Bu bağlamda ABD, AGSP'ye "3 D" ilkesi olarak ifade edilen bazı hususlar göz önüne alması suretiyle eskisi kadar karşı çıkmamaktadır. ABD'deki son Bush yönetimi de, Balkanlar'daki sorumluluklarını büyük çapta AB'ye devretmeye karar vermiştir. AB'nin güvenlik ve savunma politikasını geliştirirken göz önünde tutması gereken "3 D" ilkesi şu şekilde tanımlanabilir:[90]

- Decoupling: bu iki hatlı gelişmeler hiçbir zaman bir ayırıma doğru gitmemelidir.
- Duplication: her iki hatta oluşturulan işlevsel insiyatiflerin tekrara yol açmaması gerekir. Buna göre, Avrupa için NATO işlevlerinin tekrarını ifade edecek yapısal ve görevsel girişimlere gerek olmamalıdır.
- Discrimination: bu girişimlerde NATO'nın Avrupa Birliği'ne dahil olmayan üyelerine ayrım yapılmamalıdır.

ABD'nin askeri olarak müdahil olmak istemediği durumlarda sorumluluğu AB'nin üstlenmesi ve sorunlu bölgelerde etkili ve tutarlı bir biçimde operasyonlar geçekleştirmesi aslında ABD'nin çıkarına uygun gözükmektedir. Ancak, ABD'nin AGSP hakkında umutları olduğu kadar endişeleri de vardır. ABD'ye göre AGSP:

[90] Cebeci, **The European Security...**, s. 24.

ABD'nin Avrupa kıtasındaki askeri yükünü azaltabilecektir; ABD güvenliğine tehdit olarak gördüğü bölgelere yaptığı ya da yapacağı operasyonlarda, Avrupa'dan çekeceği bu askeri kapasitesiyi kullanarak ek kaynaklar yaratabilir; Fransa'nin askeri komuta yapısına yeniden entegrasyonu ile ilgili son engelleri kaldırmayı sağlayabilir; Avrupa'nın İttifak içinde ABD egemenliği konusundaki hoşnutsuzluğunu azaltabilir; NATO'yu güçlendirebilir.[91] ABD'nin AGSP konusundaki endişeleri ise şöyle sıralanabilir: AGSP, ek bir kapasite yaratmadan boş vaatlar ve kurumlar üretebilir; Avrupa uluslarının NATO (ABD) sistemlerini tekrar etmesine yol açabilir; NATO'nun AGSK'yı oluşturma çabalarını bozabilir; İttifak üyeleri arasında, NATO'nun bağlılığını zayıflatacak şekilde yapay bölünmeler ve ayrılıklar yaratabilir.[92]

Avrupa'nın güvenliğinin çoğunlukla Avrupalılar tarafından sağlanması, bu kıtadaki askeri yükünü hafifleteceğinden, ABD'nin çıkarına gözükmektedir. Ancak AGSP'nin geliştirilmesine olumlu yaklaşmakla birlikte, bu oluşumun NATO bünyesinde geliştirlmesini özellikle savunmakta, Avrupa güvenliğinden tamamen soyutlanmak istememektedir. Çünkü NATO'dan bağımsız bir güvenlik yapılanmasının gerçekleşmesi durumunda, NATO'nun varlık nedeni ortadan kalkacak ve dolayısıyla ABD'nin Avrupa'daki varlığı ve denetimi de sona erecektir.

Kosova krizi esnasında Avrupalı güçler ile ABD'nin güçleri arasındaki askeri kapasite boşluğu su yüzüne çıkınca, Avrupalılar ODGP'nin savunma boyutunu içine alması gerektiğine karar vererek AGSP'yi oluşturdular. Daha önce de belirtildiği gibi, Avrupalı güçler otonom bir yapı oluşturarak askeri eksikliklerini gidermek amacıyla kendilerini yeniden yapılandırdılar. Ancak AB'nin aldığı kararlar sonucu ortaya bir AB ordusu çıkmadı ya da çıkamadı. Bunun nedenleri arasında, siyasal karar vericiler arasında Avrupa ordusu kurulması konusunda bir görüş birliğinin sağlanaması ve Avrupa kamuoyunu böyle bir ordunun hayata geçirilebilmesi için gerekli olan finansmanı sağlamak amacıyla, yapılabilecek vergi artışlarına da sıcak

[91] Stanley Sloan, "The United States and European Defence," **Chaillot Paper 39**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2001, s. 40-42.
[92] **A.e..**, s. 43-44.

bakmaması sayılabilir. 1992 yılından beri, NATO'nun Avrupalı üyeleri savunma harcamalarını %22 oranında kısmışlardır. AB ordusu yerine ise BMGG'nin dayandığı kurallar ve prosedürler temelinde şekillenen Avrupa Acil Müdahale Gücü oluşturulmuştur.

Avrupa ülkeleri arasında, ABD ile aralarındaki askeri kapasite farkını kapatmaya ve bu ülkeye olan bağımlılıklarından kurtularak; ekonomik, askeri ve siyasal bağımsızlıklarını yeniden sağlamayı düşünenler bulunmaktadır. Her ne kadar Avrupalıların savunma harcamaları düşmekte olsa da, genel olarak bu ülkeler dünyanın askeri harcamalarının %22sini karşılamaktadır, bu ABD'nin yaptığı askeri harcamaların ise %60ına denk gelmektedir.[93] Bu bağlamda, Avrupa devletlerinin savunma harcamaları ABD ile karşılaştırılsa bile azımsanacak boyutta değildir, ancak küresel ölçekte ABD kadar etkili değildirler ve bu durum onları rahatsız etmektedir.

Bugün Avrupa Birliği AGSP projesini, Petersberg görevleri çerçevesinde kriz yönetimi operasyonlarını yürüterek gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Avrupa Birliği, ilk sivil ve askeri kriz yönetimi operasyonunu 2003 yılında Balkanlar'da gerçekleştirmiştir. Avrupa Birliği, 2003 yılından bu yana sadece Balkanlar'da dört tane kriz yönetimi operasyonu yürütmüştür. Balkanlar, Avrupa Birliği için çeşitli nedenlerden ötürü önem taşımaktadır. Balkanlar, bölgedeki ülkelerin Avrupa Birliği'nin gelecekteki potansiyel üyeleri olmaları ve coğrafi yakınlıkları itibarıyla AB'nin sürekli olarak ilgilenmesi gereken bir bölgedir. Bu nedenle, dünyada sadece bu bölge için gerçek bir Avrupa dış politikasının varlığından söz etmek mümkündür.[94] Balkanların Avrupa'nın arka bahçesi olduğu göz önüne alınırsa, bölge genelde AGSP, özelde ise kriz yönetimi yeteneklerinin ölçülmesini sağlayan başlıca zemini teşkil eder.[95]

---

[93] François Heisbourg, "European Defense: Making it Work". **Chaillot Paper 42**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2000, s. 40.
[94] Claire Piana, "The EU's Decision Making Process in the Common Foreign and Security Policy: The Case of Former Yugoslav Republic of Macedonia," **European Foreign Affairs Review 7**, 2002, s. 216.
[95] Triantaphyllu, Dimitrios: "The Balkans Today: The EU and the Region," **Marmara Journal of European Studies,** C.10, No:2, 2002, s. 65.

AB misyonlarının boyutu çok geniş ölçekli olmayabilir ya da büyük üye ülkelerinin liderliğine ve bağlılığına çok büyük ölçüde bağımlı kalmış olabilirler. Fakat burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta vardır ki, AB yürüttüğü kriz yönetimi operasyonları ile kriz yönetimi konusunda önemli bir aktör olma isteğinin sadece teoride kalmadığını, pratikte de bunu yapabilme kapasitesine sahip olduğunu eksikliklerine rağmen kanıtlamıştır. AB'nin özellikle Balkanlarda gerçekleştirdiği operasyonlar, gelecekte Petersberg görevleri çerçevesinde gerçekleştireceği misyonlar için önemlidir. Nasıl ki Soğuk Savaşın ardından NATO'nun Balkanlar'da üstlendiği görevler, NATO'ya kuvvetlerinin esnekliğini ve kısa sürede yer değiştirme kabiliyetini ölçmek anlamında deneyim ve daha ciddi durumlar için tatbikat niteliği oluşturmuşsa, aynı durumun Avrupa Birliği içinde geçerli olacağını söylemek mümkündür.

AB, gerçekleştirdiği operasyonlarla uluslararası platformda kriz yönetimi alanında önemli bir aktör olma konusundaki isteğini ve becerisini kanıtlamıştır. Artık AB'nin, daha geniş ölçekli operasyonlar yürütmeye hazır olduğu söylenebilir. Bu gerçeğin sadece AB değil, ABD gibi diğer uluslararası aktörler de farkındadırlar. 2004'ün sonunda Bosna-Hersek'teki SFOR misyonun sona erdirilerek görevinin EUFOR'a devredilmesi ise bölgede güçlü bir NATO varlığına ihtiyaç olmadığının ve AB'nin askeri yeterliliğinin arka bahçesindeki problemleri çözebilecek kadar geliştiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Uzun dönemde AB'nin silahlı kuvvetlerinin daha da büyütülmesi ve Petersberg görevlerinin ötesinde, NATO'ya destek olarak (ya da NATO'dan bağımsız) ortak savunma görevlerinin de üstlenmesi düşünülmektedir. Avrupalılar bu konuyla ilgili başka bir noktanın daha altını çizmektedirler. Buna göre: AB'nin özerk bir dış ve güvenlik politika geliştirmesi, AB'nin uluslararası bir kimlik kazanması için gereklidir. AGSP sadece ABD ile Avrupalı müttefikler arasındaki yük paylaşımı değil, AB'nin kendi karar verme süreçlerinin oluşturulması amacını taşımaktadır.[96]

[96] Ali Karaosmaoğlu, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri," **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, S. 14, Şubat, Mart, Nisan 2001, s. 160.

AB'nin uzun vadede NATO ya da ABD ile karşılaştırılabilir bir askeri güç geliştirip geliştiremeyeceği belli değildir. Bu noktada, AB'nin karşısında birçok sorun vardır. NATO bünyesinde ABD'nin tartışmasız liderliği söz konusudur. AB'de ise liderlik konusunda Fransa, Almanya ve İngiltere gibi büyük ve etkili ülkeler arasında yarış bulunmaktadır. Tartışmasız bir liderden yoksun 25 üyeli örgütte, Avrupa savunmasına yönelik karar alma sürecinin güçlüğü, savunma alanındaki kararlarda oybirliğinin geçerli olduğu da hatırlatılırsa, dikkat çekicidir. AB'nin etkili ve tutarlı bir güvenlik ve savunma politikasını gerçekleştirebilmesi için savunma harcamalarındaki düşüş sorununa bir çare bulması zorunluluktur. Bunun farkında olan liderler, sorunu "daha çok harca ya da daha iyi harca" (spend more or sprend better) ilkesinden yola çıkarak çözmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu noktada, savunma harcamalarının ne üzerinde olması ile ilgili AB içinde farklı fikirler ve bakışlar ve bölünmeler ortaya çıkmaktadır.[97] Bu noktada AB ülkelerinin, neye ne kadar harcama yapmaları ve savunma yatırımların düzeyi hususunda bir görüşbirliğine vararak ve kaynaklarını ortak bir havuzda toplayarak, ABD ile aralarındaki askeri kapasite boşluğunu doldurmaları gerekir. Bazıları, AB ile ABD arasındaki askeri kapasite boşluğunun nedeninin teknoloji farklılığından değil yatırım farklılığından kaynaklandığını düşünmektedirler. Bu bağlamda da AB, yatırım farklılıklarından ötürü NATO'ya ve ABD'ye bağımlı hale gelmektedir[98]. Örneğin, BMGG kavramı çerçevesinde yapılanan AMG için "hava koruması" (air protection) vazgeçilmez ise AB, NATO imkan ve yeteneklerini kullanmadan yürüteceği operasyonlarda etkili olamaz. Bu bağlamda da Avrupa Birliği'nin kısa ve orta vadede NATO'ya rakip olması beklenemez.

AB, ODGP bünyesinde otonom bir güvenlik ve savunma politikası oluşturmaya başlayıp, kısa sayılabilecek bir sürede kriz yönetimi operasyonlarını yürütmeye başlayınca (NATO imkan ve yeteneklerini kullanarak ya da kullanmayarak), Avrupa savunmasının sadece kriz yönetimiyle sınırlandırılması gerektiği tartışılmaya başlandı. Bu durumda kriz yönetimi görevlerinin sorumluluğu

[97] Antonio Missiroli, "Ploughshares into Swords? Euros for European Defence," **European Foreign Affairs Review 8**, 2003, s. 8.
[98] Carl C. Hodge, **European Security and the Revolution in Military Affairs**, New York, Cambridge University Press, 2002, s. 32.

AB tarafından yüklenilirken, NATO ise kollektif savunma (5. madde) görevlerini üstlenecektir. Bu durum her iki örgütün üstlendiği rollerde uzmanlaşması fikrini kuvvetlendirebilir. Bu tip bir yaklaşımın, kaynakların muhafazasında ve askeri harcamaların azaltılmasında yararlı olacağı düşünülse de, bu yaklaşım Birliği, NATO'nun altında bir organizasyon olarak bırakarak AGSP'nin gelişiminin bütünleşmeci mantığına zarar verebilir.[99] Ayrıca böyle bir yaklaşım, kriz yönetimi ve barışı destekleme harekatının sorumluğunun tamamıyla AB'ye geçmesi durumunda, NATO sadece nükleer caydırıcılık ve 5. madde görevleri için ihtiyatta tutulan bir organizasyona dönüşmesine yol açabilir ve böyle bir durumu NATO'nun kollektif savunma rolüne zarar verebilir.[100]

Avrupa Birliği'nin gelecekte, yapısı ve kapsamı itibarıyla yapısı, NATO kadar geniş bir alanı denetleme gücüne sahip olması mümkün değildir. Birlik üyeleri, NATO'nun ilgi duymayacağı alan ve konularda faaliyet gösterebileceklerini ve bunu yaparken de NATO'nun imkan ve yeteneklerinden yararlanmaya ihtiyaç duyacaklarını belirtmektedirler. NATO'nun ileride önemini yitireceğini iddia etmek zor olsa da, ileriye yönelik gelişmelerde NATO'nun çok dikkatli olması ve yeni gelişmelere uygun olarak kendini günümüzde olduğu gibi yeniden yapılandırması gerekmektedir.

Günümüzde NATO, başlangıçtaki Avrupa ve Atlantik bölgesinin savunma ve güvenliğini sağlama amacının ötesinde, artık küresel ölçekte bir barış ve güvenlik örgütüne dönüşeceğinin ciddi ipuçları vermektedir. Bu ipuçlarının en belirgini, 11 Ağustos 2003 tarihi itibarıyla Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (International Security Assistance Force – ISAF)[101] komuta ve yönetiminin resmen NATO tarafından devralınmasıdır. Bu, Mayıs 2002 Reykjavik NATO Bakanlar

---

[99] Anna Deighton, "The European Security and Defence policy," **Journal of Common Market Studies**, C.40, No:4, 2002, s.734.
[100] Erdoğdu, **a.g.e.**, s.426.
[101] 2001 Aralık ayında imzalanan anlaşma doğrultusunda Birleşmiş Milletler'in yetki vermesiyle oluşturulan ve Kabil ile yakın çevresinde güvenliği sağlayan ISAF, kuruluşundan Haziran 2002 tarihine kadar İngiltere, Haziran 2002'den Şubat 2003'e kadar Türkiye, Şubat 2003'den Ağustos 2003'e kadar da Almanya ve Hollanda tarafından yönetilmiştir. Bu tarihten sonra ise NATO Konseyi ISAF komutasını devralmayı kararlaştırarak, 11 Ağustos 2003 tarihinde komuta ve yönetimi resmen devralmıştır

Toplantısı ve sonrasında Kasım 2002 Prag Zirve kararları ile başlayan bir süreçtir. Bu süreç, bize NATO'nun uzun dönemli vizyonunun, "Avrupa-Atlantik Bölgesi dışına taşarak görev ifa etmek" olacağını göstermektedir. NATO'nun böyle bir vizyon değişikliğine gitmesinin temelinde de, ABD'nin etkisi olduğu açıktır. Çünkü ABD, kuruluşundan günümüze kadar NATO'da söz sahibi olmuş ve ittifakı istediği doğrultuda yönlendirmeyi başarmıştır. Özellikle 11 Eylül sonrası küresel ölçekte bir güvenlik politikası takip eden ABD yine kendi politikaları çerçevesinde NATO'yu yönlendirmeye devam etmektedir.

Ülkelerin güvenliğini tehdit eden uluslararası sorunlara karşı durabilmek topyekün etkin mücadeleyi gerektirir. Bu çerçevede, sarf edilen tüm çabalara rağmen güvenlik ve istikrarın tam olarak sağlanamadığı görülmekte ve NATO ile AB günümüz tehditlerine karşı koymada en önemli iki aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, her iki örgüt arasında her alanda rekabet ve gereksiz tekrarlara mani olarak karşılıklı işbirliği sağlanması da önem kazanmaktadır. Bu durumda kaçınılmaz olarak transatlantik bağın güçlendirilmesini ön plana çıkarmaktadır. AB ile ABD arasında görüş ayrılıkları yaşansa da bir çok alanda ortak çıkarlar söz konusudur. AB ve ABD'nin tehdit değerlendirmeleri de pek farklı olmayıp, sadece olaylara yaklaşım ve uygulanan yöntemler farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda, ABD ile rakip ve rekabet içinde olmanın AB'ye getireceği faydalar oldukça kuşkuludur. AB'nin bugün içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve askeri koşullar gözönüne alınırsa yer kürede ABD'ye rakip olmak isyeyen AB'nin bu düşünü daha uzun yıllar gerçekleştiremeyeceği açıktır, çünkü AB'nin siyasi, yapısal, ekonomik ve askeri anlamda kat etmesi gereken çok yol ve kendi içinde çözmesi gereken çok sorun vardır. AB, ABD'ye rakip olmak yerine çıkarlarını en uygun şekilde korumak adına ve genelde dünyada, özelde Avrupa'da barışın kurulması ve sürdürülmesi adına NATO'nun Avrupa'ya sunduğu güvenlik şemsiyesine zedeleyici bir alternatif oluşturmadan, transatlantik ilişkilerini ABD ile eşit düzeye getirmeyi ve yürütmeyi hedeflemeledir.

SONUÇ

Tarih boyunca genelde savaşlar barışları, barışlar da savaşları doğurmuştur. Kurulan barışların sürdürülebilmesi ise her zaman mümkün olmamıştır. 20. yüzyıl ise insanlık tarihinin en karanlık yüzyıllarından biri olmuştur. Dünyayı değiştiren en önemli buluşlar bu yüzyılda gerçekleşmiştir. Uluslararası politika açısından bakıldığında görülmektedir ki; geçen yüzyıl, Birinci Dünya Savaşı ve sonrası, İkinci Dünya Savaşı ve sonrası ile Doğu Bloku'nun çökmesiyle üç dünya düzeni değişikliğine ve üç uluslararası yeniden yapılanmaya tanık olmuştur. Rusya bu yüzyılı güç kaybı ile yitirmiş, ABD, 20. yüzyıla güçlü bir ülke olarak girmiş, süper güç olarak çıkmıştır. 20. yüzyıla süper güç olarak giren Fransa ve İngiltere aynı yüzyılın sonunda büyük güç kayıplarına uğramışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcılığını yaşayan Avrupa bir daha böyle bir savaşın yaşanmaması için savaş sonrasında bazı düzenlemelere gittiyse de, bilindiği gibi kurulan barışın bazı temellerden yoksun oluşu, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışını engelleyememiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya iki kutuplu bir yapılanmaya girmiş, Avrupa'da, bu yapılanmadan payına düşeni almıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan gerekli dersler alınamadığı için, ikinci bir büyük savaşı yaşamak zorunda kalan kıta, bu savaştan enerjisini yitirerek çıkmıştır. Çünkü savaşın hem kazananları ve hem de kaybedenleri ekonomik varlıklarını tüketmişler, şehirleri ve sanayileri tahrip olmuş, çok sayıda insan ölmüş veya sakat kalmıştır. Bu nedenle de, yoğun bir işgücü ve ekonomik kayba uğramışlardır. Dolayısıyla savaştan galip çıkanlar bile, aslında fiili olarak mağlup olmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı, Avrupa'da bir daha yaşanması istenmeyen acılara ve büyük yıkımlara neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın bilançosu ilkinden ağır olmuştur. Galip devletler, bu ağır faturanın bir daha ödenmemesi için ise savaş sonrasındaki düzenlemelerinde iki savaş arası dönemden aldıkları dersler doğrultusunda barışı kurmak ve sürdürmek için girişimlerde bulunmuşlardır. İşte bu

girişimlerin sonucu olarak ilk etapta, savaş sonrası düzenin nasıl olması gerektiğine dair düzenlenen barış konferansları ve savaşın hukuki sonunu getiren barış antlaşmaları dikkati çeker. Yine savaş sonrasında Avrupa savaş, sırasında yaşanan acıları bir daha yaşamama adına kollektif güvenlik örgütleri oluşturma yolunu tercih etmişlerdir. Avrupalı devletlerin, İkinci Dünya Savaşı'ndan aldıkları en büyük derslerden biri de barışı sürdürmek ve savaşı önlemenin sadece arzu edilerek gerçekleştirilemeyeceği idi. Savaşı önlemenin en radikal yolarından biri ise silahların yok edilmesiydi. Bu nedenle Doğulu ve Batılı ülkeler için Avrupa'da barışın kurulmasının ve sürdürülebilmesinin sağlanması silahsızlanmadan geçiyordu. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle nükleer silahlarla ilgili olarak bir dizi silahsızlanma görüşmesi ve antlaşması yapılmıştır. Ancak antlaşmaların ne derece uygulandığı ve etkileri, denetim mekanizmaları çok iyi çalışmadığı için belirsiz kalmıştır.

Barışın kurulması ve sürdürülme çabalarının bir ürünü olan örgütlenmeleri Doğu Bloku ve Batı Bloku hem birbirlerine karşı hem de birlikte oluşturmuşlardı. İki Blokun İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra, birlikte kurdukları BM ve Soğuk Savaşın yumuşama döneminde oluşturulan AGİT, çok uluslu bir platform sağlamada çok başarılı olmuşlar ve gerginliklerin yumuşatılmasına yardımcı olmuşlarsa da, krizlere etkin müdahaleler de çok başarılı olamamışlardır. Batı Avrupa'nın oluşturduğu kollektif güvenlik örgütlerinden 1948 yılında Brüksel Antlaşması ile temeli atılıp, 1954 Paris Antlaşması ile kurulan BAB ise, savaş sonrası Batı Avrupa'sının savunma ve güvenliğini sağlama konusunda yetersiz kalmış ve 1980'lerin sonuna kadar askeri bakımdan pek önemli bir faaliyette bulunamamıştır. Çünkü bu örgütü oluşturan Avrupa devletleri tüm enerjilerini savaşta kaybetmişler ve savaştan sonra da tekrar eski gücüne kavuşamamışlardır. Bu nedenle savunma ve güvenliklerini Atlantik arası bağ oluşturarak, NATO aracılığı ile sağlama yolunu tercih etmişlerdir. NATO kurulduğu tarihten bugüne kadar üyelerinin savunma ve güvenlik gereksinmelerini sağlamıştır ve sağlamaya da devam etmektedir.

Soğuk Savaş boyu güvenliklerini ABD'ye havale eden batı Avrupalılar, kaynaklarını ekonomik kalkınmalarına ayırarak, bir an önce eski güçlerine ulaşmaya çalışmışlardır. Yarım yüzyılı aşkın bir süredir savunma ve güvenliklerini ABD'nin katkısıyla gerçekleştirmeye alışmış Avrupalı ülkeler, Doğu ve Batı Blokları arasında yaşanan Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra, kendi savunmaları ve güvenlikleri için, daha fazla sorumluluk almaya karar vermişlerdir. Kosova krizi ise AB ülkelerine, askeri kapasitelerini geliştirmeleri gerektiği konusunda çok iyi bir örnek teşkil etmiştir. Bu bağlamda, üye ülkeler kendilerine Temel Hedefler belirlemişlerdir. Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde AB'nin kendini hızlı bir şekilde değiştirdiği, kendini Soğuk Savaş sonrasının getirdiği düzene oldukça hızlı bir şekilde uyum sağladığını söylemek mümkündür. Soğuk Savaş döneminde tabu olan güvenlik, savunma gibi politikalar Soğuk Savaş sonrası hızlı bir dönüşüme uğramış, oluşturulan ODGP ve bünyesindeki AGSP ile AB, uluslararası ilişkilerde ağırlık sahibi, küresel veya bölgesel bir siyasal ve ekonomik aktör olma yolunda önemli adımlar atmıştır ve 2003 yılından sonra gerçekleştirdiği operasyonlarla, eksikliklerine rağmen, kriz yönetimi alanında önemli bir aktör haline gelmiştir. Artık AB, belli konularda ortak karar alıp hareket edebiliyor ve bu ortak karar ve hareket alanını genişletmeye çalışsa da, Birlikte ortak savunmaya dayalı bir Avrupa Ordu'su oluşturma ya da Avrupa Savunma Birliği (geçmişteki AST örneğindeki gibi) oluşturma çabaları görülmemektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa'da eskisi gibi sınırları tehdit eden büyük çaplı savaşlar şu an için pek olası gözükmemektedir. Avrupa Birliği, Soğuk Savaşın eski düşmanlarını işbirliği ya da Birlik üyeliği ile mütteffik haline getirmektedir. Tüm bu gelişmelere rağmen ülkelerin ordularını tamamen tasfiye ettği de görülmemektedir. Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ülkeler, ordularında belki sayısal olarak birtakım azaltmalara gitseler de aynı zamanda ordularını, "daha çok veya daha iyi harca" ilkesini göz önünde bulundurmak suretiyle modernize etmektedirler. Soğuk savaş sonrasında ortaya çıkan yeni tehditler hızlı, esnek ve sürekli müdaheleyi gerekli kılarken; kriz yönetimi de kollektif savunmaya göre ön plana çıkmaktadır. Kriz yönetimi beraberinde Acil Müdahale Gücü, savaş birlikleri gibi kavramları ön plana çıkarsa da bu, ne ulusal orduların ve NATO'nun önemini,

ne de onların işlevlerini ortadan kaldırmamaktadır. Avrupalı aktörler sıcak çatışma unsurları içeren yüksek yoğunluklu krizler ile başa çıkabilme kapasitesini arttırsa da (ki henüz önümüzde savaş birliklerinin aktif bir şeklilde kullanılarak böyle bir krizi yönetebileceğine dair bir örnek yok), Avrupa'nın ortak savunması daha uzunca bir dönem boyunca NATO tarafından sağlanmaya devam edecektir. Başka bir ifade ile NATO, Avrupa'nın savunma ve güvenliğinin garantörü olmaya devam edecektir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Soğuk Savaş sonrası Avrupa sınırlarına yönelik başka devletlerden gelecek tehditler ortadan kalkmıştır, ancak Avrupa artık sınır tanımayan tehditlerle karşı karşıyadır. Terörizm, etnik ve milliyetçi çatışmalar, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, kaçak göç, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, örgütlü suçun yükselişi ise bu yeni tehditler arasında sayılabilir. Ülkelerin güvenliğini tehdit eden bu sorunlara karşı durabilmek ise tek bir örgütün çabaları sayesinde gerçekleşmeyebilir, çünkü bu sorunlara karşı durabilmek topyekün etkin mücadeleyi gerektirir. Örneğin, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da meydana gelen etnik temelli sorunların engellenmesi ve barışın tesisinde ve devamında NATO askeri olanakları sayesinde, BM, AB ve AGİT gibi örgütlerden daha etkili olmuşsa da, diğer örgütlerin diplomatik ve ekonomik çözüm yollarını da görmezden gelmemek gerekir. BM, AB ve AGİT krizlere müdahale de etkisiz kalmışsa da, NATO yardımıyla kurulan barışın kriz bölgelerinde sürdürülebilmesi için gerekli olan düzenlemelerin yapılması ve uygulanmasında çok etkili olmuşlardır.

Tüm bunların ışığında, Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenlik sisteminde barışın kurulmasının ve sürdürülebilmesinin, sistemin mimarı olan bütün aktörlerin yakın işbirliğiyle gerçekleşebileceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, aktörler sağlıklı ve kalıcı bir barış ortamında birbirleriyle rekabet etmek yerine, birbirlerinin eksikliklerini kapatarak işbirliğine gitmelidirler. Avrupa'da güvenlik ve istikrarın sağlanmasında ve günümüz tehditlerine karşı koymada en önemli iki aktör olarak ortaya çıkan AB ve ABD arasında rekabet ve gereksiz tekrarları engelleyerek karşılıklı işbirliğinin sağlanması ise çok önem taşımaktadır. Bu durumda kaçınılmaz olarak transatlantik bağının güçlendirilmesini ön plana çıkarmaktadır.

Avrupa'da barışın sağlanmasında NATO ve AB'nin birbirlerinin alternatifi değil tamamlayıcısı olması gerekir. Zaten, AB'nin yürütmeye çalıştığı Avrupa Güvenlik ve Savunma projesinin uzun dönemde bile NATO'yu ikame edecek bir yetenek ve kapasiteye ulaşacağını söylemek şu anki durumlar göz önüne alındığında pek olası gözükmemektedir. NATO ise Soğuk Savaş sonrası oluşan düzene göre kendini yeniden yapılandırırken askeri gücüne siyasi gücü de eklemek istemektedir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, NATO'nun gücünün askeri imkan ve yeteneklerinden gelmesidir. NATO'nun ABD'nin yönlendirmesiyle uzun dönemde politik olarak da etkili olacağını söylemek mümkündür. Avrupa Birliği ise askeri bir oluşumdan ziyade ekonomik ve siyasi bir oluşumdur. Bu bağlamda, AB'nin elinde azımsanamayacak askeri imkanların yanısıra siyasi bir çok araç bulunmaktadır. Eğer Avrupa Birliği, elindeki bu siyasi mekanizmayı doğru ve etkili bir biçimde kullanırsa, Avrupa'da tesis edilen barışın sürdürülmesinde NATO'ya çok önemli katkılarda bulunabilir. Avrupa güvenlik sisteminin diğer önemli mimarlarından Soğuk Savaş döneminde iki Blokun bazı durumlarda ortak hareket etmesinde siyasi bir platform sağlayan AGİT ve BM'nin, Avrupa'daki barışa sağlayacağı katkılarının da unutulmaması gerekmektedir.

Yeni dünya düzeninde Avrupa'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan barışın sürdürülmesinin kolay olmayacağı açıktır. Bugün Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden sorunlara karşı durabilmek topyekün etkin mücadeleyi gerektirmektedir. Bu nedenle, Avrupa'da tesis edilen güvenlik sisteminin sürdürülebilmesinin sistemin mimarı olan bütün aktörlerin yakın işbirliğiyle gerçekleşebilir. Avrupa'nın güvenlik siteminde etkin olan aktörlerin ve örgütlenmelerin birbirlerine göre farklı alanlarda avantajları vardır. Bu bağlamda aktörler, bu farklı alanlardaki avantajlarını birbirleriye uyumlaştırılarak işbirliğine giderlerse Avrupa'da kurulan barış düzenin sürdürülmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Saffet, Ertekin, Süleyman: **Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1995.

Alpkaya, Gökçen: **AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları**, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996.

Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler Teorileri (Çatışma, Hegemonya, İşbirliği)**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

Arıboğan, Ülke: **Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1998.

Arıboğan, Ülke: "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe," **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ed. Toktamış Ateş, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, s. 38-64.

Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)**, 13. bs., İstanbul, Alkım Yayınevi, t.y.

Arslan, Esat: **Türk Dış Politikasında Ödün Değil, Uzlaşı**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003.

Bildt, Carl: "Pre-emptive Military Action and The Legitimate Use of Force: A European Perspective," Pre-emptive Military Action and The Legitimate Use of Force, Ed. François Heisbourg, **ESF Working Paper**, No: 11, London, Şubat 2003, s. 4-11.

Bilgin, Pınar: "Türkiye – AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü," **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Ed. Cem Karadeli, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 192-220.

Burchill, Scott: "Realism and Neo-realism," **Theories of International Relations**, Ed. Scott Burchill, Andrew Linklater, New York, Macmillan Press, 1996.

Buzan, Bary, Kelstrup, Morten, Lemaitre, Pierre, Tromer, Elzbieta, Waever, Ole: **The European Security Order Recast (Scenarios for the Post-Cold War Era)**, London, Pinter Publishers, 1991.

Buzan, Barry: "New Patterns of Global Security in the 21st Century," **International Affairs**, C. 77, No:3, 1991, s. 431-451.

Buzan, Barry: **People, States and Fear: An Agenda for Security Studies in the Post Cold War Era**, London, Harvester Wheatsheaf, 1991.

Cameron, Fraser: **The Foreign and Security Policy of the European Union – Past, Present and Future**, Sheffield, Sheffield Academic Press, 1999.

Caşın, Mesut Hakkı: **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, Ankara, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, 1995.

Cebeci, Münevver: "A Delicate Process of Participation: The Question of Participation of WEU Associate Members in Decision-making for EU-led Petersberg Operations, with Special Reference to Turkey," **Occasional Paper 10**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 1999.

Cebeci, Münevver: "The European Security and Defence Identity: A Trojan Horse for Transatlantic Relations?," **Turkey Investor**, Issue Number 12, 2000, s. 18-32.

Çakmak, Haydar: **Avrupa Güvenliği (NATO, AGİT, AGSP)**, Ankara, Akçağ Basım, 2003.

Çayhan, Esra, Ateşoğlu, Nurşin: **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO – AB – Türkiye**, İstanbul, AFA Yayıcılık, 1996.

Çayhan, Esra: "Avrupa Birliğinde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası," **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Bakışlar**, Ed. Faruk Sönmezoğlu İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 343-354.

Dalby, Simon: "Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse," **Critical Security Studies: Concept and Cases**, Ed. Keith Krause, Michael Williams, London, UCL Press, 1997, s. 3-31.

Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik (Türkiye' nin Uluslararası Konumu)**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.

Dedeoğlu, Beril: **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

Deighton, Anna: "The European Security and Defence Policy," **Journal of Common Market Studies**, C.40, No:4, 2002, s. 719-741.

Dougherty, James E., Pfaltzgraff, Robert L.: **Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey**, 5. bs., New York, Longman, 2001.

Duke, Simon: **The New European Security Disorder**, London, St. Martin's Press, 1994.

Duke, Simon: The Second Death (or the Second Coming?) of the WEU, **Journal of Common Market Studies,** C.34, No:2, 1996, s. 167-190.

Duke, Simon: **The Elusive Quest for European Security (From EDC to CFSP),** London, Macmillan Press, 2000.

Duke, Simon: "CESDP Nice's Overtrumped Success," **European Foreign Affairs Review 6**, 2001, s. 155-175.

Duke, Simon: (2001). "After the Applause Stops, Nice's Aftermath and Prospects for CESDP," (Çevrimiçi) http://www.eipo.nl/Eipescope 2001/1, 16 Temmuz 2005.

Ekşi, Canan: "Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü," **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 15-54.

Ehrhart, H-G: "What Model for CFSP?" **Challiot Paper 55**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2002.

Erdoğdu, Hikmet: **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.

Fischer, Dietrich: **Nonmilitary Aspects of Security: A Systems Approach**, Vermont, Dartmouth Publishing, 1993.

Flynn, Gregory, Henry Farell: "Piecing Together the Democratic Peace: The CSCE, Norms, and the 'Construction' of Security in Post-Cold War Europe," **International Organization**, C. 53, No: 3, Yaz 1999, s. 505-535.

Fodor, Neil: **The Warsaw Treaty Organization – A Political and Organizational Analysis**, London, Mac Millan Press, 1990.

Fouskas, Vassilis: **Balkanlar Ortadoğu Kafkasya Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları (Zones of Conflict)**, Çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2004.

Gordon, Philip: "The Western European Union and NATO's Europeanisation," **NATO's Transformation – The Changing Shape of the Atlantic Alliance**, Ed. Phillip Gordon, London, Rowman and Littlefield Publishers, 1997, s. 257-270.

Gönlübol, Mehmet: **Uluslararası Politika**, 3. bs., Ankara, AÜSBF Yayınları, 1985.

Gönlübol, Mehmet: **Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, 4. bs., Ankara, Atilla Kitabevi, 1993.

Gürkaynak, Muharrem: **Avrupa'da Savunma ve Güvenlik**, Ankara, Asil Yayın, 2004.

Haine, Jean-Yves: "ESDP and NATO," **EU Security and Defence Policy – The First Five Years (1999-2004)**, Ed. Nicole Gnesotto, Paris Institute Security Studies European Union, 2004b, s. 131-143.

Heisbourg, François: “European Defense: Making it Work”. **Chaillot Paper 42**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2000.

Hodge, Carl C.: **European Security and the Revolution in Military Affairs**, New York, Cambridge University Press, 2002.

Howorth, Jolyon: “European Integration and Defence,” **Challiot Paper 43**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2000.

Howorth, Jolyon: “Britain, NATO and CESDP Fixed Strategies, Changing Tactics,” **European Foreign Affairs Review 6**, 2000, s. 377- 396.

Howorth, Jolyon: “European Defence and the Changing Politics of the European Union: Hanging Together or Hanging Separately?” **Journal of Common Market Studies**, C. 39, No:4, 2001, s. 765-789.

Hunter, Robert: **The European Security and Defense Policy – NATO’s Companion – or Competitor?,** Santa Monica, Rand, 2002.

Jopp, Mathias: “The Defense Dimension of the European Union: The Role and Performance of the WEU,” **Foreign Policy of the European Union- From EPC to CFSP and Beyond**, Ed. E. Regelsberg, Colorado and London, Lynee Rienner Publishers, 1997, s. 153-169.

Karadeli, Cem: “1989 Sonrası Dünya Düzeni,” **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Ed. Cem Karadeli, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 13-36.

Karaosmaoğlu, Ali: “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri,” **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, S. 14, Şubat, Mart, Nisan 2001, s. 156-166.

Kay, Sean: **NATO and The Future of European Security**, Oxford, Rowman and Littlefield Publishers, 1998.

Klare, Michael, Thomas Daniel: **World Security: Challenges For a New Century**, New York, St. Martin's Press, 1994.

Mazlum, İbrahim: "Çevre ve Güvenlik İlişkisine Tanımsal bir Yaklaşım", **Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar**, Ed. Ayhan Kaya, Günay G. Özdoğan, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003, s. 333-360.

Missiroli, Antonio: "Ploughshares into Swords? Euros for European Defence," **European Foreign Affairs Review 8**, 2003, s. 5-33.

Missiroli, Antonio: "The EU: Just a Regional Peacekeeper?," **European Foreign Affairs Review 8**, 2003, s. 493-503.

Missiroli, Antonio: Mind the Steps: The Constitutional Treaty and Beyond," **EU Security and Defence Policy – The First Five Years (1999-2004)**, Ed. Nicole Gnesotto, Paris, Institute Security Studies European Union, 2004, s. 145-154.

Müller, Harald: "The Future of Arms Control," Nuclear Weapons: A New Great Debate, Ed. Burkard Schmitt **Chaillot Paper 48**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2001, s. 33-52.

Nikitin, Alexander I.: "Pre-emptive Military Action and The Legitimate Use of Force: A Russian View," Pre-emptive Military Action and The Legitimate Use of Force, Ed. François Heisbourg, **ESF Working Paper**, No: 11, London, Şubat 2003, s. 12-17.

Okman, Cengiz : "AGSK Yapısında Karar Alma Süreci ve Diğer Uluslararası Örgütlerle İlişkiler," Der. **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkiler,** İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2001, s. 127-163.

Ortega, Martin: "Beyond Petersberg: Missions for the EU Military Forces," **EU Security and Defence Policy – The First Five years (1999-2004)**, Ed. Nicole Gnesotto, Paris, Institute Security Studies European Union, 2004, s. 73-87.

Özdemir, Burak: **Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002.

Piana, Claire: "The EU's Decision Making Process in the Common Foreign and Security Policy: The Case of Former Yugoslav Republic of Macedonia," **European Foreign Affairs Review 7**, 2002, s. 209-226.

Rees, G. Wyn: **The Western European Union at the Crossroads: Between Trans-Atlantic Solidarity and European Integration**, Oxford, Westview Press, 1998.

Rotfeld, Daniel: "NATO Enlargement and the Reinforcing of Euro-Atlantic Security Structures," **The Polish Quarterly of International Affairs**, C.8, No:1, Kış 1999, s. 23-52.

Rummel, Reinhardt: "From Weakness to Power with the ESDP?" **European Foreign Affairs Review 7**, 2002, s. 453-471.

Rupp, Michael: **Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002.

Rutten, Maartje: “From St-Malo to Nice: European Defence: Core Documents”. **Chaillot Paper 47**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2001.

Sander, Oral: **Siyasi Tarih:1918-1994**, 7. bs., İstanbul, İmge Yayınevi, 2001.

Sarıca, Murat: **Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa’da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)**, İstanbul, İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi, 1982.

Schake, Kori: “Constructive Duplication: Reducing EU Reliance on US Military Assets,” **Working Paper**, London, Centre for European Reform, 2002.

Schmitt, Burkard: “European Capabilities – How many Divisions?” **EU Security and Defence Policy – The First Five Years (1999-2004)**, Ed.Nicole Gnesotto, Paris, Institute Security Studies European Union, 2004, s. 89-109.

Schneckener, Ulrich: “Developing and Applying EU Crisis Management – Test Case Macedonia”, **Working Paper 14**, Flensburg, European Centre for Minority Issues, 2002.

Sloan, Stanley: “The United States and European Defence,” **Chaillot Paper 39**, Paris, Institute for Security Studies Western European Union, 2001.

Smith, Karen: **European Union Foreign Policy in a Changing World**, Cambridge, Polity Press, 2003.

Solana, Javier: “A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy,” 12 Aralık 2003, (Çevrimiçi):
http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf, 24 Ekim 2004.

Soyupak, Kemal: **NATO'nun Kuruluşunun 50 nci yılında Yeni Avrupa ve Yeni NATO**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1999.

Sönmezoğlu, Faruk (der): **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 1996.
Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2002.

Teunissen, Paul: "Strengthening the Defence Dimension of the EU: An Evaluation of Concepts Recent Initiatives and Development," **European Foreign Affairs Review 4**, 1999, s. 327-352.

Triantaphyllu, Dimitrios: "The Balkans Today: The EU and the Region," **Marmara Journal of European Studies**, C.10, No:2, 2002, s. 65-83.

Uçarol, Rıfat: **Siyasi Tarih (1789-1999)**, 5. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.

Ulman, Richard: "Redefining Security," **International Security**, C.8, No:1, 1983, s. 129-153.

Ülger, İrfan: **Avrupa Birliğinde Siyasi Bütünleşme (Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu)**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002.

Ülger, İrfan: "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları," **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 83-114.

Ürer, Levent: "Woodrow Wilson'un "İdeal" Dünya Tasarımının, Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Felsefesine Etkileri", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 28, Mart 2003, s. 1-22.

Viotti, Paul R., Kauppi, Mark V.: **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond**, Boston, Allyn & Bacon, 1999.

Wilson, Gordon: "WEU's Operational Capability – Delusion or Reality?" **WEU at Fifty Insiders Reflections on the Future of WEU after Fifty Years**, Ed. Gudio Lenzi, Paris, The Institute for Security Studies of Western European Union, 1998, s. 51-66.

Yıldız, Yavuz Gökalp: **Global Stratejide Ortadoğu: Krizler, Sorunlar ve Politikalar**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Yıldız, Yavuz Gökalp: "Yeni Güvenlik Anlayışı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi," Der. **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkiler,** İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2001, s. 260-308.

Yost, David: **NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security**, Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 1998.

Internet Kaynakları ve Dokümanlar

AB Resmi Web Sayfası, (Çevrimiçi), http://europea.eu.int/constitution/en/protoc8_en.htm, 29 Mayıs 2005.

Amsterdam Antlaşması: Batı Avrupa Birliği'ne İlişkin Deklarasyon, Temmuz 1997.

BAB Bakanlar Konseyi, Petersberg Deklarasyonu, Haziran 1992.

"Building Peace and Stability in Crisis Regions", **NATO Briefing**, Ekim 2003, (Çevrimiçi), http: //www.nato.int/docu/briefing/crisis-management-e.pdf, 29 Ekim 2004.

International Crisis Group, **EU Crisis Response Capability: Institutions and Process for Conflict Prevention and Crisis Management**, Report, No: 2, Brussels, 26 June 2001.

NATO Resmi Web Sayfası, (Çevrimiçi), http://www.nato.int/docu/hanbook/2001/index.htm#CH4, 15 Ocak 2005.

OSCE Resmi Web Sayfası, (Çevrimiçi), http://www.osce.org/publications/osce/2005/04/13858_222_en.pdf, 30 Nisan 2005.

Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi'nin Kurulmasına İlişkin Amsterdam Deklarasyonu, Temmuz 1997.

The North Atlantic Treaty Organization: Facts and Figures, 11. bs., Brussels, NATO Information Service, 1989.